

ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

СТРАТЕГИЯИ МИЛЛИИ РУШДИ

ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

БАРОИ ДАВРАИ ТО СОЛИ 2015

Душанбе -2007

МУНДАРИЧА

- 1. ПЕШГУФТОР**
- 2. ДАВРАҲО ВА ПРОБЛЕМАҲОИ АСОСИИ РУШДИ ИҚТИСОДИИ ТОҶИКИСТОН**
- 3. СТРАТЕГИЯИ МИЛЛИИ РУШД ДАР СИСТЕМАИ ИДОРАИ ДАВЛАТӢ**
- 4. МАҚСАД, АФЗАЛИЯТ ВА ПРИНЦИПҲО**
- 5. ФАРОҲАМ ОВАРДАНИ ШАРОИТҲОИ ИНСТИТУТСИОНАЛИИ РУШД (БЛОКИ ФУНКЦИОНАЛӢ)**
- 6. ТАЪМИНИ РУШДИ ИҚТИСОДИӢ (БЛОКИ ИСТЕҲСОЛӢ)**
- 7. БЛОКИ ИҚТИМОӢ**
  - 7.1. Рушди системаи маориф ва илм**
  - 7.2. Рушди системаи тандурустӣ**
  - 7.3. Тақмили ҳифзи иқтимоии аҳоли**
  - 7.4. Таъсеи дастрасӣ ба таъминоти об, санитария ва хоҷагии манзилию коммуналӣ**
  - 7.5. Таъмини устувории экологӣ**
  - 7.6. Таъмини баробарии гендерӣ**
- 8. МОНИТОРИНГ ВА АРЗӢБӢ**
- 9. УСУЛҲОИ МАБЛАҒГУЗОРӢ**
  - ЗАМИМАИ 1**
  - ЗАМИМАИ 2**
  - ЗАМИМАИ 3**

РУЙХАТИ ИХТИСОРОТ

БИД -	Барномаи инвеститсияҳои давлатӣ
БМБ -	Барномаи миёнамӯҳлати бучетӣ
БРСММ -	Барномаи Рушди Созмони Милали Муттаҳид
БСМ –	Барномаи сармоягузори муттамарказ
ВАУ -	Воситаҳои ахбори умум
ВИЧ -	Вируси норасоии масунияти инсон
ЕврАзЭС -	Иттиҳоди иқтисодии Европаю Осиё
КАТС-	Кӯмаки аввалияи тиббию санитарӣ
КЕ –	Комиссияи Европа
ММД -	Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ
МРҲ -	Мақсадҳои рушди ҳазорсола
НОБ -	Нерӯгоҳҳои обии барқӣ
СИТ -	Суғуртаи ихтиёрии тиббӣ
СМР -	Стратегияи миллии рушд
СПИД -	Аломати норасоии масунияти инсон
СҲТ -	Суғуртаи ҳатмии тиббӣ
СПКСК -	Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ
ТУС -	Ташкилоти умумичаҳонии савдо
ШМА -	Штатҳои Муттаҳидаи Америка

1. ПЕШГУФТОР

Бо мақсади фароҳам овардани замина чихати рушди минбаъдаи кишвар Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2005 барои таҳияи ҳамин барномаи дарозмӯҳлати иқтисодӣ - Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015 (минбаъд - СМР) ташаббус зоҳир намуд, ки бояд ба систематизатсияи раванди рушди кишвар барои дурнамои дарозмӯҳлат мутобиқи Мақсадҳои рушди ҳазорсола мусоидат намояд.

СМР ҳамчун ҳуҷҷати асосии стратегияи кишвар афзалият ва самтҳои умумии сиёсати давлатиро муайян менамояд, ки ба ноил шудан ба рушди устувори иқтисодӣ, дастрасии осони аҳоли ба хизматрасониҳои заминавии иқтимоӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ нигаронида шудааст.

Стратегияи мазкур чихати таъмини рушд аз тарзу усули комилан нав иборат мебошад, ки таҷрибаи ҷаҳониро оид ба таҳия ва татбиқи чунин ҳуҷҷатҳои стратегӣ, сабақ ва хулосаҳои давраҳои гузаштаи рушди кишвар, инчунин воқеияти мавҷуда ва дурнамои рушдро ба инобат мегирад.

Ҳамаи концепсияҳои амалкунанда ва таҳияшавандаи давлатӣ, соҳавӣ ва минтақавӣ, стратегияҳо, барномаҳо ва нақшаҳои рушди кишвар, инчунин фаъолияти ҳамаи мақомоти идоракунии давлатӣ ба СМР асос ёфтаанд.

СМР барои муошират бо бизнес-ҷомеа ва созмонҳои ғайриҳукуматӣ воситаи асосӣ ба ҳисоб меравад.

Пешбинӣ мегардад, ки таҳияи барномаи кӯмаки техникаи молиявӣ ба Тоҷикистон ба СМР асос хоҳад ёфт.

2. ДАВРАҲО ВА ПРОБЛЕМАҲОИ АСОСИИ РУШДИ ИҚТИСОДИИ ТОҶИКИСТОН

Дар оғози солҳои 90-уми садсолаи гузашта кишвар ба мушкилоти амиқи иқтисодӣ дучор омад, ки ба пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва давраи гузариш вобаста аст: қатъ гардидани дотатсия аз бучети Иттиҳод; тезу тунд гардидани вазъи ҷамъиятию сиёсӣ ва ҷанги шаҳравандӣ, ки ба иқтисодиёти кишвар беш аз 7 млрд. доллари ШМА зиён овард; зуд таназзул ёфтани иқтисодиёт ва истехсолот; ноустувории макроиқтисодӣ; тез камбизоат гардидани аҳоли.

Дар давраи аввали рушди баъд аз Шӯравӣ (солҳои 1992-1997) тамоми нерӯи кишвар барои ноил шудан ба суботи сиёсӣ ва таъсиси механизмҳои заминавии бозаргонӣ нигаронида шуда буд. Солҳои 1992-1996 ММД Тоҷикистон беш аз се маротиба ва нишондиҳандаҳои соҳаҳои иқтисоди воқеӣ 2-10 маротиба кам гардида, таваррум ҷандин ҳазор фоиз афзуд. Аҳоли наметавонист ҳатто маводи ниёзи аввалиндараҷаи худро дастрас намояд. Камбизоатӣ хусусияти таҳдидкунандаро гирифта буд.

Бо вучуди ин мушкилот, кишвар сиёсати мақсадноки иқтисодиро пеш гирифт, ки мӯҳтавои асосии он аз ташаккули муносибатҳои нави иқтисодии бозаргонӣ иборат буд. Барои ин мақсад ислоҳоти доманадору гуногунҷабҳаи иқтисодӣ татбиқ гардид.

Дар натиҷа раванди таъмиқи бӯҳрони иқтисодӣ дар кишвар боздошта шуда, барои рушди иқтисодиёт асосҳо ташаккул ёфтанд ва дар соли 1997 бори аввал, ҳарчанд он қадар назаррас набошад ҳам, рушди иқтисодӣ ба даст омад.

Суботи вазъи ҷамъиятию сиёсӣ барои барқарорсозии баъди низоъ, тавсеаи ислоҳоти иқтисодӣ, татбиқи ҷамъаҷонибаи барномаҳои иқтисодӣ, анҷом додани тадбирҳои доманадори иқтисодӣ дар доираи давраи дуҷуми рушд (солҳои 1997-1999) шароити мусоид фароҳам овард. Иқтисоди кишвар оҳиста-оҳиста рӯ ба афзоиш ниҳод.

Таъмиқи минбаъдаи ислоҳоти иқтисодӣ, фарогирии соҳаҳои нави иқтисодиёт, татбиқи вазифаҳои стратегӣ ва барномавӣ, андешидани тадбирҳо оид ба таъмини суботи макроиқтисодӣ имконият дод, ки аз соли 2000 сар карда дар кишвар суръати баланди

рушди иқтисодӣ таъмин гардад: дар давраи солҳои 2000-2005 афзоиши ҳарсолаи ММД 9,4 фоизро ташкил дод; таваррум то 7,1 фоиз паст фаромад; қарзи беруна, ки дар соли 2000 нисбат ба ММД 108 фоизро ташкил дода буд, нисбат ба ММД то 38,9 фоиз кам гардид.

Суръати баланди барқарорсозии иқтисодиёт, ноил гардидан ба устуворӣ дар сатҳи макроиқтисодӣ дар 5 соли охир имконият дод, ки сатҳи камбизоатӣ аз 81 фоиз дар соли 1999 то 64 фоиз дар соли 2003 паст карда шавад. Фарқияти байниминтақавӣ вобаста ба сатҳи камбизоатӣ низ паст гардид. Чунончӣ дар камбизоаттарин ноҳияҳо низ сатҳи на он қадар баланди паст гардидани камбизоатӣ ба қайд гирифта ҳарчанд фарқи сатҳи камбизоатӣ дар минтақаҳо баланд буда, дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон 84 фоиз ва дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ ба 45 фоиз мерасад.

Ҳамаи ин тадбирҳо барои рушди минбаъдаи иқтисодӣ, афзоиши ҳаҷм ва сифати хизматрасониҳои заминавии иқтисодӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатии аҳоли дар **давраи наву муосири рушд** заминаи воқеӣ гузошт. Тоҷикистон барои рушди минбаъдаи бозаргонӣ ва ноил шудан ба Мақсадҳои рушди ҳазорсола тамоми кӯшиши худро равона кардааст.

Аксари проблемаҳои давраи гузариш рафъ гардида бошанд ҳам, ҳанӯз ҳаҷми масъалаҳои ҳалталаби трансформатсияи бозаргонии Тоҷикистон ниҳоят зиёданд. Пеш аз ҳама ин ба зарурати навсозии шароити институтсионалӣ барои рушди миллӣ, таҳкими шароити моддӣ барои рушди иқтисодӣ, тавсеаи дастрасӣ ба хизматрасониҳои заминавии иҷтимоӣ ва ноил шудан ба Мақсадҳои рушди ҳазорсола алоқаманд мебошад. Дар давраи нави инкишофи кишвар рушди минбаъдаи давлати ҳуқуқбунёд ва ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ нақши муҳим дорад. Ҳамаи проблемаҳои зикргардида зарурат ва имконпазирии ҳалли маҷмӯии (блокии) масъалаҳои номбаршударо дар давраи муосири инкишоф тақозо менамояд.

Барои ин Тоҷикистон дорои имкониятҳои моддӣ мебошад, ки истифодаи самараноки онҳо метавонад барои рушди минбаъда заминаи устувор гузорад, аз ҷумла: (1) захираҳои бойи гидроэнергетикӣ ва оби нӯшоқӣ; (2) канданиҳои гуногуни ғойаданок; (3) шароити мусоид барои рушди туризм; (4) мавҷуд будани захираҳои ашёии кишоварзӣ барои коркарди саноатӣ; (5) майдонҳои нисбатан васеи заминҳои азхуднашуда, ки метавонад барои соҳаи кишоварзӣ истифода гардад; (6) шароити мусоид барои истеҳсоли маҳсулоти озуқаворӣ аз нигоҳи экологӣ тоза; (7) системаи нисбатан инкишофёфтаи нақлиёти коммуникатсионӣ; (8) мавҷуд будани қувваи арзони корӣ.

Рушди иқтисодии кишвар таҳти таъсири як қатор омилҳои объективии манфӣ қарор дорад, ки аз инҳо иборатанд: (1) мавҷуд набудани роҳи баромад ба баҳр; (2) дур қарор доштан аз марказҳои инкишофёфтаи иқтисодии ҷаҳон; (3) нокифоягии дастрасӣ ба қонҳои худии нафт ва газ; (4) фрагментатсияи табиӣ географии кишвар ба минтақаҳо; (5) сатҳи на он қадар баланди ғунҷоиши бозори дохилӣ; (6) зуҳуроти омилҳои ноустувории сиёсӣ дар минтақаҳо, ки кишварро ихота мекунанд; (7) хароҷоти баланди транзаксионӣ вобаста ба рафъи оқибатҳои офатҳои табиӣ, мубориза алайҳи қочоқи нашъа (наркотраффик) ва терроризм.

Ҳамзамон ба рушди устувор ва дарозмӯҳлати иқтисодӣ, инчунин ба паст кардани сатҳи камбизоатӣ дар Тоҷикистон душвориҳои зиёд таъсир мерасонанд, ки барои ҳалли онҳо бояд дар дурнамои дарозмӯҳлат ҷавоб ҷуст.

Самаранокии нокифояи идоракунии давлатӣ. Фаъолияти институтҳои муҳим-дастгоҳи давлатӣ, системаи судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ ҳанӯз он қадар самарабахш намебошанд. Ҳанӯз ҳам дараҷаи даҳолат ба фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ мақомоти давлатии ҳамаи сатҳҳо, аз ҷумла мақомоти ҳифзи ҳуқуқ баланд аст. Механизми аз ҷониби мақомоти давлатӣ қабул намудани қарор мушкул буда, барои ҷомеа шаффоф намебошад ва механизмҳои самараноки назорати шаҳрвандӣ бар фаъолияти онҳо таҳия нагардидааст, музди меҳнати на он қадар баланди хизматчиёни давлатӣ боиси афзоиши сатҳи коррупсия (ришвахӯрӣ) мегардад.

Сатҳи пасти муҳити соҳибкорӣ ва инвеститсионӣ. Сатҳи на он қадар ҷолиби инвеститсионии Тоҷикистон қисман бо асосҳои номусоиди иқтисодӣ ва вазъи ҷуғрофӣ тавсиф мегардад. Бо вучуди ин, сабаби асосии чунин вазъ аз мавҷудияти монеаҳои зиёди маъмурӣ, коррупсия (ришвахӯрӣ), инкишофи нокифояи инфраструктураи умумӣ ва хусусӣ, амали сусти мақомоти давлатӣ дар ҳалли проблемаҳои мубрами иқтисодӣ (маҳсулнокии пасти меҳнат, нокифоягии рақобат, сатҳи пасти инвеститсия ва рушди баҳши хусусӣ) иборат мебошад.

Сатҳи нокифояи рақобат. Дар минтақаҳои алоҳида рақобат ба таври сунъӣ маҳдуд карда мешавад, ки он асосноксозии фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ ва қабули қарорро ҳалалдор месозад. Аксари соҳаҳо дорои сатҳи пасти рақобатпазирӣ буда, фаъолияти субъектҳои монополияи воқеӣ шаффоф нестанд. Барои корхонаҳои давлатӣ, ки дар муҳити бозаргонӣ фаъолият менамоянд, аксар афзалиятҳои ошкоро ё пинҳонӣ фароҳам оварда мешавад. Корхонаҳои кишоварзии таҷдиди сохтор намуда дар асл (де-юре) субъектҳои мустақили бозаргонӣ ба ҳисоб рафта, вале воқеан (де-факто) фаъолияти онҳо тавассути даҳлати сохторҳои давлатӣ маҳдуд карда шудааст.

Маҳдудиятҳои инфраструктурии рушд. Рушди иқтисодӣ бо проблемаҳои марбут ба рушди инфраструктураи умумӣ (нақлиёт, энергетика, телекоммуникатсия ва алоқа, таъминот бо об ва санитария), инчунин рушди инфраструктураи хусусӣ (банкӣ, соҳаи суғурта, бозори қоғазҳои қиматнок, лизинг, таъминоти иттилоотӣ) мушкилтар мегардад. Тадбирҳои, ки барои воридоти инвеститсия ба ин бахшҳо андешида мешаванд, баръало нокифоя мебошанд. Қисман ин натиҷаи номукаммалии шароитҳои институтсионалие, ки бояд барои таъмини шаффофияти қарорҳои қабулгардида дар мавриди самтҳои сармоягузорӣ, назорати хароҷоти самарабахши маблағҳо кодир бошанд ва инкишоф наёфтани ҳамкориҳои давлат бо баҳши хусусӣ ба ҳисоб меравад.

Якбора паст гардидани сатҳи сармояи инсонӣ. Батаъхиргузори масъалаи тибқи қонунгузорӣ муқаррар намудани стандартҳои иҷтимоии ҳадди ақали давлатӣ, суръати пасти ислоҳоти соҳаҳои иҷтимоӣ ва самараи ками боздеҳӣ аз истифодаи захираҳо, дастрасии зарурӣ ва сифати таълим, хизматрасониҳои тиббӣ ва иҷтимоиро таъмин наменамояд. Ин омилҳо ҳамзамон боиси паст гардидани даромади аҳоли, таназзули сатҳи рушди инсон дар кишвар, аз ҷониби аҳоли нокифоя пазируфтани усулҳои идораи муосир ва таҷрибаи соҳибкорӣ, сатҳи на он қадар баланди даромади муҳочирони меҳнатӣ мегардад. Ҳамаи ин пешрафтро дар соҳаи ҳуқуқи инсон, қонунгузорӣ ва адолати иҷтимоӣ мушкилтар мегардонад.

Проблемаҳои идоракунии муҳочирати хоричӣ. Суръати баланди инкишофи аҳоли (ба ҳисоби миёна 1,8 ҶФД дар солҳои 2000-2005), сарфи назар аз фаъолият дар соҳаи танзими оила, проблемаҳои бекорӣ ва камбизоатиро боз ҳам мушкилтар мегардонад. Тезу тунд гардидани проблемаҳои муҳочирати меҳнатии хоричӣ, ки аз сабаби мавҷуд набудани миқдори зарурии ҷойҳои корӣ ба миён омадааст ҳалли масъалаи таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва эҳёи ҷойҳои кории мавҷуда, оморасозии муҳочирон барои кор ба хорича, таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои муҳочирони меҳнатӣ аз Тоҷикистонро тақозо менамояд.

Нокифоя татбиқ намудани ислоҳот дар маҳалҳо. Мутамарказгардонии даромади давлат, ба таври зарурӣ дақиқ набудани ҳуқуқ, салоҳият ва тобеияти ҳисоботии мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳалӣ боиси он гардидааст, ки онҳо дар гузаронидани ислоҳот дар маҳалҳо фаъолна иштирок наменамоянд. Ин боиси консерватсияи мушкилоти мавҷуда, паст гардидани сатҳи азму талоши минтақаҳо ҷиҳати ҷустуҷӯи усулҳои муассири баланд бардоштани рақобатпазирӣ худӣ, беҳбуди ҷолибии инвеститсионӣ, муайян намудани мавқеи худ дар тақсими меҳнат дар дохили кишвар мегардад.

Самарабахшии пасти ҳамкориҳои байналмилалӣ. Иштироки Тоҷикистон дар иқтисодиёти байналмилалӣ бо диверсификатсияи пасти истехсолоти ватанӣ ва содирот, истифодаи нокифояи афзалиятҳои рақобатпазир дар содирот тавсиф меёбад. Ҳаҷми

махдуди ҳамкориҳои транссарҳадӣ имкониятро оид ба транзит, мубодилаи технология, рушди муназзами истеҳсолоти худӣ кам карда, иқтисодиётро вобаста ба ҳолатҳои изтиробовар дар хориҷ, ки бо тағйирёбии талабот ва нарх дар бозорҳои байналмилалӣ ба миён меоянд, ҳассос мегардонад.

Сохтори бесамари иқтисодиёти миллӣ. Зухуроти сохтори бесамари иқтисодиёти миллӣ паст будани ҳиссаи баҳши воқеӣ дар таркиби ММД, маҳдуд будани имкониятҳои содиротӣ, сатҳи баланди осебпазирии нишондиҳандаҳои макроиқтисодии сиёсӣ вобаста ба тағйирёбии вазъи (конъюнктураи) савдои хориҷӣ, саҳми на он қадар назарраси корхонаҳои хурд ва миёна дар иқтисодиёти кишвар, сатҳи пасти фаъолнокии инноватсионӣ ба ҳисоб меравад. Қисми зиёди фаъолияти бизнеси хурд ва миёна ба «баҳши пинҳонии иқтисодиёт» рост меояд.

Сатҳи на он қадар баланди иҷроӣ қонунҳо, таъмини ҳуқуқи инсон ва рушди ҷомеаи шахрвандӣ. Ба рушди кишвар наметавон бе таъмини волоияти қонун, ҳуқуқҳои муқарраргардида ва озодиҳои инсон, мутобиқсозии қонунгузориҳои миллӣ бо қонунгузориҳои байналмилалӣ, инчунин бе ҷомеаи шахрвандии пешрафта ноил гардид. Аксари проблемаҳои ин соҳа аз сабаби суст будани системаи судӣ ва номуқаммалии қонунгузорӣ, ки дорои механизмҳои ба таври кофӣ судманди татбиқ намебошад, ба миён омадааст.

Ҳамаи ин таҳдидҳои системаи хатархоро ташаккул медиҳанд, ки ҳалли онҳо тавассути таъмиқи ислоҳоти дахлдор рушди минбаъдаи кишварро муайян менамояд. Барои ин ҳамаи тадбирҳои, ки ба нақша гирифта мешаванд ва татбиқ мегарданд, бояд ба омилҳои зайл мувофиқ бошанд:

Якум. Ҳавасмандгардонии рушди иқтисодӣ мутобиқи шартҳои зайл: 1) рушд дар давраи миёнамӯҳлат ва дарозмӯҳлат тавассути суръати баланд таъмин гардида, устувор мебошад; 2) рушд бо пешравиҳои босуръати сохторӣ, тавсеаи ҳиссаи баҳши хусусӣ сураи гирифта, диверсификатсияро таъмин менамояд ва рақобатпазирии кишварро афзун месозад.

Дуюм. Барои рушди иқтисодӣ ислоҳоте, ки аз доираи соҳаи иқтисодиёт берун аст, аҳамияти аввалиндараҷа дорад. Фаъолияти устувори иқтисодиёт бо роҳи ҳам дар марказ ва ҳам дар маҳалҳо таъсис додани системаи самарабахши идорақунӣ, суди боадолат, системаи арзандаи ҳифзи ҳуқуқ таъмин мегардад.

Сеюм. Афзалияти дарозмӯҳлати ислоҳоти бахшҳо вобаста ба рушди нерӯи инсонӣ, пеш аз ҳама маориф, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, инчунин дар асоси он рушди шарикӣ иҷтимоӣ ва таъмини ҳуқуқи инсон ба ҳисоб меравад.

Чорум. Иҷроӣ ҳама гуна тадбирҳо барои рушди иҷтимоӣ ва иқтисодии кишвар набояд сатҳи бадастомадаи суботи макроиқтисодиро аз байн барад. Омилҳои муҳими таъмини суботи макроиқтисодӣ дар айни замон аз ҷонибдории давлатии сиёсати мутаносиби пулиро кредитӣ ва бучети андоз, таҳкими қурби асъори миллӣ ва мунтазам паст кардани сатҳи таваррум иборат мебошанд.

Панҷум. Бунёдан такмил додани системаи институтсионалӣ усули воқеии ноил шудан ба мақсадҳои гузошташуда мегардад. Таҳияи «қоидаҳои бозӣ»-и дақиқ ва фаҳмо, қонунгузориҳои ягонаи мақсаднокӣ миллӣ ва ҳамоҳангсозии онҳо бо стандартҳои байналмилалӣ, ташаккули ҳамкориҳои давлатию хусусӣ ва иҷтимоӣ, таъмини ҳуқуқҳои асосии демократии инсон барои ноил шудан ба мақсадҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ, ки ба принципҳои демократӣ ва талаботи иқтисоди бозаргонӣ асос ёфтаанд, заминаи умумӣ ба ҳисоб мераванд.

3. СТРАТЕГИЯИ МИЛЛИИ РУШД ДАР СИСТЕМАИ ИДРАИ ДАВЛАТӢ

Системаи идораи давлатӣ ва Стратегияи миллии рушд. Системаи амалкунандаи амалиёти идоракунӣ ҷавобгӯи талаботи меъёрҳои стандартии ҷараёни идоракунӣ рушди миллии намебошад. Мақсад ва афзалиятҳои ҳуҷҷатҳои барномавӣ ва нақшаҳои кишвар ба ҳам алоқаманд нашуда, пайдарҳам нестанд ва шарикони афзалиятнок оид ба идоракунӣ рушд (бахши хусусӣ ва ҷомеаи шахрвандӣ) бошанд ба ин раванд ба таври нокифоя ҷалб гардидаанд. Системаи мақомоти идоракунӣ давлатӣ ва захираҳои инсонии он ҷавобгӯи талаботи иқтисодии бозаргонӣ намебошанд ва захираҳои молиявии маҳдуд, ки тақсими онҳо аксар ба афзалиятҳои муайяннамудаи ҳуҷҷатҳои миллии стратегӣ мутобиқ нестанд, ин системаро боз ҳам мушкилтар мегардонанд.

Вобаста ба ин дар доираи стратегияи миллии рушд таъсири системаи рушди миллии, бо танзими дақиқ ва системавӣ, вобаста ба амудии (вертикалӣ) ҳуҷҷатҳои стратегӣ, барнома ва нақшаҳо (мақсаду вазифаҳои барномавӣ, банақшагири ва татбиқи нақшаҳо, таҳлили хушсифат ва мониторинги иҷрои онҳо) аз як тараф ва сохторҳои дахлдори маъмурӣ оид ба идоракунӣ ин раванд – ҳам аз нигоҳи амудии (вертикалӣ) ва ҳам аз нигоҳи уфуқӣ (горизонталӣ) аз ҷониби дигар пешбинӣ гардидааст.

Бо мақсади танзими (систематизатсия) раванди рушди миллии ва ба он додани сатҳи маҷмӯӣ ва пайдарҳамӣ бояд он бо талаботи системаи рушди миллии ва афзалиятҳои стратегияи миллии рушд бо ҳамаи стратегия ва барномаҳои қабулгардидаи давлатӣ, соҳавӣ ва минтақавӣ мутобиқ гардонида шавад.

Бояд системаи ташкилии идоракунӣ раванди рушд, ки аз мақомоти идоракунӣ иборатанд, вазифа ва мақсадҳои он таҳти таъди назар қарор гирад. Муносибати асосии навсозии ин система дар Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунӣ давлатӣ, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 марти соли 2006 № 1713 тасдиқ гардидааст, инъикос ёфтааст. Татбиқи ин стратегия дар тақмили маъмуригардонӣ ва систематизатсияи идоракунӣ раванди рушд давраи муҳим мегардад.

СМР ҳуҷҷати стратегӣ ва заминавии давлат ба ҳисоб меравад, ки мақсад ва вазифаҳои афзалиятноки кишварро оид ба рушд дар давраи дарозмӯҳлат муайян месозад. Ҳамаи шарикон оид ба рушд (бизнес-ҷомеа, ҷомеаи шахрвандӣ, давлатҳои хориҷӣ ва созмонҳои байналмилалӣ- донорҳои Тоҷикистон) дар доираи ҳамкориҳои судманди давлатию шахсӣ ва иҷтимоӣ бояд барнома ва нақшаҳои худро ба ҳамин афзалиятҳо равона созанд (шарҳи мухтасари раванди иштирок дар таҳияи СМР дар замимаи № 1 оварда шудааст).

Ҳамаи дигар воситаҳои рушд низ бояд аз он мақсадҳо, афзалиятҳо ва самтҳои асосии СМР сарчашма гиранд. Ин ҳамчунин маънои онро дорад, ки мақсад ва вазифаҳои муайяннамудаи СМР бояд барои дигар ҳуҷҷатҳои, ки ба масъалаҳои рушд дахл менамоянд, асос бошанд. Амали барномаҳо ва нақшаҳои қаблан қабулгардида, ки ҳадаф ва афзалиятҳои онҳо хилофи СМР мебошанд, то ба онҳо дохил намудани тағйиру иловаҳои дахлдор то соли 2009 боздошта мешаванд.

Дастовардҳои татбиқи СМР аз муайян намудани тадбирҳои, ки барои ноил шудан ба мақсадҳо ва иҷрои вазифаҳои гузошташуда нигаронида шудаанд, аз мунтазамии иҷрои тадбирҳо, инчунин аз ваколат ва фаъолияти самарабахши сохторҳои, ки барои татбиқи он масъуланд, вобаста мебошад.

Тартиби қабули СМР, ворид намудани тағйир ё иловаҳо ба он. СМР аз барномаи дарозмӯҳлати рушди иҷтимоию иқтисодии кишвар иборат мебошад, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон маъқул доништа шуда, онро Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ менамояд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми зарурат тағйиру иловаҳои нисбат ба СМР таҳиягардидаро маъқул доништа, минбаъд барои тасдиқ ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамояд.

Робитаи байниҳамдигарии СМР ва Стратегияи паст қардани сатҳи камбизоатӣ. Тадбирҳо оид ба татбиқи СМР барои давраи миёнамӯҳлат бояд дар барнома

ва нақшаҳои мухталифи рушд, аз ҷумла дар Стратегияи миёнамӯҳлати паст кардани сатҳи камбизоатӣ, ки бо Барномаи миёнамӯҳлати бучетӣ ҳамгирой шудааст, барномаҳои инвеститсияҳои давлатӣ ва барномаҳои миёнамӯҳлати кӯмакҳои берунаи созмонҳои донор инъикос ёбанд.

Стратегияи миллии рушд ва Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ пакети ягонаи ҳуҷҷатҳои рушди иҷтимоию иқтисодии кишвар буда, дар доираи он СМР афзалиятҳо ва самтҳои дурнамои дарозмӯҳлати стратегиро муайян менамояд. Дар навбати худ Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ аз нақшаи фаъолияте иборат аст, ки татбиқи СМР-ро барои се сол таъмин менамояд.

Блокҳои СМР. Сохтори СМР бо мӯҳтавои фаслҳои бахшии он алоқаманд аст. Фаслҳои бахшии СМР вобаста ба нақш ва мавқеи он дар ноил шудан ба мақсадҳои стратегӣ ба се блок муттаҳид карда шудаанд:

(а) блоки функционалӣ, ки шароитҳои дахлдори институтсионалии рушдро таъмин намуда, бахшҳои зайлро дар бар мегирад: ислоҳоти идоракунии давлатӣ; рушди макроиқтисодӣ; беҳбуди фазои инвеститсионӣ, инкишофи бахши хусусӣ ва соҳибкорӣ; ҳамкорихи минтақавӣ ва ҳамгирой ба иқтисодиёти ҷаҳонӣ;

(б) блоки истеҳсолӣ, ки шароитҳои моддиро барои рушди иқтисодӣ таъмин намуда, бахшҳои зайлро муттаҳид месозад: таъмини амнияти озуқаворӣ ва рушди бахши аграрӣ; рушди инфраструктура, энергетика ва саноат;

(в) блоки иҷтимоӣ, ки дастрасии васеъро ба хизматрасониҳои заминавии иҷтимоӣ ва ҳалли масъалаҳои рушди ҷомеа таъмин намуда, бахшҳои зеринро дар бар мегирад: рушди системаи тандурустӣ; рушди системаи маориф ва илм; тавсеаи дастрасӣ ба таъмини об, санитария ва хочагии манзилию коммуналӣ; тақмили ҳифзи иҷтимоии аҳоли; таъмини баробарии гендерӣ; таъмини устувории экологӣ.

4. МАҚСАД, АФЗАЛИЯТ ВА ПРИНЦИПҲО

Дурнамо, мақсадҳои миллий, афзалият ва принципҳои рушди дарозмӯҳлати Тоҷикистон бо дарназардошти давраҳои муқарраргардидаи рушд, проблемаҳо ва шароитҳои рушди иқтисодии кишвар, инчунин таҷрибаи ислоҳоти баъди Иттиҳоди Шӯравӣ таҳия гардиданд.

Эъломияи биниш. Халқи Тоҷикистон аз дорад давлати гулгулшукуфонро бунёд созад, ки дар он ҳамаи аъзои ҷомеа имконият доранд аз дастовардҳои рушди сиёсӣ, иҷтимоию иқтисодӣ баробар истифода баранд. Ин истифодаи маҷмӯии муносибатро вобаста ба азнавсозӣ ва рушди институтҳои сиёсӣ, арзишҳои иҷтимоӣ ва нерӯи иқтисодӣ дар назар дорад. Идоракунии давлат ҷиҳати таъмини судмандии он дар асоси волоияти принципҳои демократӣ ва қонуният ислоҳ хоҳад шуд.

Дар айни замон сиёсати давлатӣ ба беҳбуди сифати зиндагии аҳоли, паст кардани сатҳи камбизоатӣ, таъмини ҳифзи иҷтимоии кишрҳои осебпазири аҳоли, рушди солим ва маърифати кӯдакон нигаронида мешавад. Ба ҷавонон имконият фароҳам оварда мешавад, ки нерӯи худро афзоиш диҳанд. Ба занон ва мардон қобили меҳнат имконият фароҳам оварда мешавад, ки мақсадҳои ҳаётан муҳими қонунии худро дар амал татбиқ намоянд. Ин азму талошҳо ба рушди ҳамҷонибаи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ асос меёбанд, ки метавонанд эҳтиёҷоти моддӣ ва маънавии шаҳрвандонро ба хоҳири рушди ояндаи кишвар таъмин намоянд. Тоҷикистон дар ҷомеаи ҷаҳонӣ мавқеи сазовори худро ишғол хоҳад кард.

Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2015 барои дар амал татбиқ намудани чунин биниш ҳуҷҷати заминавӣ ба ҳисоб меравад.

Мақсадҳои миллий ва афзалиятҳо. Дар асоси эъломияи биниши рушди кишвар барои дурнамои дарозмӯҳлат мақсади миллии зайл муайян карда шудааст: таҳкими суботи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, ноил шудан ба неқӯаҳволии иқтисодӣ ва иҷтимоии халқи Тоҷикистон дар шароити афзалияти принципҳои иқтисоди бозаргонӣ, озодиҳо, шаъну эътибори инсонӣ ва имкониятҳои баробар барои татбиқи нерӯи ҳар як фард.

Идоракунии самарабахш ва шаффофи давлатӣ, ҷомеаи одилона, ки ҳифз ва рушди инсонро таъмин менамоянд, рушди устувори иқтисодӣ мазмуни асосии мақсади мазкурро ташкил медиҳанд.

Барои самаранок ноил гардидан ба мақсадҳои гузошташуда дар доираи СМР чунин афзалиятҳои миллӣ дар назар дошта шудаанд:

1. Ислоҳоти идоракунии давлатӣ, ки барои дар кишвар ташаккул додани системаи рушди миллӣ нигаронида шудааст ва хусусияти хоси он шаффофӣ, тобеияти ҳисоботдиҳӣ ва мубориза алайҳи коррупсия мебошад.

2. Рушди бахши хусусӣ ва ҷалби инвеститсияҳо, ки ба тавсеаи озодиҳои иқтисодӣ, таҳкими ҳуқуқи моликият ва қонуният, рушди ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ асос ёфтааст.

3. Рушди нерӯи инсонӣ, ки асосан ба афзоиши ҳаҷм ва сифати хизматрасонии иҷтимоӣ ба аҳолии камбизоат ва ноил шудан ба Мақсадҳои рушди ҳазорсола, фаъолнокии иштироки аҳоли дар раванди инкишоф, таҳкими шарикӣ иҷтимоӣ нигаронида шудааст.

Принсипҳо. СМР аз барномаи дарозмӯҳлати иҷтимоӣ иқтисодии рушди кишвар иборат аст. Татбиқи он тавассути Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатии дарозмӯҳлат, дигар консепсияҳои дарозмӯҳлат, миёнамӯҳлату кӯтоҳмӯҳлати давлатӣ, минтақавӣ ва соҳавӣ, барнома ва нақшаҳои рушде амалӣ мегардад, ки бо принсипҳои зайл қонеъ гардонида мешаванд, сурат мегирад:

- мақсадҳо, афзалиятҳо ва самтҳои асосии фаъолияти СМР барои Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ, дигар стратегияҳои дарозмӯҳлату миёнамӯҳлат ва кӯтоҳмӯҳлати давлатӣ, минтақавӣ ва соҳавӣ, барнома ва нақшаҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ, инчунин барои барномаҳои кӯмак ба кишвар замина ба ҳисоб меравад; тағйир додани СМР мутаносибан боиси тағйир додани дигар ҳуҷҷатҳои сиёсати иҷтимоӣ иқтисодӣ мегардад;

- СМР тавассути маҳдудгардонии мақсадҳои он, афзалият ва самтҳои асосии фаъолият дар Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ, дигар стратегияҳои давлатӣ, соҳавӣ ва минтақавӣ, барномаҳо ва нақшаҳо амалӣ мегардад; тадбирҳои татбиқшаванда бояд ба шароитҳои муқарраргардидаи рушди баланд ва устувори иқтисодӣ мутаносиб бошад; истифодаи афзалиятҳои роҳи босуръати рушди иқтисодиёт, ки ба истифодаи самарабахши захираҳои мавҷуда, аз ҷумла кӯмаки беруна асос ёфтааст, таъмин карда мешавад;

- Барномаҳои кӯмак ба кишвар мутобиқи СМР амалӣ мегардад; Ҳамоҳангсозии фаъолияти ҷамаи шарикон оид ба рушд дар заминаи СМР бо дарназардошти барқарор намудани ҳамкориҳои баробарҳуқуқи иҷтимоӣ давлатӣ ва бахши хусусӣ сурат мегирад; баҳисобгирии ҳаҷми кӯмакҳои беруна ба кишвар таъмин карда мешавад (ба истиснои кӯмаки башардӯстонае, ки мустақиман расонида мешавад);

- Бо мақсади ташаккули системаи рушди миллӣ тақмили мақом, функция ва нерӯи мақомоти марказӣ ва маҳаллии идоракунии давлатӣ сурат мегирад, раванди қабули қарор мушаххас гардида, мутаносибан Ҳамоҳангсозии фаъолияти мақомоти ҳокимияти иҷроия таъмин ва иерархияи ҳуҷҷатҳои сиёсии қабулшаванда муқаррар карда мешавад; ҷалби институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ба раванди қабул ва татбиқи қарорҳои қабулгардида таъмин мегардад;

- Рушде, ки ба СМР асос ёфтааст, инҳоро таъмин менамояд: татбиқи ҳуқуқ ва имкониятҳои инсон; шаффофии дастгоҳи давлатӣ; муқаррар намудани назорати демократӣ нисбат ба идоракунии маъмурӣ;

- Мониторинги татбиқи СМР тавассути мониторинги Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ анҷом дода мешавад;

- Ҳисоботи хотимавии мониторинги Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ҳисоботи мобайнии (навбатии) мониторинги СМР ба ҳисоб меравад; ҳисоботи мобайнии (навбатии) мониторинги СМР барои арзёбии натиҷаҳои бадастомада ва таҳияи пешниҳодот оид ба тасҳеҳи СМР замина ба ҳисоб меравад.

Индикаторҳои мақсаднок. Барои арзёбии пешрафтҳои бадастомада дар татбиқи СМР индикаторҳои мақсадноки миқдории иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, (ки ба Мақсадҳои рушди ҳазорсола асос ёфтаанд) интихоб карда шудаанд (замимаи № 2).

Макронизишониҳандаҳои мақсаднок дар се вариант ҳисоб карда шудаанд, ки вобаста ба ислоҳоти самараноки дар кишвар татбиқшаванда, конъюнктураи бозори берунӣ ва вазъи сиёсӣ дар минтақа, ҳаҷми инвестицияҳои хориҷӣ ва дохилӣ, навъ ва ҳаҷми кӯмаки беруна ба Тоҷикистон фарқ мекунад. Инъикоси се варианти (нақшаи) рушд дар фасли 5.5. ҳамин ҳуҷҷат оварда шудааст.

5. ФАРОҲАМ ОВАРДАНИ ШАРОИТИ ИНСТИТУТСИОНАЛИИ РУШД (БЛОКИ ФУНКЦИОНАЛӢ)

Блоки функционалии фаслҳои бахшии СМР (ислоҳоти идоракунии давлатӣ; рушди макроиқтисодӣ, беҳбуди фазои инвестисионӣ, рушди бахши хусусӣ ва соҳибкорӣ; ҳамкориҳои минтақавӣ ва ҳамгирӣ ба иқтисодиёти ҷаҳонӣ) барои таҳияи шароити умумии институтсионалӣ таъин гардиданд, ки рушди кишварро ҳавасманд мегардонанд.

Банақшагирии муштараки афзалиятҳо ва амалҳои бахшӣ дар доираи блоки ягона имконият медиҳад, ки парокандагии идоравӣ камтар гардида, фаъолиятнокӣ, ҷамоҳангсозӣ ва мақсаднокии амалҳои пешбинишуда тақвият ёбад.

5.1. Проблемаҳои асосӣ

Системаи амалкунандаи идоракунии давлатӣ ҳанӯз ҳам баъзе хусусиятҳои системаи собиқаи директивиро дар бар мегирад ва дар он унсурҳои такрори қор ва маъмурияти аз ҳад зиёд ба мушоҳида мерасад. Ҳолатҳои даҳлати давлат ба фаъолияти хоҷагидорӣ вучуд дорад. Функсияҳои танзимкунандаи давлат мутаносиби муносибатҳои инкишофёбандаи бозаргонӣ намебошад.

Системаи хизмати давлатӣ дар бозори меҳнат бо проблемаҳои афзоиши хушсифати шумораи он вобаста ба сатҳи пасти ҷолибии хизмати давлатӣ ҳамчун қорфармо рӯ ба рӯ мебошад. Мақомоти давлатӣ дорои меъёрҳои дақиқи интихоб ва ҷобачогузориҳои кадрҳо нестанд ва системаи идоракунии захираҳои инсонӣ вучуд надорад.

Функсияҳо ва ваколатҳо байни сатҳҳои марказӣ ва маҳаллии мақомоти ҳокимияти иҷроия ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ дақиқ муайян карда нашудааст. Дар натиҷа самарабахшии қорҳои мақомоти давлатӣ дар сатҳи маҳаллӣ таназзул меёбад. Мавҷуд набудани тақсими дақиқи функсияҳо оид ба хизматрасонӣ ба аҳоли ба пош хӯрдани воситаҳои маҳдуд ва истифодаи ғайрисамарабахши онҳо мусоидат менамояд. Мақомоти маҳаллии ҳокимият ҷиҳати ҳалли проблемаҳои маҳаллӣ дорои ваколат ва захираҳои дахлдор намебошанд ва дар натиҷа ин проблемаҳоро мақомоти марказӣ ҳал менамоянд.

Худидоракунии маҳаллӣ наметавонад дастрасии аҳолиро ба хизматрасонии хушсифат таъмин намояд. Фаъолияти ҷамоатҳо ҳамчун сатҳи ба аҳоли наздиктарини идоракунии ба принципҳои худидоракунии маҳаллӣ пурра ҷавобгӯ намебошад.

Соҳтори институтсионалӣ ва функционалии мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ ҳанӯз ҳам пурра ҷавобгӯи талаботи иқтисоди бозаргонӣ ва принципҳои демократӣ нестанд.

Сатҳи пасти диверсификасияи иқтисод ва нерӯи рушнаёфтаи содиротӣ осебпазирии кишварро аз омилҳои экзогенӣ афзун менамояд. Механизмҳои танзими бозаргонии иқтисодиёт, аз ҷумла воситаҳои танзими макроиқтисодӣ ба таври дахлдор инкишоф наёфтаанд; сатҳи пасти баҳисобгирии афзалиятҳои миллӣ, ки дар сиёсати бахшӣ ва минтақавӣ татбиқ мегардад, ба мушоҳида мерасад.

Ҷамоҳангсозии нокифояи фаъолияти мақомоти блоки иқтисодӣ оид ба таҳияи дурнамо ва барномаҳои макроиқтисодӣ, пулию кредитӣ ва фискалӣ имкон намедиҳад, ки сиёсати давлат дар соҳаи макроиқтисодиёт ба таври мукамал беҳбуд ёбад. Механизмҳои асосии тақсими захираҳо ба монанди бучет, барномаҳои давлатии инвестицияҳо, барномаи маблағгузориҳои мутамарказ ҳанӯз ҳам байни худ ҳамгирӣ ва ба раванди ягона

муттаҳид карда нашудаанд. Онҳо ҳамчунин бо барномаҳои (нақшаҳои) соҳавӣ ва минтақавӣ, афзалиятҳои рушд ва барномаи кӯмак ба кишвар ниҳоят суст алоқаманд гардидаанд.

Алоқамандии сиёсати андоз (гумрук) ва пулию кредитӣ бо афзалиятҳои рушди иҷтимоию иқтисодӣ хеле суст ба мушоҳида мерасад. Фоизҳои баланди бонкӣ оид ба кредит барои рушди соҳибкории хурд ва миёна омили чиддии боздоранда ба ҳисоб мераванд. То ҳанӯз бозори қоғазҳои қиматнок, ки воридшавии озоди сармояро таъмин менамояд, таъсис дода нашудааст.

Суръати рушди соҳаи кишоварзӣ вобаста ба як қатор проблемаҳо, ки бо сабаби ба итмом нарасидани ислоҳоти замин ва ҳал нагардидаи проблемаҳои амалияи воқеан мавҷудаи хариду фурӯши замин, камсамарии бахши пахтакорӣ ва паст гардидани асосноксозӣ чихати кишти ин навъи зироат, аз ҳад зиёд мавҷуд будани танзими давлатӣ ва мушкилот вобаста ба гирифтани маблағҳои молиявӣ ба миён омадааст, боз дошта мешавад. Вазъ дар бахш аз сабаби ниҳоят зиёд будани қарзи афзояндаи хоҷагиҳои фермерии пахтакор ва ҳосилнокии паст боз ҳам мушкилтар мегардад.

Ҳукумат азм дорад, ки оид ба бехбуди муҳити инвеститсионии кишвар корҳоро идома диҳад, ки он такмили заминаи қонунгузорӣ, рушди системаи иҷроӣ қарордодҳо ва идоракунии корпоративӣ, таъмини ҳуқуқи моликият, рафъи монеаҳои аз ҳад зиёди маъмуриро дар бар мегирад.

Расмиёти назорат шаффоф намебошад ва барои бизнес сарбории зиёд пеш меорад, ки ба санҷишу тафтиши аз ҳад зиёд ва пардохтҳои ғайрирасмӣ вобаста аст. Ин расмиёти назорат ҳифзи самарабахши ҳуқуқи субъектҳои танзимкунандаро пешбинӣ наменамоянд. Расмиёти мушкил ва гаронарзиши тафтиши мутобикати сифати маҳсулоти истехсолшаванда ва воридотӣ ба стандартҳои муқарраргардида барои соҳибкорон монеаи моҳиятан муҳим буда, рӯйхати сертификатсияи ҳатмӣ хеле калон аст.

Расмиёти мураккаб вобаста ба убури сарҳад барои воридкунандагон ва содиркунандагон дар Тоҷикистон монеаи назаррас пеш меоварад. Раванди воридоту содирот хеле мураккаб буда, боиси хароҷоти зиёд ва коррупсия мегардад. Омилҳое, ки муҳити кориро дар кишвар мушкил мегардонанд, ҳамчунин сатҳи баланд ва мураккаби дархости равонид, сифати пасти хизматрасонии пешниҳодшаванда дар нақлиёти роҳи оҳан ва нақлиёти ҳавоӣ ба ҳисоб мераванд.

Системаи бесамари ирдоракунии корхонаҳои давлатӣ, ҳосилнокии пасти меҳнат, нокифоя истифода бурдани иқтидорҳои мавҷуда, соддагардонии технологияҳои истифодашаванда мушоҳида мегардад.

Фаъолияти соҳибкорӣ вобаста ба мушкилоти инфраструктураҳои умумӣ ва шахсӣ маҳдуд гардидааст. Сиёсати амортизатсионӣ истифода бурда намешавад.

Дастгирии давлатии соҳибкорӣ ба система дароварда нашудааст ва талафҳои бучетиро вобаста ба имтиёзҳои мавҷуда ба инобат намегирад, дастгирии соҳаҳои таҳассусии кишвар – саноати сабук ва саноати озуқаворӣ нокифоя аст. Омори соҳибкорӣ нопурра буда, дар ин соҳа тадқиқот номунтазам гузаронида мешавад, инфраструктураи дастгирии бизнеси хурд суст инкишоф ёфта, хатарӣ (риск) соҳибкорӣ ва инвеститсионӣ ниҳоят зиёд боқӣ мемонад.

Мавҷуд набудани ҳамкориҳои дахлдори минтақавӣ, аз ҷумла оид ба тичорат ва транзит низ дастрасии бозори хориҷиро бадтар месозад. Системаи сусти нақлиёти транзитӣ ва мавҷуд набудани рақобати солим дар бозори пешниҳоди хизматрасониҳои нақлиётӣ, расмиёти мураккаби тичорат, монеаҳо дар роҳи савдои наздисарҳадӣ ва ҳаракати қувваи корӣ, набудани системаи ягонаи гумрукӣ ва системаи энергетикӣ бо кишварҳои ҳамсоя барои соҳибкорон монеаҳои иловагиро пеш меорад. Вале ҳалли ин проблемаҳо аз бисёр чихат ба сиёсати кишварҳои ҳамсоя вобаста мебошад. Дар сиёсат имконияти кишвар дар доираи шарикҳои глобалӣ, ки дар мақсади 8 СМР муайян гардиданд, ба таври пурра ба инобат гирифта намешавад.

Дар сиёсати иқтисодӣ ба дастгирӣ ва рушди иқтисодии содироти кишвар, аз ҷумла содироти маҳсулоти ба дараҷаи баланд коркардшуда, хизматрасонии таълимӣ, тиббӣ ва ғайра тавачҷӯҳи зиёд зоҳир мегардад. Ҳамчунин имкониятҳои ҳамкориҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ бо Афғонистони ҳамсоя ба инобат гирифта мешавад.

Барои воридгардидан ба Ташкилоти умумиҷаҳонии савдо бояд корҳои зиёд анҷом дода шаванд, ки онҳо тағйир додани шарту шароити савдори дар Тоҷикистон тақозо менамоянд. Айни замон Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон стратегияи воридшудани Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба ТУС таҳия ва татбиқ менамояд.

5.2. Афзалиятҳои рушд

Афзалиятҳои асосӣ дар соҳаи тақмили системаи идораи давлатӣ ва рушди макроиқтисодӣ аз инҳо иборатанд:

1. таъсиси системаи самарабахши рушди миллӣ мутобиқи талаботи иқтисоди бозаргонӣ;

а) тақмили системаи идоракунии давлатӣ мутобиқи принципҳои иқтисоди бозаргонӣ;

б) таъсиси хизмати давлатии муосири касбӣ;

2. рушди мукаммали механизмҳои танзими бозаргонӣ, аз ҷумла усулҳои танзими ғайримустақим:

а) баландбардоштани самарабахши идоракунии маблағҳои давлатӣ ва тақмили маъмуригардонии андозҳо;

б) тақмили системаи банақшагирии макроиқтисодии дурнамо ва омор;

в) тақмили сиёсати пулию кредитӣ ва бахши молия.

3. Рушди идоракунии маъмурию ҳудудӣ ва ташаккули мақоми худидоракунии мукаммали маҳаллӣ.

4. Ислоҳоти системаи судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ мутобиқи принципҳои демократӣ.

5. Диверсификатсияи иқтисодиёт ва тақвияти иқтисодии содиротӣ.

Барои беҳбуди фазои инвеститсионӣ ва рушди бахши хусусӣ ва соҳибкорӣ инҳо афзалият ба ҳисоб мераванд:

6. тақмили қонунгузорӣ оид ба беҳбуди муҳити инвеститсионӣ ва соҳибкорӣ.

7. ба тартиб даровардани расмиёти танзими фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ дорӣ ҳама гуна шакли моликият.

8. тавсеаи мусоидат ба бизнес.

Афзалиятҳои СМР оид ба масъалаҳои ҳамкориҳои минтақавӣ ва ҳамгироӣ ба иқтисодиёти ҷаҳонӣ аз инҳо иборатанд:

9. рушди минбаъдаи ҳамкориҳои минтақавӣ;

10. ҳамгироӣ ба системаи шарикӣ глобалӣ.

5.3. Самтҳои асосии фаъолият

Ба сифати самтҳои асосии фаъолият дар доираи СМР то соли 2015 дар соҳаи ислоҳоти идоракунии давлатӣ, макроиқтисодӣ, рушди бахши хусусӣ, ҳамгироӣ ба иқтисоди ҷаҳонӣ, ҳамкориҳои минтақавӣ инҳо муайян гардидаанд:

1. таъсиси системаи самарабахши рушди миллӣ мутобиқи талаботи иқтисоди бозаргонӣ:

а) тақмили системаи идоракунии давлатӣ мутобиқи принципҳои иқтисоди бозаргонӣ:

• оид ба ҷорӣ намудани методикаи ягонаи систематизатсияи мақсад ва афзалиятҳо, барнома ва нақшаҳои рушди миллӣ, тақсими ваколатҳо чиҳати муайян намудани мақсад ва афзалиятҳои рушди миллӣ, таҳия ва татбиқи барнома ва нақшаҳои миллӣ, соҳавӣ ва минтақавӣ, таҳкими нерӯ оид ба мониторинги он тадбирҳо андешида мешавад. Ба тақвияти нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ дар қабули қарор ва амалӣ намудани он тавачҷӯҳи махсус зоҳир мегардад.

- оид ба маҳдуд намудани идоракунии давлатии фаъолияти хоҷагидорӣ ва аз байн бурдани даҳолати мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба чунин фаъолият бо роҳи азнавташкилдихӣ ва аз нав тақсим намудани вазифаҳо тадбирҳо андешида мешаванд. Ҳамзамон системаи танзими давлатӣ ва назорат беҳбуд ёфта, шаффофӣ ва масъулияти мақомоти давлатӣ баланд бардошта мешавад;

б) таъсиси хизмати давлатии касбии муосир:

- тадбирҳо барои баланд бардоштани сифати оморасозии касбии хизматчиёни давлатии сатҳҳои мухталифи идораи давлатӣ, тақмили системаи пардохти музди меҳнати хизматчиёни давлатӣ, инчунин навсозии системаи идоракунии захираҳои инсонӣ, ки ба баланд бардоштани мотиватсия ва барҳамдиҳии коррупсия асос ёфтааст, нигаронида мешавад. Дастрасӣ ва иштироки занон дар раванди қабули қарор тавсеа хоҳад ёфт;

2. Рушди мукаммали механизмҳои танзими бозаргонӣ, аз ҷумла усулҳои танзими ғайримустақим:

а) баланд бардоштани самаранокии идоракунии маблағҳои давлатӣ ва тақмили маъмуригардонии андозҳо (сиёсати фискалӣ):

- тадбирҳои асосӣ ба соддагардонии минбаъдаи системаи андозбандӣ, тақмили имтиёзҳои андозӣ ва гумрукӣ, аз ҷумла барои тижорати хориҷӣ, барои таъмини рушди баҳши хусусӣ нигаронида мешаванд. Таъсиси системаи умумидавлатии баҳисобгирии андозсупорандагон, ки баҳисобгирии дақиқ ва бақайдгирии андозсупорандагонро таъмин намояд, ба назар гирифта шудааст. Ҳамчунин дастрасӣ ба системаи иттилоотию маълумотӣ оид ба масъалаҳои андозбандӣ таъмин мегардад, ки имконият медиҳад ба технологияи компютери пешниҳоди эълумия ва ворид намудани пардохтҳои андоз гузашта шавад. Барои навсозии маъмуригардонии гумрукӣ муносибгардонии тарифҳои гумрукӣ, танзими заминаи ҳуқуқӣ, соддагардонии расмиёти гумрукӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои нави иттилоотии барасмиятдарории гумрукӣ ва назорати гумрукӣ, сохтмони иншооти иловагии инфраструктураи гумрукӣ, пеш аз ҳама дар сарҳад, дар назар дошта шудааст;

- тадбирҳои махсус барои баланд бардоштани самарабахшии хароҷоти маблағҳои бучетӣ, аз ҷумла тақмили раванди бучетӣ ва тақсими дақиқи нақши ҳамаи мақомоте, ки ба ин раванд ҷалб шудаанд, давра ба давра татбиқ намудани барномаи миёнамуҳлати бучетӣ (БМБ), тақвияти нақши комиссияи бучетӣ ва ба ҳам пайвастании бучет бо афзалиятҳои миллӣ нигаронида мешаванд. Ҳамзамон бо ҷорӣ намудани БМБ усулҳои макродурнамо ва муайян намудани пакети захираҳо тақмил хоҳанд ёфт. Барномаи давлатии инвеститсионӣ ва барномаи маблағгузории мутамарказ ҳамгирой карда шуда, бо вазифаҳои Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва дигар барномаҳо алоқаманд хоҳад гашт;

- барои баланд бардоштани самарабахшии хароҷоти маблағҳо, баланд бардоштани масъулият ва шаффофии идоракунии маблағҳои давлатӣ, тақвияти иқтисод оид ба таҳия ва иҷрои бучетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ, ҷорӣ намудани механизми судманди хариди давлатӣ, тақмили системаи назорати давлатии молиявӣ пешбинӣ шудааст. Ҳамчунин ҷиҳати ислоҳоти системаи музди меҳнати хизматчиёни давлатӣ ба кормандони соҳаи бучетӣ, инчунин беҳбуд бахшидани маблағгузорӣ ба соҳаи иҷтимоӣ тадбирҳо андешида мешаванд.

б) тақмили системаи банақшагирии макроиқтисодӣ, дурнамо ва омор:

- дурнамои макроиқтисодӣ тавассути баланд бардоштани нерӯи мақомоти иҷроия, мустақиман истифода бурдани дурнамо ҳангоми таҳияи лоиҳаҳои бучети давлатӣ ва нишондиҳандаҳои асосии он, баланд бардоштани сатҳи дурнамои соҳавӣ ва минтақавӣ дар асоси истифодаи моделҳои пешбинии муосир ва беҳбуди заминаи оморӣ беҳтар карда мешавад. Банақшагирии макроиқтисодӣ дар асоси баинobatгирии мақсад ва афзалиятҳои миллӣ, тадбир ва афзалияти бахшҳо, имконияти бучет ва кӯмаки беруна тақмил дода мешавад;

- дар соҳаи омор бо роҳи такмили заминаи меъёрӣ азнавташкилдихии сохтори ташкилии мавҷуда, бехтар кардани ҳамоҳангсозии техникӣ байни истеҳсолкунандагони маълумот асосҳои институтсионалӣ беҳбуд бахшида мешавад. Ҳамчунин системаи мониторинги оморӣ ва арзёбии сатҳи камбизоатӣ ва шуғл таҳия ва татбиқ мегардад;

в) такмили сиёсати пулию кредитӣ ва бахши молия:

- сиёсати пулию кредитӣ барои ноил гардидан ба сатҳи нисбатан пасти таваррум нигаронида мешавад, ки барои рушди иқтисодиёт шароити мусоид фароҳам меорад. Низоми татбиқи сиёсати пулию кредитӣ ба танзими яке аз унсурҳои пешниҳоди маблағ асос меёбад, ки тағйир додани он бо тасҳеҳи нишондихандаҳои алоҳидаи рушди истеҳсолот сурат мегирад. Сиёсати мубодилаи арз бар истифодаи низоми озоди тағйирёбанда асос хоҳад ёфт;

- ҷиҳати баланд бардоштани эътимод ба системаи бонкӣ, аз ҷумла тавассути ҷалби институтҳои молиявии хоричӣ ба бозори Тоҷикистон ва ҳавасмандсозии бонкҳои тичоратӣ ҷиҳати рушди воситаҳои молиявӣ тадбирҳо андешида мешаванд. Ташаббусҳои микромолиявӣ инкишоф ёфта, инчунин кам кардани ставкаҳои фоизӣ оид ба кредитҳои дарозмӯҳлат дастгирӣ карда мешавад. Оид ба рушди ҳисобҳои ғайринақдӣ (кортҳои пластикӣ), дастгирии бозори асъор дар қисми таъминоти методии техникӣ сурат гирифта, системаи автоматии савдои электронии асъори хоричӣ ва савдои электронии мол, қор ва хизматрасонӣ ҷорӣ карда мешавад;

3. рушди идоракунии маъмурию ҳудудӣ ва ташаккули худидоракунии мукаммали маҳаллӣ:

- татбиқи тадбирҳо оид ба масъалаҳои танзими тақсимои маъмурию ҳудудӣ мутобиқи азнавтасимкунии функсияҳо ва муайян намудани меъёрҳои тақсимои маъмурию ҳудудӣ ва муносибатҳои байниҳамдигарии сатҳҳои идоракунии давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ дар назар дошта шудааст;

- бо мақсади баланд бардоштани самарабахшии мақомоти маҳаллии ҳокимият ва худидоракунии маҳаллӣ аз нав тақсим намудани функсия ва ваколатҳои онҳо, ҷудо намудани моликият ва таъмини худмухтории молиявии онҳо, тақвияти иқтисодии мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ ва худидоракунии маҳаллӣ дар ҳалли масъалаҳои дорои аҳамияти маҳаллӣ дар назар дошта шудааст;

4. ислоҳоти системаи судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ:

- мутобиқи талаботи иқтисоди бозаргонӣ функсия ва вазифаҳои системаи судӣ, мақомоти адлия, прокуратура ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ такмил хоҳанд ёфт. Бо ин мақсад, аз ҷумла таҳия ва татбиқи концепсияи ислоҳоти системаи судӣ, мақомоти адлия, прокуратура ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ пешбинӣ мегардад;

5. диверсификатсияи иқтисодиёт ва тақвияти иқтисодии содиротӣ:

- барои тақвияти иқтисодии содиротӣ ҷиҳати баланд бардоштани самарабахшии истеҳсолоти мавҷудаи содиротӣ, аз ҷумла оид ба баланд бардоштани самарабахшии Заводи алюминий ва бахши энергетикӣ, рушди лоиҳаҳои инвеститсионии саноатӣ, инфраструктурӣ, ба содирот нигаронидашуда ва туристӣ инчунин лоиҳаҳои, ки барои иваз намудани молҳои воридотӣ равона шудаанд, як қатор тадбирҳо андешида хоҳанд шуд. Оид ба диверсификатсияи истеҳсолоти кишоварзӣ, ҳалли масъалаҳои қарзи пахта ва таъмини рушди устувори бахши пахтакорӣ тадбирҳо амалӣ хоҳанд шуд;

- бо мақсади диверсификатсияи содирот ҷиҳати мусоидат ба сармоягузорӣ барои коркарди амиқи алюминийи аввалия, барои саноати нассочӣ ва рушди саноати маъдани кӯҳӣ тадбирҳо андешида мешаванд;

6. таҳкими қонунгузорӣ ҷиҳати беҳбуди фазои инвеститсионӣ ва соҳибкорӣ:

- барои рушди бахши хусусӣ ва ҷалби инвеститсия, аз ҷумла инвеститсияҳои мустақими хоричӣ, таҳкими заминаи меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла қонунгузорию андозу гумрук, баланд бардоштани таъсирнокии ҳифзи судии ҳуқуқи инвесторҳо ва соҳибкорон пешбинӣ мегардад. Инчунин чорабиниҳо ба такмили қонунгузорӣ дар қисми инвеститсия, ҳуқуқи моликият, консессия, фароҳам овардани ҳуқуқҳои баробар ба инвесторҳои

ватанию хоричӣ, таъсиси мақоми ягонаи пешниҳодкунандаи инвеститсияҳоро муқаррар менамояд, инчунин шакл ва усули танзими соҳибкории хурд ва миёнаро бо формализатсияи дақиқи муносибати онҳо бо мақомоти ҳокимият ва идоракунанда муқаррар гардида, инчунин андозбандӣ ҷорӣ карда мешавад, ки бизнеси ошкоро ва кироияи кормандонро ҳавасманд мегардонад. Барои ташаккул ва татбиқи сиёсати судманд дар соҳаи рушди соҳибкорӣ стратегияи дарозмӯҳлат таҳия ва татбиқ хоҳад шуд;

7. ба тартиб даровардани расмиёти танзими фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ ҳамма гуна шакли моликият:

- чихати ба таври нақшавӣ ва мунтазам кам кардани монеаҳои маъмурӣ ҳангоми ворид шудан ба бозор ва анҷом додани бизнес, аз ҷумла монеаҳо ҳангоми дастрас намудани хизматрасониҳои инфраструктураи давлатӣ, воқеӣ ва хусусӣ тадбирҳо андешида мешаванд. Барои фароҳам овардани «шартҳои бозӣ» барои корхонаҳои давлатӣ ва хусусӣ шароитҳои баробар фароҳам оварда шуда, ҷорӣ намудани механизми бақайдгирии субъектҳои хоҷагидорӣ тибқи принсипи «фазои ягона» пешбинӣ мешавад.

Расмиёт оид ба сертификатсияи маҳсулот ҳадалимкон оддӣ гардонида шуда, рӯйхати сертификатсияи ҳатмӣ кам карда мешавад ва оид ба эътирофи стандарт ва сертификатҳои асосии кишварҳои муттараққӣ ва шарикони минтақавӣ, аз ҷумла бо тартиби яктарафа тадбирҳо баррасӣ хоҳад шуд:

- раванди хусусигардонӣ дар баҳши омӯзиши пешакии бозори инвесторҳои имконпазир то оғози раванди хусусигардонӣ такмил ёфта, шаффофияти ҳуди музоядаҳо ва таъмини иҷрои шартҳои хусусигардонӣ баланд бардошта мешавад. Таҳия ва татбиқи барномаи дастгирии раванди баъди хусусигардонӣ бо роҳи ҷалби ширкатҳои консалтингӣ, ширкатҳои инвеститсионӣ ва бонкҳои тичоратӣ чихати ҳамкорӣ дар назар дошта шудааст. Ҳамчунин пешбинӣ мегардад, ки механизми идоракунии моликияти давлатӣ беҳбуд баҳшида шавад;

- чихати соддагардонии расмиёти убури сарҳад барои содиркунандагон ва воридкунандагон, барасмиятдарории гумрукӣ ва сарҳадии борҳо тадбирҳо андешида мешаванд. Инчунин модернизатсияи сохторҳои гумрукӣ ва нуқтаҳои сарҳадии назорату гузаргоҳ сураат мегирад, ки дар онҳо инфраструктураи технологияҳои иттилоотӣ ҷорӣ гардида, вақти кори дидбонгоҳҳои асосии сарҳадию гумрукӣ шабонарӯзӣ хоҳаданд гашт;

- дар соҳаи ҳамлу накли ҳавоӣ ва тавассути роҳи оҳан чихати либерализатсияи бозор ва фароҳам овардани шароит барои ҷалби интиқолдиҳандагони нав тадбирҳо андешида мешаванд, ки имконият медиҳанд, хароҷоти нақлиётӣ инвесторҳои афзалиятноки хоричӣ ва муҳочирони меҳнатӣ аз Тоҷикистон хеле кам гардад;

8. тавсеаи мусоидат ба бизнес:

- татбиқ ва мониторинги тадбирҳои шаффоф ва амалкунандаи дастгирии давлатии бизнеси хурд ва миёна, аз ҷумла оид ба таъминоти иттилоотӣ ва таълим, инчунин рушди бозори хизматрасониҳои микромолиявӣ бо иштироки ҷомеаи шахрвандӣ пешбинӣ мегардад. Ҳукумат ба субъектҳои бизнес-ҷомеаҳо дар таъсиси ассотсиатсияҳои мухталифи бизнес мусоидат хоҳад кард. Ҳамчунин масъалаи дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис намудани Шӯрои инвеститсионӣ баррасӣ хоҳад шуд, ки дар ҳайати худ намояндагони корхонаҳои бизнеси хурд ва миёна, бизнеси калон ва Ҳукуматро дар бар мегирад ва дорои штати техникаи амалкунанда мебошад. Инчунин чихати ҷалби ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ, бизнес-ҷомеаҳо ва созмонҳои байналмилалӣ, барои таҳия ва татбиқи барномаҳо ва санадҳои меъёрӣ тадбирҳо пешбинӣ мешаванд. Барои фароҳам овардани муколамаи амалӣ байни бизнес ва давлат чораҳо андешида хоҳанд шуд;

9. рушди минбаъдаи ҳамкорӣҳои минтақавӣ:

- оид ба кам кардани монеаҳои сиёсӣ ва институтсионалӣ дар раванди ҳамгирии минтақавӣ тадбирҳо андешида мешаванд, ки ба тавсеа ва таъмиқи ҳамкорӣҳо дар соҳаи тичорат, инвеститсия, нақлиёт, коммуникатсия (барои интиқоли озоди молу хизматрасонӣ, корҳо ва сармоя) ва устувории экологии истифодаи захираҳои табиӣ байнисарҳадӣ нигаронида шудаанд.

Махсусан ба тавсеаи ҳамкорӣ бо Афғонистон, аз ҷумла тавассути дастгирии соҳибкорон дар доираи ҳамкориҳои давлатию хусусӣ (дастгирии иттилоотӣ, таълим, хизматрасониҳои маркетингӣ, дастгирии содирот) таваҷҷӯҳи махсус зоҳир мегардад. Ҳамчунин ҷиҳати таъсиси системаҳои истифодаи самарабахши нерӯи обию энергетикӣ ва захираҳои ашёи ангишту водородӣ, таъсиси системаи ягонаи энергетикӣ тадбирҳо андешида мешаванд;

- таҳияи стратегияи умумӣ оид ба ҳамкориҳои иқтисодӣ, ташаккули фазои ягонаи иқтисодӣ пешбинӣ мегардад, ки муқаррар намудани тарифҳои умумии гумрукӣ, бекор кардани назорати гумрукӣ дар сарҳадҳои дохилӣ, мавҷудияти механизми якназми танзими иқтисодӣ ва савдори дар доираи ЕвразЭС дар бар мегирад;

- ба таъсис ва фаъолияти самараноки институтҳо ҷиҳати татбиқи самарабахши барномаҳои минтақавии дучониба ва бисёрҷониба ва лоиҳаҳои ҳамкорӣ таваҷҷӯҳи махсус зоҳир мегардад. Тадбирҳои маҷмӯӣ оид ба диверсификация ва баланд бардоштани нерӯи содиротӣ, тавсеаи содирот, аз ҷумла хизматрасонӣ амалӣ карда мешаванд;

10. ҳамгирӣ ба системаи шарикӣ глобалӣ:

- ҳамгунсозии қонунгузори дохилӣ бо меъёр ва қоидаҳои системаҳои бисёрҷонибаи тижорат, тақмили механизми воқеии истифодаи қонунҳо дар амал пешбинӣ шудааст. Инчунин ҷиҳати таъмини иштироки дахлдори Тоҷикистон дар муносибатҳои хоҷагидорӣ ҷаҳонӣ тавассути суръатбахшии раванди воридгардидан ба Ташкилоти умумиҷаҳонии савдо ва тарбияи истеҳсолкунандагони ватанӣ ҷиҳати фаъолият дар шароити бозори озод тадбирҳо андешида мешаванд;

- аз байн бурдани талаботи таъйизӣ (дискриминатсионӣ) дар қисмати маҳдуд намудани иштироки хизматрасониҳои молтаъминкунандагони хориҷӣ дар бозори Тоҷикистон бо роҳи тақмили механизмҳои танзими дохилии иҷроӣ фаъолият дар соҳаи хизматрасонӣ пешбинӣ гардидааст;

- оид ба тақмили сиёсате, ки ба фароҳам овардани инфраструктураи замонавӣ ва баланд бардоштани нерӯ барои рушд ва нумӯи туризм, қабл аз ҳама туризми экологӣ мусоидат менамояд, бо роҳи тақмили заминаи қонунгузорӣ, тарбия ва баланд бардоштани сатҳи нерӯи кадрӣ, хизматрасонӣ ва рақобатпазирӣ дар соҳаи туризм тадбирҳо андешида мешаванд. Ҳамзамон оид ба ҳифз ва тармими ёдгориҳо ва арзишҳои фарҳангӣ таъриҳӣ чораҳо пешбинӣ гардиданд.

5.4. Натиҷаҳои пешбинишаванда

Дар назар дошта шудааст, ки татбиқи чорабиниҳо ҷиҳати фароҳам овардани шароити институтсионалӣ барои рушд дар доираи СМР, бо дарназардошти омилҳои берунӣ боиси натиҷаҳои зайл мегардад.

- системаи самарабахши рушди миллӣ фароҳам оварда мешавад, ки ба расмиёти дақиқи қабул ва татбиқи қарорҳои меъёрӣ, инчунин иерархияи мақомоти масъули давлатӣ асос ёфтааст. Дар рушди мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти иҷроия, ҷалби ҷомеаи шахрвандӣ дар қабул ва татбиқи қарорҳои давлатӣ пешравии назаррас ба даст меояд;

- Сиёсати ягонаи муассири макроиқтисодӣ татбиқ мегардад, ки барои ноил шудан ба мақсад ва афзалиятҳои СМР нигаронида шудааст. Таҳкими нерӯи мақомоти оморимконият медиҳад, ки асосноксозии қарорҳои таҳиягардида баланд бардошта шавад. Сиёсати давлатии пулию кредитӣ, бучету андоз ва дигар самтҳои сиёсати давлатӣ барои ба даст овардани мақсад ва афзалиятҳои миллӣ равона карда мешаванд. Барнома ва нақшаҳои татбиқшаванда ба сиёсати умумимиллӣ мусоидат намуда, пурра бо захираҳои зарурӣ таъмин мебошанд;

- Тақмили қонунгузорӣ ва танзим дар соҳаи инвестиция ва соҳибкорӣ хатарҳои соҳибкорӣ ва инвеститсиониро камтар намуда, имконият медиҳад, ки шугли самарабахши дохилӣ таъмин гардида, дастрасӣ ва ҷолибии Тоҷикистон барои сармоягузори дохилӣ ва хориҷӣ тавсеа ёбад. Мақоми дастгирикунандаи соҳибкорӣ ба

бизнес – сохторҳо тавассути беҳбуди фазои соҳибкорӣ кӯмаки воқеӣ мерасонад. Мақомоти сиёсати инвеститсионӣ ва соҳибкорӣ барои таъминоти мукаммали иттилоотии соҳибкорон, сармоягузори афзалиятнок ва пешрафти лоиҳаҳои инвеститсионӣ дорони нерӯ ва имконияти васеъ хоҳанд буд;

- ба таври судманд ворид гардидани Тоҷикистон ба системаи шарикӣ глобалӣ барои таъмиқи робитаҳои ҳамачонибаи байналмилалӣ субъектҳои миллӣ имкониятро тавсеа мебахшад. Рушди туризм саҳми ин соҳаро дар ММД афзуда, кам кардани оқибатҳои манфии иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологии онро пешбинӣ менамояд. Ҳаҷми содирот аз кишвар афзоиш ёфта, сохтори содирот ва таъмини диверсификатсияи он сифатан тағйир меёбад ва расмиёти вуруд хурӯҷ ба кишвар содда гардонида мешавад. Ворид гардидани Тоҷикистон ба ГУС имконият медиҳад, ки ҳамгироии Тоҷикистон ба муносибатҳои хоҷагидорӣ ҷаҳонӣ боз ҳам амиқтар гардад;

- ҳамзамон ҷомеаи ҷаҳонӣ дар доираи мақсадҳои 8 Мақсадҳои рушди ҳазорсола дар доираи шарикҳои глобалӣ ба Тоҷикистон дастгирии худро афзун хоҳад намуд: (а) барои рушди минбаъдаи системаи озодона, ки бар қоидаҳои ғайритабъӣии системаи тичоратӣ ва молиявӣ асос ёфтааст (б) дар ҳалли эҳтиёҷоти махсус ҳамчун яке аз кишварҳои нисбатан камтар инкишофёфта (афзоиши кӯмаки беруна); (в) дар ҳалли эҳтиёҷоти махсус барои кишваре, ки роҳи баромад ба баҳрро надорад (бекор кардани квота ва тарифҳо, мусоидат ба рушди нерӯи тичоратӣ); (г) дар ҳалли проблемаҳои қарзи берунӣ; (д) дар таҳия ва татбиқи стратегияи бо қор таъмин намудани ҷавонон, дастрас будани воситаҳои асосии доруворӣ ва технологияҳои нав.

Дар маҷмӯъ дар назар дошта шудааст, ки тавассути сиёсати муназзам ва прагматикӣ, таъсиси шароитҳои институтсионалӣ ва иқтисодии рушд, паст кардани сатҳи камбизоатӣ, ташкили ҳамкориҳои мақсаднок бо ҷамаи шарикон оид ба рушд нақшаи нисбатан самарабахши макроиқтисодии дарозмӯҳлати Тоҷикистон татбиқ хоҳад шуд.

5.5. Сенарияи (нақшаи) макроиқтисодии рушди кишвар

Бо дарназардошти қабули муқаррароти дар боло зикргардида ва андешидани чораҳо барои дурнамои дарозмӯҳлат се варианти (сенарияи) асосии рушди иқтисоди миллӣ пешбинӣ мегардад.

Шартҳои сенарияи параметрҳои асосии рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ дар асоси вариантӣ, бо дарназардошти имконпазирии тағйирёбии шароитҳои берунию дохилӣ ва омилҳои рушди иқтисодӣ таҳия гардиданд.

Варианти аввал ба рушде асос меёбад, ки ба татбиқи лоиҳаҳои амалкунанда ё оғозёфтаи энергетикӣ инфраструктурӣ, инчунин ба баланд бардоштани сарбории иқтидорҳои мавҷудаи истеҳсолӣ таъма мекунад. Суръати миёнаи солони рушди ММД оид ба ин вариант аз 9,4 фоиз дар солҳои 2001-2005 ва 7 фоиз дар соли 2007 то 5 фоиз дар ҷараёни ҷамаи давраи минбаъдаи дурнамо паст мегардад. Афзоиши воқеӣ дар солҳои 2006-2015- 66,0 фоизро ташкил медиҳад.

Ин вариант ислоҳотро дар сохторҳои иқтисодӣ ва идоракунии давлатӣ фароҳам овардани шароит барои рақобати бовиҷдонона аз байн бурдани монеаҳои иловагӣ барои рушди баҳши хусусӣ, ҷалби инвеститсияҳо, таҳкими ҳуқуқи моликият, таъмини ҳифзи судманди ҳуқуқи моликият ва татбиқи лоиҳаҳои афзалиятноки амалкунанда, инчунин таҳкими ҳуқуқи муҳочирони меҳнатӣ ва ҳифзи ҳаҷмҳои воридоти маблағҳои пулиро аз онҳо дар назар дорад.

Суръати пасти инкишоф, ки ин вариант пешбинӣ менамояд, ба омилҳои номусоиди берунӣ, ба монанди таъсири манфии вазъи сиёсӣ баъзе кишварҳои ҳамсоя ба иқтисодиёти Тоҷикистон, нархи пасти алюминий ва пахта, афзоиши нархи захираҳои энергетикӣ, сатҳи баланди рақобат дар бозори берунаи ашёи нассоҷӣ, мушкилии ҷалби инвеститсияҳо, сохтмони нерӯгоҳҳои барқӣ ва хатҳои содироти қувваи барқ вобаста аст. Рушди бизнеси хурду миёна ҳамчун омилҳои асосии рушди иқтисодӣ вобаста ба мавҷудияти монеаҳои аз ҳад зиёди маъмури устувор боқӣ намонда ва суст ҷараён

мегирад. Ҳамчунин эҳтимол меравад, ки ислоҳоти дар назар дошташуда дар давраҳои аввал он қадар ба муваффақият ноил намегардад. Ислоҳот дар ҷунин бахши ниҳоят муҳим ба монанди соҳаи кишоварзӣ, аз ҷумла вобаста ба проблемаҳои қарзи пахта суғ чараён мегирад.

Самарабахшии ин вариантро ҳамчун муътадил баррасӣ намудан мумкин аст, зеро ММД ба ҳисоби ҳар нафар аҳоли нисбат ба 1311,3 сомони дар соли 2006 дар соли 2015 бо нархҳои соли 2006 тибқи дурнамо тақрибан 1735 сомони ро ташкил медиҳад.

Бо дарназардошти саъю талоши Ҳукумат ҷиҳати гузаронидани ислоҳоти амиқи бозаргонӣ ва бо дарназардошти вазъи усулан нави мавҷудаи иқтисодии дохилию хориҷӣ, ҳангоме, ки дар аҳоли тафаккуру психологияи комилан нав ташаккул ёфтааст, муносибати одамон ба гузаронидани ислоҳот хайрхоҳона мебошад, метавон тасдиқ намуд, ки роҳи ислоҳоти иқтисодии миллии бебозгашт аст. Аз ин рӯ ҷунин вариант дар СМР ҳамчун «варианти имкониятҳои паст нишондодашуда» баррасӣ мегардад.

Варианти дуҷум суръати рушди иқтисодиро дар чараёни тамоми давраи дурнамо 7-7,5 фоиз пешбини менамояд. Афзоиши дурнамо дар солҳои 2006-2015 ба 97,8 фоиз мерасад. Ин вариант натавон татбиқи судманди лоиҳаҳои амалкунанда ва гузаронидани ислоҳоти самарабахши дар варианти яқум зикргардида, инҷунин сохтмони объектҳои дар соҳаи энергетика пешбинишударо дар бар мегирад, аз ҷумла нерӯгоҳҳои обию барқии Роғун, Сангтӯда-1, Сангтӯда-2, як қатор НОБ-ҳои хурд, хатҳои баландшиддати интиқоли барқ, дар саноат-асосан металлургияи ранга, навсозии Заводи алюминий, сохтмони заводи нави алюминий ва заводи семент дар вилояти Хатлон. Ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ ташаккул ёфта, судманд татбиқ мегардад, ки он ҷиҳати ҷалб намудани бахши хусусӣ ба ҳалли масъалаҳои СМР мусоидат хоҳад кард.

Ин вариант ҳамчунин омилҳои нисбатан муҳим, ба монанди беҳбудии шароит барои ҷалби инвеститсия, инкишофи фаъоли соҳибкорӣ ва фаъолияти иқтисодии хориҷиро ба инобат мегирад. Ислоҳот дар соҳаи идоракунии давлатӣ, инҷунин оид ба фароҳам овардани шароит барои рушди бахши хусусӣ ва соҳибкорӣ, таъмини ҳифзи ҳуқуқи моликият муваффақона хоҳанд буд. Системаи судӣ ва фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар чараёни ислоҳот ба талаботи иқтисоди бозаргонӣ мутобиқ гардонида мешаванд. Рушди соҳаи кишоварзӣ муназзам буда, қарзҳои соҳаи пахта бомуваффақиятона ҳал мегарданд ва асосноксозии истеҳсолкунандагони пахта баланд хоҳад буд.

Вале, ба мисли варианти яқум, таъсири омилҳои беруна ба монанди вазъи сиёсӣ дар кишварҳои ҳамсоя, ҳамкориҳои минтақавӣ, нархи пахта ва алюминий на ҳамеша барои Тоҷикистон мусоид боқӣ хоҳад монд. Мутобиқи ин вариант ММД ба ҳар сари аҳоли нисбат ба 1311,3 сомони дар соли 2006 соли 2015 ба 2066 сомони баробар хоҳад шуд.

Варианти сеҷум ба мисли варианти дуҷум суръати баланди рушдро дар асоси беҳбудии на танҳо омилҳои конъюнктурӣ, инҷунин тақвияти соҳаи соҳибкорӣ, инвеститсионӣ ва рушди инноватсионӣ пешбини менамояд. Эҳтимол меравад, ки ислоҳоти дар варианти дуҷум номбаргардида ба муваффақияти назаррас ноил мегардад. Мутобиқи варианти сеҷум баланд бардоштани суръати рушди ММД ҳар сол на камтар аз 9 фоиз ва зиёда аз он, афзоиши ҳиссаи инвеститсияҳои хориҷӣ ба сармояи асосӣ нисбат ба ММД нисбат ба 9,5 фоиз дар соли 2005 то 11-12 фоиз дар назар дошта шудааст.

Омили асосие, ки ба ҷунин рушди баланд мусоидат мекунад, ин диверсификатсияи иқтисодӣ, ба таври устувор афзоиш ёфтани вазни қиёсии бизнеси хурд ва миёна дар гузаронидани ислоҳоти бунёдӣ ва қатъӣ дар бахшҳои иҷтимоӣ, қабл аз ҳама дар соҳаи маориф ва тандурустӣ, сохтмони доманадор ва ба истифода додани объектҳои пешбинишуда ва объектҳои калони энергетикӣ, саноат ва нақлиёт мебошад. Дар назар дошта шудааст, ки дар бозори берунӣ нархи баланди пахта ва алюминий нигоҳ дошта шуда, проблемаҳои қарзи пахта комилан ҳал мегардад, монетаҳои тичоратӣ дар минтақа камтар мешавад. Сохтмони ду объекти бузурги энергетикӣ (аз ҷумла НОБ-и Даштиҷум) оғоз гардида, консорсиумҳои обию энергетикӣ ва дигар консорсиумҳо ташкил карда мешаванд. Содироти қувваи барқ, дигар маҳсулоти саноатӣ инҷунин вазни қиёсии соҳаи

хизматрасонӣ, аз ҷумла туризм дар ММД босуръат афзоиш меёбад. Амнияти озукавори кишвар, аз ҷумла аз ҳисоби беҳбуди сиёсати замин таҳким меёбад, қисми зиёди пахтаи истеҳсолгардида ва алюминий дар дохили кишвар коркард шуда, ҳиссаи ашёи хом дар содирот на бештар аз 50 фоизро ташкил хоҳад дод.

Рушди ҳамкориҳои минтақавӣ оид ба тичорат ва масъалаҳои транзит барои аз байн бурдани бунбасти географии Тоҷикистон ба таври назаррас таъсир расонида, барои диверсификатсияи иқтисодиёти он мусоидат хоҳад кард. Шартҳои транзити молҳо тавассути Тоҷикистон дар амал татбиқ карда мешаванд.

Афзоиши воқеии ММД ҳамзамон барои солҳои 2006-2015 дар маҷмӯъ 2,3 маротибаро ташкил хоҳад дод. Ба ҳисоби ҳар сари аҳоли ММД соли 2015 бо нархҳои соли 2006 —2427 сомони ро ташкил хоҳад дод.

Ҷамаи вариантҳои дурнамои рушди иҷтимоию иқтисодии Тоҷикистон баланд бардоштани сифати рушди иқтисодиётро дар назар дорад, ки аз бисёр ҷиҳат ба афзоиши инвеститсия ва содирот вобаста мебошад.

Варианти дууми (заминавии) рушди кишвар бештар имконпазир аст, ки мутобиқи он суръати миёнаи солонаи рушди иқтисодӣ ба ҳисоби миёна дар тамоми давраи то соли 2015 на камтар аз 7 фоизро ташкил хоҳад дод. Дар доираи Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ (вобаста ба қисми сесолаи СМР) нишондиҳандаҳои варианти заминавӣ метавонанд бо дарназардошти вазъи иқтисодӣ ва сиёсати татбиқшаванда тағйир ёбанд.

6. ТАЪМИНИ РУШДИ ИҚТИСОДИ (БЛОКИ ИСТЕҲСОЛӢ)

Рушди блоки соҳаҳои таъминкунандаи пешрафти иқтисодии Тоҷикистон (бахши аграрӣ, саноат, энергетика, инфраструктура) имконият медиҳад, ки тавассути ҳамкориҳои давлат, бахши хусусӣ ва ҷалби инвеститсия барои рушди устувори иқтисодии кишвар ва дар ин асос паст кардани сатҳи камбизоатии аҳоли (мақсади 1 МРҶ) асосҳои моддӣ ба вучуд оварда шавад. Рушди бахши аграрӣ, саноат, энергетика ва инфраструктура ҳамзамон барои афзоиши шуғли аҳоли дар дохили кишвар, диверсификатсияи содирот, беҳбуди дастрасӣ ва сифати хизматрасонӣ (таъминот бо об, санитария, тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ, экология) имконият фароҳам меоварад, ки мустакиман ба татбиқи ҷамаи вазифаҳои МРҶ дар Тоҷикистон вобаста мебошад. Бояд тазаққур дод, ки ин блок масъалаҳои мелиоратсия ва ирригатсияи истеҳсолоти кишоварзиро дар бар мегирад; масъалаҳои бо об таъминкунии аҳоли дар бахши «тавсеаи дастрасӣ ба таъмини об, санитария ва хоҷагии манзилию коммуналӣ»-и блоки иҷтимоӣ инъикос ёфтааст.

6.1. Проблемаҳои асосӣ

Блоки истеҳсолии Тоҷикистон давраи душвори рушди худро аз сар мегузаронад, ки ба оқибатҳои бӯҳрони системавӣ ва муноқишаҳои шахрвандии руҳдода, дурии кишвар аз роҳҳои баҳрӣ ва марказҳои пешрафтаи ҷаҳонӣ, маҳдудияти бозори дохилӣ, таҷрибаи нокифояи менечменти бозаргонӣ, барҳам хӯрдани робитаҳои қаблии истеҳсолӣ, афзоиши нарх, маҷмӯи проблемаҳои мушкили соҳавӣ вобаста мебошад.

Сусти сиёсати давлатӣ дар соҳаҳои истеҳсолӣ ба ақибмонӣ дар гузаронидани ислоҳоти бунёдии иқтисодӣ ва институтсионалӣ, нокифоягии усулҳои ҷалби инвеститсияҳо ва ҷорӣ намудани инноватсия, паст будани сатҳи истеҳсолот ва нерӯи инсонӣ, паст будани сифати хизматрасонии инфраструктураи умумӣ алоқаманд мебошад.

Мавҷудияти миқдори зиёди монеаҳои маъмурии дохилию берунӣ ва сарбории назарраси андоз илова бар дигар проблемаҳои фаъолнокии соҳибкории дорои хусусияти истеҳсолоро маҳдуд месозад. Ба истиснои баъзе соҳаҳо, ки нисбат ба онҳо соҳибкорони хоричӣ таваҷҷӯҳ зоҳир намудаанд (истеҳсоли алюминий ва қувваи барқ, истеҳсол ва коркади аввалияи пахта), дар дигар соҳаҳо истифодаи иқтидорҳои истеҳсолӣ маҳдуд гардидааст.

Тачрибаи нокифояи менечменти бозаргонӣ, сохтори ғайридиверсификатсияшудаи истеҳсолот, ба таври назаррас фарсуда гардидани фондҳои асосӣ, ниҳоят маблағталаб будани барқарорсозӣ ё таъсиси истеҳсолоти нав, сатҳи пасти оmodасозии кормандони истеҳсоли боиси паст гардидани ҳосилнокии меҳнат ва на он қадар самарабахш будани саноат ва истеҳсолоти кишоварзӣ мегардад.

Проблемаҳои истеҳсолот вобаста ба ҳаҷми нокифоя ва сифати хизматрасонии инфраструктураи умумӣ ва хусусӣ, пеш аз ҳама маҳдудияти таъминот бо қувваи барқ, газ ва гармӣ баланд шудани нарх ба ҳомилҳои нерӯи барқ, сатҳи баланди талафоти энергетикӣ, рушди нокифояи сатҳи бизнеси хурди самтҳои истеҳсоли боз ҳам амиқтар мегардад. Ба таври мавсимӣ кам гардидани ҳаҷми интиқоли қувваи барқ ва газ боиси ба мавсим мутобиқ шудани ҳама гуна навъи истеҳсолот гардид.

Бесамарии корхонаҳои калони саноатӣ ва кишоварзии давлатӣ, мавҷуд набудани мониторинги баъди хусусигардонӣ ва дастгирии корхонаҳо боиси паст шудани иқтидори истеҳсолии кишвар гардид. Дар раванди тақсими замин бошад ин масъала ҳамчунин ба суръати ниҳоят сусти азнавташкилдиҳии колхозу совхозҳо, нокифоягии маблағ барои арзёбии он (барои чорӣ намудани кадастри муосири замин, гузаронидани тадқиқоти замин, такмили харитаҳои замин) алоқаманд мебошад. Натиҷаи менечменти бесамари корхонаҳои саноатии давлатӣ- ин сатҳи пасти истифодаи иқтидорҳои мавҷуда ва афзоиши захираҳои маҳсулоти истеҳсолгардида ба ҳисоб меравад. Ҳавасмандгардонии сусти ғайримустақими давлатӣ ва сатҳи баланди рақобат дар бахшҳои бозори байналмилалӣ, ки соҳаҳои махсусгардонидашудаи саноати миллӣ ба ҳисоб мераванд (саноати сабук ва озуқаворӣ, шояд саноати кӯҳкорӣ ва фарматсевтӣ низ) боиси паст гардидани истеҳсолот шуда, эҳтиёҷоти дохилӣ беш аз 60 фоиз аз ҳисоби воридот таъмин мегардад. Вале солҳои охир афзоиши ҳаҷми маблағгузарониҳои муҳоҷирони меҳнатӣ имконият дод, ки ҳаҷми истеҳсоли як қатор навъи маҳсулот афзоиш ёбад.

Бо вучуди ин, чиҳати аз нав самтбахшии истеҳсолоти корхонаи миллӣ барои бозори Афғонистон, ки барои фурӯши молу маҳсулот имкониятро васеъ гардонидаст, тадбирҳои зарурӣ андешида нашудааст.

Рушди кишоварзӣ бо хароҷоти зиёд барои интиқол ва ирригатсия, нокифоя инкишоф ёфтани сохторҳои хизматрасон, ҳал нагардидани проблемаҳои маблағгузории системаҳои бесоҳиби нақлиётӣ ва ирригатсионӣ, самарайи пасти хоҷагиҳои давлатии тухмипарварӣ ва зотпарварӣ, сатҳи баланди беморӣ ва талафёбии ҳайвоноту парранда маҳдуд мегардад, ки он боиси боқӣ мондани проблемаҳои ҷиддӣ дар соҳаи амнияти озуқаворӣ мебошад. Аҳолии ҳанӯз ҳам пурра бо ғизои хушсифат таъмин нагардидааст, сатҳи гуруснагӣ дар маҷмӯъ баланд буда, ба гурӯҳҳои алоҳидаи аҳоли осебпазир дастрас набудани микроэлементҳо ва витаминҳо ба мушоҳида мерасад.

Дар соҳаи махсусгардонидашудаи кишвар – пахтакорӣ низ проблемаҳои ҷиддӣ мавҷуданд, ки он ба механизми ниҳоят бесамари маблағгузорӣ ва фурӯши пахта алоқаманд буда, боиси афзоиши қарзи хоҷагиҳои пахтакор гардидааст. Вазъ инчунин бо танзими аз ҳад зиёди истеҳсолот ва фурӯши маҳсулот, ҳифзи сусти молик, сатҳи пасти ҳосилнокии пахта ва камсамарии пахтатозакунӣ боз мушкилтар мегардад.

Дар соҳаи энергетика низ проблемаҳои ҷиддӣ мавҷуданд. Нокифоягии қувваи барқ ва чорӣ намудани лимит барои истифодаи он (маҳсусан дар фасли зимистон) ба маҳдуд гардидани захираҳои обию энергетикӣ обанбори Норақ, сатҳи пасти тарифҳо, мавҷудияти талафот вобаста ба фарсудашавии таҷҳизоти асосӣ вобаста мебошад. Ин норасоӣ ҳамчунин ба истифодаи нокифояи дигар ҳомилҳои энергия, аз ҳад зиёд энергияталаб будани маҳсулоти истеҳсолии саноатӣ, аз меёр зиёд истифода бурдани қувваи барқ аз ҷониби аҳоли, арзиши баланди интиқоли сӯзишворӣ барои истеҳсоли қувваи гармӣ, мавҷудияти проблемаҳо вобаста ба содироти қувваи барқи зиёдатӣ алоқаманд мебошад.

Нокифоягии қуваи барқ дар Тоҷикистон ба маҳдудияти имкониятҳои дохилии молиявии кишвар сатҳи баланди маблағталабии навсозӣ ва сохтмони НОБ-ҳои бузург,

кашф ва истихроҷи гази табиӣ, ангишт, нафт, истеҳсоли навъҳои шабеҳи энергия, сохтмони хатҳои нави интиқоли барқ, аз ҷумла барои содироти қувваи барқ алоқаманд мебошад. Дар катори дигар тадбирҳо барои ҳалли ин проблемаҳо то соли 2010 давра ба давра баланд бардоштани тарифҳо аз \$ 0,005/кВтс то \$ 0,021/кВтс дар назар дошта шудааст, ки он дастгирии гурӯҳҳои осебпазири аҳолиро тақозо менамояд.

Дар оянда иқтисодии назаррасии гидроэнергетикии кишвар имконият медиҳад, ки қувваи барқ содир гардида, комплексҳои (кластерҳои) бузурги саноати обию энергетикӣ таъсис дода шаванд.

Соҳаҳои инфраструктура дар Тоҷикистон бо камдаромадии корхонаҳои нақлиёти давлатӣ (Роҳи оҳани Тоҷикистон ва Корхонаи воҳиди давлатии ҳавопаймоии «Тоҷик Эйр»), идоракунии сусти ва мавҷуд набудани шаффофият дар фаъолияти онҳо, сифати нисбатан пасти хизматрасонӣ ба истифодабарандагон, мавҷуд набудани сиёсати ягонаи давлатӣ вобаста ба ҳамин соҳа, боздеҳи паст аз маблағгузориҳои нақлиёт, зиёновариҳои алоқаи почта тавсиф мегардад.

Рушди минбаъдаи системаи ҳамлу нақл бо мавҷудияти проблемаҳои транзит тавассути кишварҳои Осиёи Марказӣ, нокифоягии баинобатгирии имкониятҳои транзит тавассути Тоҷикистон ба дигар кишварҳо, имконияти сусти ҷалби соҳибқориҳои хусусӣ барои роҳсозӣ маҳдуд мегардад.

6.2. Афзалиятҳои инкишофи блоки таъмини рушди иқтисодӣ

Ба сифати афзалиятҳои умумии блок инҳо муайян гардидаанд:

1. рушди блоки истеҳсолӣ ҳамчун системаи мукамал: самтбахшии сиёсати соҳавӣ барои ноил гардидан ба мақсадҳо ва афзалиятҳои миллӣ; рушди рақобат; кам кардани монеаҳои аз ҳад зиёди маъмури; диверсификатсия ва навсозии истеҳсолот; таъмини амнияти озуқаворӣ; баланд бардоштани нерӯи содиротӣ; ҳифзи ҳуқуқи истифодабарандагон ва ҳифзи муҳити зист;

2. баланд бардоштани самарабахшии истифодаи захираҳои мавҷуда: ҳаҷмҳои қувваи барқи истеҳсолшаванда, заминҳои мавҷуда, замин, канданиҳои фойданок, фондҳои асосии истеҳсолӣ ва инфраструктура; баланд бардоштани сатҳи умумии маҳсулнокии меҳнат; фароҳам овардани шароити мусоид барои бизнеси хурд ва миёна;

3. пешниҳоди лоиҳаҳои нисбатан муҳими инвеститсионӣ, ба таври афзалиятнок дар доираи ташаббусҳои бахши хусусӣ.

Ба сифати афзалиятҳои махсус инҳо муайян шудаанд:

1. баланд бардоштани нерӯи энергетикӣ кишвар, аз ҷумла пӯшонидани нокифоягии мавҷудаи қувваи барқ ва афзоиши ҳаҷми содироти қувваи барқ;

2. баланд бардоштани ҳосилнокӣ дар истеҳсолоти кишоварзӣ, аз ҷумла тавассути таҳкими бахши хусусӣ дар деҳот бо роҳи: (а) баланд бардоштани самаранокии истеҳсоли пахта ва ҳалли проблемаҳои қарзи пахта; (б) рушди соҳибқорӣ дар соҳаи кишоварзӣ ва татбиқи ҳуқуқ ва кафолатҳои баробари заминистифодабарандагон; (в) барқарорсозӣ ва инкишофи системаи ирригатсионӣ;

3. дастгирии махсуси бахши хусусӣ ва инвеститсияҳо, аз ҷумла микробизнес ва бизнеси хурд дар пластерҳои селективии саноатӣ тавассути: фароҳам овардани шароити мусоид барои коркарди амиқи ашёи истеҳсолӣ; дастгирии содироти саноатӣ ба Афғонистон; такмили қонунгузорӣ ва соддагардонии расмиёти иҷозатномадиҳӣ, аз ҷумла фаъолият дар саноати кӯҳкорӣ ва бахши телекоммуникатсионӣ; осонгардонии дастрасӣ ба воситаҳои алоқа, аз ҷумла ба маҳзанҳои маълумоти меъёрии системаи «ҳукумати электронӣ».

6.3. Самтҳои асосии фаъолият

Барои татбиқи афзалиятҳои дарозмӯҳлати блоки истеҳсолӣ дар доираи СМР чунин самтҳои умумии фаъолият пешбинӣ гардидаанд:

1. рушди блоки истеҳсолӣ ҳамчун системаи мукамал:

- тадбирҳо ба такмили қонунгузорӣ нигаронида мешаванд, ки барои фаъолияти истеҳсоли шароити мусоид фароҳам меорад, аз ҷумла қонунгузорӣ оид ба рақобат, моликият, санчишҳо, корпоратсияҳо, иҷозатномадиҳӣ, фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ва ғайра;

Оид ба такмили фаъолияти мақомоти марказии ҳокимияти давлатӣ, беҳбуди сиёсати соҳавӣ ва ҳамоҳангсозии байнисоҳавӣ, баланд бардоштани нерӯи мақомоти давлатӣ, тақвияти имконияти онҳо ҷиҳати ҷалби инвеститсияҳо, ҳавасмандгардонии соҳибкорӣ ва инноватсияҳо вобаста ба таҳия ва татбиқи барномаҳои рушд ва мониторинги онҳо корҳо анҷом дода мешаванд. Ҳангоми гузаронидани хусусигардонӣ афзалиятҳои миллӣ ва сиёсати дарозмӯҳлати соҳавӣ бештар ба инобат гирифта мешавад. Самаранокии ислоҳоти иқтисодӣ дар бахшҳои истеҳсоли баланд бардошта мешавад, ки ба афзоиши ҳосилнокии меҳнат нигаронида шудааст;

- барои сабукгардонии фаъолияти истеҳсоли ба таври доимӣ ва мақсаднок монеаҳои маъмурии аз ҳад зиёд кам карда мешаванд. Тавассути системаи ҳавасмандгардонӣ, азнавсозии фондҳои асосӣ, коркарди амиқи ашёи истеҳсолшуда (саноатӣ ва кишоварзӣ), тавсеаи номгӯи (диверсификатсия) маҳсулоти истеҳсолгардида, пеш аз ҳама барои содирот, дастгирӣ карда мешавад. Ҷиҳати тавсеаи робитаҳои тижоратии иқтисодӣ бо дигар кишварҳо чораҳои зарурӣ андешида хоҳанд шуд. Ҳамчунин масъалаҳои вобаста ба ҳифзи ҳуқуқи истеъмолкунандагон ва ҳифзи муҳити зист мунтазам таҳти таваҷҷӯҳи доимӣ қарор хоҳанд гирифт;

- стратегияи амнияти озуқаворӣ таҳия ва татбиқ мегардад, ки аз ҷумла инҳоро пешбинӣ менамояд: (1) афзоиши қобили пардохт будани аҳоли, афзоиши истеъмоли озуқаворӣ ва беҳбуди сохтори соҳаи хӯрокворӣ; (2) афзоиши ҳаҷми истеъмоли дохилӣ ва истеҳсоли навъҳои алоҳидаи маҳсулоти кишоварзӣ, ашё ва озуқаворӣ, аз ҷумла маҳсулоти соҳаи чорводорӣ; (3) содироти озуқаворӣ ва ҳамзамон бо рушди истеҳсолот кам кардани воридоти маҳсулоти шабех. Оид ба таъсиси захираҳои озуқаворӣ чорабиниҳо андешида шуда, шартҳои дастрасии он муайян гардидааст. Талабот оид ба иҷрои стандартҳо вобаста ба фортификатсияи орд ва йоднок намудани намак тақвият бахшида шуда, фаъолият ҷиҳати паст кардани гуруснагӣ, қабл аз ҳама дар байни кӯдакон дастгирӣ хоҳад ёфт;

2. баланд бардоштани самарабахшии истифодаи захираҳои мавҷуда:

- фаъолият ҷиҳати баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат аз ҳисоби интенсификатсияи истеҳсолот мунтазам дастгирӣ хоҳад ёфт. Барои таъмини дастгирии минтақаҳои кишвар ва кам кардани хароҷоти истеҳсоли ҷиҳати барқарорсозӣ ва рушди объектҳои нақлиёт ва электроэнергетика (аз ҷумла аз ҳисоби маблағҳои бучетӣ) тадбирҳо амалӣ карда мешаванд. Барои кам кардани талафоти энергетикӣ, пеш аз ҳама тижоратӣ низ тадбирҳо андешида хоҳанд шуд. Барои нисбатан пурра қонеъгардонии бозори дохилӣ бо мол ва хизматрасонӣ ва афзоиши шуғл, бизнеси хурду миёна, ки барои рушд дорои нерӯи мусоид мебошанд, инчунин хунаҳои мардумӣ ҳамачониба дастгирӣ гардида, механизми таъсис ва тавсеаи меҳнати хонагӣ ҳавасманд карда мешаванд;

- татбиқи фаъолият ҷиҳати пай дар пай ва асоснок баланд бардоштани тарифҳо барои қувваи барқ ва гармӣ, гази табиӣ ва об, баланд бардоштани тарифҳои танзимшавандаи интиқол имконият медиҳад, ки ҷолибии инвеститсионии ин соҳаҳои истеҳсолот беҳбуд ёбад. Татбиқи барномаҳои гузаронидани нақлиёти автомобилӣ ба навъҳои захираҳои алтернативии энергетикӣ ва сарфаи энергия, аз ҷумла аз ҳисоби истифодаи муносиби қонҳои худии гази табиӣ имконият медиҳад, ки вобастагии нақлиёт аз воридоти сӯзишворӣ ва рағванҳои молиданӣ ва афзоиши нархҳои он камтар гардад. Ҳамзамон бо афзоиши тарифҳо барои дастгирии қишрҳои аҳолии аз нигоҳи иҷтимоӣ заиф маблағҳои зарурӣ ҷустуҷӯ карда мешаванд;

- ба охир расонидани ислоҳоти замин ва суръатбахшии додани замин ба истеҳсолкунандагони мустақим. Бо мақсади беҳбуди идоракунии захираҳои замин барои гузаронидани аксбардорӣҳои фазоии замин (дақиқ намудани харитаҳои замин, гузариш ба харитакашии рақамӣ), таҳқиқи микёсан васеи замин, корҳои геоботаникӣ ва аз нав тақсим

намудани чарогоҳҳо маблағҳо дарёфт карда мешавад. Тадбирҳои пешбиниамудаи Консепсияи истифодаи замин (2004), ки хилофи мақсад ва афзалиятҳои ҳамин СМР намебошанд, дар амал татбиқ карда мешаванд.

3. пешниҳоди лоиҳаҳои нисбатан муҳими инвестисионӣ, ба таври афзалиятнок дар доираи ташаббуси бахши хусусӣ:

- бо дарназардошти имкониятҳои молиявӣ фаъолият ҷиҳати пешниҳоди лоиҳаҳои нисбатан муҳими инфраструктурӣ, энергетикӣ ва саноатии инвестисионӣ мунтазам дастгирӣ хоҳад ёфт ва ҳамзамон барои ин усулҳои махсуси интихоби лоиҳаҳои аввалиндараҷа татбиқ мегарданд. Мақомоти марказии соҳавии ҳокимияти иҷроия ҷиҳати дастгирии инвестисияҳои дохилӣ ва хориҷӣ, бизнеси хурду миёнаи соҳа, аз ҷумла тавассути таъминоти иттилоотии онҳо дорои ваколат хоҳанд буд. Махсусан ба лоиҳаҳои инвестисионии вобаста ба азнавташкिल्диҳӣ ва фаъолияти самарабахши корхонаҳои махсусан азим ва субъектҳои монополияҳои табиӣ тавачҷӯҳӣ хос зоҳир мегардад;

- бо дарназардошти дурнамои дарозмӯҳлат сохтмони НОБ-ҳои Роғун, Сангтуда-1, Сангтуда-2, НОБ-ҳои нави хурду бузург, хатҳои интиқоли барқи «Ҷануб-Шимол», дигар хатҳои интиқоли содиротии қувваи барқ ҳавасманд гардонида мешаванд. Ҳамзамон бо иштироки дигар давлатҳои лоиҳаҳои нави ояндадор, аз ҷумла оид ба истеҳсоли навҳои алтернативии энергия барои таъмини ноҳияҳои дурдаст (дастгоҳҳои биологӣ барои коркарди газ, нерӯи офтобӣ ва шамол) лоиҳаҳо таҳия ва пешниҳод карда мешаванд;

- ҳамзамон бо дарназардошти афзалиятҳои инчунин лоиҳаҳои инвестисионии нақлиётӣ татбиқ мегарданд, ки ҳангоми интиқоли дохилӣ ва хориҷӣ хароҷотро камтар менамоянд, аз ҷумла сохтмони туннелҳо («Истиклол», «Шаршар» ва ғайра), роҳҳои автомобилӣ «Кӯлоб-Хоруғ», «Душанбе- сарҳади Қирғизистон», «Душанбе-Айнӣ-Хучанд – сарҳади Ўзбекистон», роҳи автомобилгард то сарҳади Афғонистон барои воридшавӣ ба Эрон ва Покистон. Дар назар дошта шудааст, ки азнавсозии Роҳи оҳани Тоҷикистон, корхонаи авиатсионӣ ва шабакаҳои телекоммуникатсионӣ анҷом дода мешавад;

- дар доираи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ маҷмӯи тадбирҳои ташкилӣ оид ба тавсеаи содироти саноатӣ ба Афғонистон татбиқ мегардад, ки ба имкониятҳои кишвар ва дастгирии содиркунандагон асос ёфтааст (таълим, хизматрасонии маркетингӣ, мусоидат ба инвестиция ва ғ.).

Барои татбиқи афзалиятҳои хоси блоки истеҳсоли самтҳои зайли фаъолият пешбинӣ шудаанд:

1. баланд бардоштани нерӯи энергетикӣ кишвар:

- ҷиҳати баланд бардоштани тарифҳои барои қувваи барқ тадбирҳои андешида мешаванд, ки имконият медиҳанд нокифоягии квазификсали камтар гардида, ҷолибии лоиҳаҳои инвестисионӣ ба энергетика бехбуд ёбад ва воридот ба бучети давлатӣ афзояд, ҳамзамон сифати судманди иҷтимоӣ нисбат ба гурӯҳҳои нисбатан осебпазир ҳифз карда мешавад. Барои рушди бозори содироти қувваи барқ муқоламаи доимӣ бо воридкунандагони имконпазири қувваи барқ барқарор гардида, инчунин гуфтушунид бо кишварҳои ҳамсоя ҷиҳати тақсими оби ҳавзаи Амударё идома хоҳад ёфт. Ин тадбирҳои инчунин ба баланд бардоштани самаранокии идоракунӣ ва шаффофӣ дар бахши энергетика бо роҳи азнавсозии минбаъдаи сохтори Барқи тоҷик, ҷудо намудани объектҳои генерӣ, аз ҷумла хати интиқоли барқи беш аз 110 кВ ба сохтори алоҳида, таъсиси се ширкатҳои тақсимкунанда бо имконпазирии ҷалби инвестисияҳои хусусӣ ва таъсиси танзимкунандаи мустақил барои идоракунӣ тарифҳои нигаронида мешаванд. Ҳамчунин омӯзиши имконияти идоракунӣ мутақобилан судманди захираҳои обӣ дар назар дошта шудааст. Барои афзоиши истеҳсолоти дигар манбаъҳои энергия, аз ҷумла оид ба иктишоф ва истихроҷи гази табиӣ, истихроҷ ва интиқоли ангишт барои аҳоли, барқарорсозии стансияҳои ҳароратӣ, таҳияи воситаҳои ҳавасмандгардонӣ пешбинӣ шудаанд. Ҳамчунин барномаи дарозмӯҳлати рушди бахши энергетикӣ то соли 2025 таҳия мегардад, ки дар он

аз ҷумла имкониятҳои истифодаи афзалиятноки қувваи барқ барои мақсадҳои маишӣ муайян карда мешаванд;

2. баланд бардоштани ҳосилнокии истеҳсолоти кишоварзӣ:

а) баланд бардоштани самаранокии истеҳсолоти пахта ва ҳалли проблемаҳои қарзи пахта:

- дар соҳаи пахтакорӣ стратегия оид ба ҳалли қарзҳои фермерӣ ва ислоҳоти бахши пахтакорӣ татбиқ хоҳад шуд. Тадбирҳо ба арзёбии қарздории ҳар як хоҷагии пахтакор, тақмили ҳуқуқи моликият ва идоракунии хоҷагиҳои фермерӣ, дастрасии озоди бозорҳо, бекор кардани даҳлати аз ҳад зиёди ҳокимиятҳои маҳаллӣ ба чараҳои интиқоби зироатҳои киштшавандаи кишоварзӣ, қорӣ намудани усулҳои шаффофи кредитдихӣ ва баланд бардоштани рақобат байни интиқолдиҳандагони омилҳои иқтисодӣ, баланд бардоштани рақобат байни корхонаҳои пахтатозакунӣ нигаронида мешаванд. Дар доираи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ барои дастгирии хизматрасонӣ оид ба истеҳсол ва фурӯши пахта тадбирҳо андешида хоҳанд шуд. Ҳамчунин барои самарабахшии расмиёти содирот, нархгузорӣ ба нахи пахта чораҳо андешида мешаванд. Аз ҷумла дар назар дошта шудааст, ки ислоҳоти фаъолияти биржаи молу ашё, инчунин стандартҳои байналмилалӣ пахта анҷом дода шавад;

б) рушди соҳибкорӣ дар соҳаи кишоварзӣ ба татбиқи ҳуқуқи кафолатҳои истифодаи замин:

- барои тақмили қонунгузорию замин бо мақсади таъмини ҳуқуқи баробари истифодаи замин тадбирҳо андешида мешаванд. Ин тадбирҳо инчунин ба фароҳам овардани расмиёти шаффоф ва соддагардонидашудаи бақайдгирии ҳуқуқ ба замин ва андозбандӣ, дақиқ ҷудо намудани ваколатҳои мақомоти иҷроия нигаронида мешаванд. Қабл аз ҳама функцияҳои ин мақомот дар қисми таъмини дастрасии иттилоот ба ҳар як фермер дар хусуси ҳуқуқи ӯ ба замин ва таъсиси хоҷагии деҳқонии инфиродӣ (оилавӣ) тақмил дода мешавад. Фаъолият оид ба таъсиси асоссиатсияҳои истеҳсолкунандагони соҳаи кишоварзӣ (оид ба истифодаи замин, об, техника ва ғайра), сохторҳои, ки ба кишоварзон хизмат мерасонанд, аз ҷумла оид ба ҳифзи ҳуқуқи фермерҳо, истеҳсол ва фурӯши маҳсулот минбаъд низ дастгирӣ меёбанд. Давра ба давра қатъ гардидани назорати давлатии истеҳсол ва фурӯши маҳсулот ба инобат гирифта шудааст. Таҳлил ва мониторинги вазъ вобаста ба дастрасии баробар ва шаффоф ба замин ва захираҳои молиявӣ (кредитҳо), аз ҷумла барои замон, инчунин тақвияти тадбирҳо оид ба иттилоотонии аҳоли дар бораи ҳуқуқи онҳо ба замин, оид ба чараҳои ислоҳоти замин ва дастрасӣ ба захираҳои он идома хоҳад ёфт;

- ба фермерҳо иттилооту технологияҳо, тадқиқотҳои маркетингӣ, таълим ба маблағҳои кредитӣ (микрокредитонӣ) дастрас хоҳад буд. Ҳамчунин барномаҳои баланд бардоштани рақобатпазирии соҳаи кишоварзӣ дар амал татбиқ карда мешаванд. Барои таъмини дастрасии кредитҳои бонкӣ чихати баланд бардоштани қобилии кредит будани истеҳсолкунандагон тадбирҳо андешида мешаванд. Ҳамчунин судмандии расмиёти фурӯш, содирот ва воридоти маҳсулот дар назар дошта шудааст;

- чихати таъмини осудаҳои эпизоотикӣ, судмандии назорати санитарияю фитосанитарӣ тадбирҳо амалӣ карда мешаванд. Бо истифодаи бахши хусусӣ дар назар дошта шудааст, ки рушди ҳамаи соҳаҳои кишоварзӣ, аз ҷумла чорводорӣ дастгирӣ гардида, сифати хизматрасонии ветеринарӣ, селекция ва тухмпарварӣ баланд бардошта шавад. Истеҳсолкунандагони саноатӣ ҳангоми истеҳсоли маҳсулот барои бозори дохилӣ ҳавасманд гардонида мешаванд. Махсусан корхонаҳои хурде, ки ба коркарди ашёи дохилӣ машғуланд, ташкилотҳои лизингӣ ва дигар ташкилотҳои хизматрасони самти кишоварзӣ дастгирӣ хоҳанд ёфт.

в) барқарорсозӣ ва рушди системаҳои ирригатсионӣ:

- барои барқарорсозии системаҳои ирригатсионӣ ва истифодаи заминҳои нав таҷдиди манбаъҳои таъминоти об, барқарорсозӣ ва рушди объектҳои бесоҳиби нақлиёт ва

инфраструктураи иҷтимоӣ манбаъҳои маблағгузорӣ дарёфт карда мешаванд, ки имконият медиҳад сарбории ғайриистехсолии хочагиҳо камтар гардад;

3. дастгирии махсуси бахши хусусӣ ва инвеститсияҳо дар кластерҳои селективии саноатӣ:

- самти умумии фаъолият аз таъсиси механизмҳои муассири шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ барои барқарорсозӣ ва рушди истеҳсолоти азими мавҷуда ё дар асоси онҳо бо иштироки сармояи хоричӣ ташкил намудани комплексҳои калони саноатӣ ва саноатию энергетикӣ (кластерҳои) дорои аҳамияти минтақавӣ (бо дарназардошти сохтмони НОБ-ҳои нав) иборат мебошад. Бо ин мақсад тадбирҳои ҳавасмандкунандаи воридоти ИМХ барои коркарди амиқи ашёи хом татбиқ карда мешаванд (пахта, дигар маҳсулоти кишоварзӣ, алюминий, металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои ороишӣ);

- барои афзоиши самаранокии нерӯи мавҷудаи Заводи алюминийи Тоҷикистон чихати беҳбуди шаффофии идораи он мутобики нақшаҳои мавҷудаи амал татбиқи чорабиниҳои идома ёфта, барои ҳалли бахсҳои мавҷуда вобаста ба хароҷоти нақлиётӣ бо кишварҳои транзитӣ чихати кам кардани хароҷоти нақлиётӣ барои алюминий тадбирҳо андешида мешаванд. Бо мақсади диверсификатсияи содирот чихати мусоидат ба сармоягузориҳои барои коркарди амиқи алюминийи аввалия тадбирҳо таҷдиди назар хоҳанд шуд;

- рушди саноати озуқаворӣ ва сабук, инчунин истеҳсолоти хурди фарматсевтӣ ҳавасманд гардонида мешавад. Аз ҷумла, иловатан ба тадбирҳои дар боло зикргардида дар бахши соҳаи пахтакорӣ барои нахи пахта, ки дар бозори дохилӣ истифода мегардад, либеризатсияи нарх гузаронида мешавад, инчунин усулҳои хедҷ кардан (суғуртаи нархҳо ё тадбирҳо барои ҳифзи манфиат аз тағйирёбии он) ҳамаҷониба инкишоф ёфта, сиёсати андоз дар саноати сабук ва сиёсати тариф ба омилҳои воридотии истеҳсолот барои корхонаҳои насосҷӣ ва дӯзандагӣ таҳти таҷдиди назар қарор мегирад. Ҳамчунин барои кам кардани монеаҳои аз ҳад зиёди маъмури вобаста ба содироти маҳсулот тадбирҳо андешида мешаванд, аз ҷумла сертификатсияи дугона, санҷишҳо, мудохила ба масъалаҳои хариду фурӯши нахи пахта ва ғайра. Таъсиси Бизнес-Ассотсиатсияи насосҷон дастгириӣ хоҳад ёфт;

- ҳамчунин ҷалби фаъоли инвеститсияҳои хусусӣ барои рушди саноати кӯҳкорӣ дар назар дошта шудааст. Пешбинӣ мегардад, ки стратегияи рушди соҳа таҳия карда шуда, дар он нақши мақомоти давлатӣ, танзимкунанда, назораткунанда ва ба рушди саноати кӯҳкорӣ мусоидаткунанда дақиқ муайян гардида, кашфи қаър ва истихроҷи канданиҳои фойданок ба зиммаи бахши хусусӣ гузошта мешавад. Заминаи меъёри ҳуқуқӣ дар ин соҳа тақмил дода мешавад. Таъсиси системаи кадастри иттилоотӣ ва маҳзани маълумоти геологӣ дар бораи конҳои канданиҳои фойданок дар назар дошта шудааст, ки барои инвесторони афзалиятнок дастрас будани онҳоро осон мегардонад.

6.4. Натиҷаҳои пешбинишаванда

Дар назар дошта шудааст, ки татбиқи фаъолияти пешбинишуда дар соҳаҳои блоки истеҳсолӣ дар доираи СМР имконият медиҳад тавассути ҳамкорӣҳои судманди давлатию бахши хусусӣ натиҷаҳои зайл ба даст ояд:

- дар соҳаи саноат:

- миқдори ҷойҳои иловагии корӣ дар саноат аз ҳисоби коркард ва истеҳсоли маҳсулоти ниҳонӣ ҳамаи нахи пахтаи истеҳсолшаванда, на камтар аз 50 фоизи тамоқуи истеҳсолшаванда ва дигар маҳсулоти кишоварзӣ, коркарди маҳсулоти на камтар аз 10 фоизи алюминийи истеҳсолшаванда, металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои ороишӣ, рушди саноати масолеҳи бинокорӣ афзоиш хоҳад ёфт;

- дар заминаи истеҳсолоти мавҷуда на камтар аз 8-10 комплексҳои (кластерҳои) саноатию истеҳсолӣ, энергетикӣ хусусӣ ва хусусию давлатии дорои аҳамияти минтақавӣ таъсис ёфта, рушди корхонаҳои хурди саноатӣ барои таъмини эҳтиёҷоти бозори дохилӣ ва ҷорӣ намудани инноватсия ҳавасманд гардонида мешавад;

- истеҳсолоти саноатӣ тавассути дастгирӣ ва рушди бизнеси хурду миёна диверсификатсия шуда, фазои инвеститсионӣ ва соҳибкорӣ воқеан беҳбуд меёбад, нақши танзимкунандаи давлат камтар гардида, дар соҳаҳои ояндадори иқтисодиёт, ба монанди саноати кӯҳкорӣ ва коркарди маҳсулоти он ислоҳоти фаврӣ гузаронида мешавад;

- дар бахши кишоварзӣ:

- рушди баланд ва устувори истеҳсолоти кишоварзӣ таъмин гардида, вазъи молиявӣ иқтисодии истеҳсолкунандагон таҳким меёбад, аз ҷумла аз ҳисоби ба охир расонидани ислоҳоти замин, ҳалли проблемаҳои қарзи пахта, тақмили ҳуқуқи истифодаи замин ва тақвияти ҳифзи ҳуқуқи моликият ба маҳсулоти истеҳсолшаванда, тавсеаи дастрасии бозор, кам кардани монеаҳои аз ҳад зиёди маъмурӣ, беҳбуди ҷолибии инвеститсионии истеҳсолоти кишоварзӣ ва навсозии технологияҳои истифодашаванда, ки имконият медиҳад сатҳи камбизоатии аҳолии деҳот на камтар аз 2 маротиба паст карда шавад. Ҳалли масъалаҳо оид ба ташаккули комплексҳои (кластерҳои) минтақавии озуқаворӣ ба охир мерасад;

- соҳаҳои кишоварзӣ, ки барои ин афзалиятҳои рақобатпазирӣ доранд, минбаъд инкишоф хоҳанд ёфт. Рушди устувори пахтакорӣ пешбинӣ гардида, ҳосилнокӣ, маҳсулнокӣ ва даромаднокӣ соҳа ба таври назаррас баланд бардошта мешавад. Истеҳсоли дигар зироатҳои кишоварзӣ, ки дар бозори дохилӣ ва хориҷӣ талабгори зиёд доранд, барқарор ва таҳким меёбад. Бо дарназардошти талаботи афзоианда соҳаи чорводорӣ низ инкишоф хоҳад ёфт. Аз ҳисоби истеҳсолоти дохилӣ кишвар барои таъминоти эҳтиёҷоти худ ба озуқаворӣ метавонад имконияташро баланд бардорад;

- дар соҳаи энергетика:

- то сохтмони НОБ-ҳои нав истифодаи ҳаҷмҳои мавҷудаи истеҳсоли қувваи барқ ва дигар энергия аз ҳисоби кам кардани талафоти техникӣ ва тичоратӣ, баланд бардоштани тарифҳо ва сарфаи энергия, ба истифода додани микроНОБ-ҳо ва НОБ-ҳои хурд, азхуд намудани қонҳои гази худӣ ва тавсеаи истифодаи газ ба сифати сӯзишвори моторӣ, афзоиши истифода, аз ҷумла истифодаи дигар манбаъҳои энергия аз ҷониби аҳоли беҳбуд хоҳад ёфт;

- ҳолати техникӣ фондҳои асосӣ беҳбуд бахшида шуда, истеҳсоли қувваи барқ то соли 2009 то 20.5-21.0 млрд. кВт.с дар як сол, аз ҷумла аз ҳисоби кам кардани талафоти технологӣ ва тичоратӣ ва навсозии НОБ-ҳои амалкунанда, ба истифода додани НОБ-ҳои Сангтӯда-1, Сангтӯда-2 афзоиш хоҳад ёфт. Интизор меравад то соли 2012 навбати аввали НОБ-и Роғун ва чор НОБ-и хурд дар дарёи Зарафшон ба охир расонида шавад, ки имконият медиҳад истеҳсоли қувваи барқ то 35 млрд кВт.с. зиёд гардад;

- аз худ намудани қонҳои ангишт имконият медиҳад, ки на танҳо эҳтиёҷот ба сӯзишворӣ таъмин гардад, инчунин дар асоси онҳо истеҳсолоти нави химиявӣ, аз ҷумла барои содирот ба бозори минтақавӣ таъсис дода шавад. Оид ба таъсиси комплексҳо (кластерҳо) ва консорсиумҳои оби энергетикӣ ва саноати энергетикӣ мувофиқа ба даст омада, тадбирҳо андешида мешаванд;

- мутобиқи дурнамо нерӯи содиротии кишвар метавонад дар соли 2009 дар фасли тобистон ба 5 млрд. кВт.с ва дар соли 2015 ба 12 млрд. кВт.с. дар як сол расад;

- дар бахши нақлиёти коммуникатсия:

- ҳаҷм ва сифати ҳамлу нақли дохилӣ ва хориҷии мусофирон ва боркашонӣ, инчунин хизматрасонии алоқа аз ҳисоби кам кардани монеаҳои маъмурӣ, беҳбуди заминаи моддию техникӣ, аз ҷумла беҳбуди қатораҳо, роҳҳои автомобилгарду роҳи оҳан, баланд бардоштани дастрасии интиқол тавассути нақлиёти ҳавоӣ ва хизматрасонии алоқа, беҳбуди шароити транзит, кам кардани хароҷот барои хизматрасонӣ, баланд бардоштани амнияти фаъолияти системаи нақлиётӣ ба таври назаррас афзоиш меёбад;

- азнавташкилдихии корхонаҳои давлатии «Тоҷик Эйр», «Роҳи оҳани Тоҷикистон», ҷамъиятҳои кушодаи саҳомии «Тоҷиктелеком» ва «Телерадиоком» ба охир расонида шуда, самарабахшии истифодаи фондҳои асосии онҳо баланд бардошта мешавад, менечмент ва заминаи моддию техникӣ таҷдид меёбад;

- дастрасии хизматрасонии алоқа баланд гардида, системаи «хукумати электронӣ» чихати баланд бардоштани сифати идоракунии давлатӣ ва иттилоотонии аҳоли оид ба қарорҳои қабулгардида ҷорӣ карда шуда, дастрасӣ ба шабакаи интернет ва алоқаи мобилии сотӣ беҳбуд меёбад;

- самти фаъолият ва натиҷаҳои пешбинишавандаи Блоки истеҳсолӣ бо ҳалли масъалаҳои 1 (паст кардани сатҳи камбизоатӣ), вазифаи 2 (паст кардани сатҳи гуруснагӣ), вазифаи 16 (анҷом додани стратегияи шуғли ҷавонон), вазифаи 17 (таъмини дастрасии воситаҳои асосии доруворӣ) ва вазифаи 18 (таъмини дастрасии технологияҳои нав)-и МРҲ алоқаманд мебошад.

7. БЛОКИ ИҶТИМОӢ

Давраи гузариш, ки бо проблемаҳои мушкили сиёсӣ иқтисодӣ тавсиф меёбад, боиси ниҳоят бад шудани вазъи блоки иҷтимоӣ (тандурустӣ, маориф ва илм, ҳифзи иҷтимоии аҳоли, таъминот бо об, санитария, хоҷагии манзилию коммуналӣ, экологӣ, муносибатҳои гендерӣ), паст шудани дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои сифатан баланди иҷтимоӣ ва шароити зиндагӣ гардид.

Дар навбати худ ин ба мавҷуд набудани ислоҳоти назаррас ва ба ҳам алоқаманд дар ҳуди блоки иҷтимоӣ, маблағгузориҳои нокифояи бахшҳои иҷтимоӣ, бад гардидани нерӯи кадрӣ онҳо ва заминаи моддию техникаӣ, боқӣ мондани усулҳои хароҷоти хизматрасониҳои иҷтимоӣ, ки аз давраи Шӯравӣ мерос мондааст, вобаста мебошад.

Сиёсати иҷтимоӣ дар шароити иқтисоди бозаргонӣ бояд асосҳои комилан нави хизматрасонии иҷтимоиро инъикос намояд, Он бояд системаеро пешбинӣ намояд, ки ба имкониятҳои мавҷуда, баинобатгирии дифференсатсияи аҳоли вобаста ба сатҳи камбизоатӣ, дигар омилҳое, ки боиси осебпазирии онҳо мегардад, асос ёфта бошад. Ҷамчунин бояд баррасии воқеии ҳолатҳоеро дар бар гирад, ки бо дарназардошти имкониятҳои маблағгузорӣ андешида мешаванд.

Маҳдуд гардидани маблағгузориҳои бучетии блоки иҷтимоӣ ба он алоқаманд аст, ки дар шароити кунунӣ сатҳи ММД дар муқоиса бо соли 1991 ҳамагӣ 62,1 фоизро ташкил дода, даромади бучет аз 48-50 фоиз аз ММД дар соли 1991 то 19,6 фоиз дар соли 2005 бо ҳамзамон қатъ шудани субвенсияи хориҷӣ (то 40 фоиз аз ҳамаи хароҷоти бучет расид) кам гардид ва хароҷот барои эҳтиёҷоти нави давлатӣ афзоиш ёфт).

То ҳанӯз усулҳои арзёбии сатҳи камбизоатии аҳоли ва шуғли воқеӣ ҷорӣ нагардидааст ва дар бораи стандартҳои минималии иҷтимоии давлатӣ (ки номгуӣ хизматрасониҳои давлатии аз ҳисоби маблағҳои бучетӣ маблағгузоршавандаро муайян менамояд), инчунин дар бораи бучети минималии истеъмоли (ки кафолатҳои иҷтимоиро бо дарназардошти бекурбшавии пул баланд мебардорад) қонунҳои заминавӣ қабул карда нашудаанд.

Дар фарқгузориҳои ваколатҳои мақомоти иҷроия, ки барои таҳия ва татбиқи сиёсат ва танзими фаъолият дар бахши блоки иҷтимоӣ масъулият доранд ва сатҳи нерӯи кадрӣ онҳо проблемаҳо ҷой доранд. Барои баланд бардоштани беғаразии мақомоте, ки сифати хизматрасониро назорат мекунанд, онҳо бояд аз доираи вазорату идораҳои соҳавӣ бароварда шаванд.

Солҳои охир вазъи молиявӣ дар блоки иҷтимоӣ то андозае беҳтар гардид (хароҷоти иҷтимоии давлат дар соли 2006 аз 50 фоизи хароҷоти бучет баландтар буда, як қатор қонун ва барномаҳои нав қабул карда шуданд). Вале пешравии назаррас ба мушоҳида намерасад ва дастрасии хизматрасонии иҷтимоӣ, аз ҷумла аз сабаби мавҷуд набудани афзалиятҳои бахшӣ ва пароканда будани маблағҳои ҷудогардида, нокифоя мебошад. Беш аз ин, вобаста ба омилҳои демографӣ эҳтиёҷот ба хизматрасониҳои иҷтимоӣ афзоиш меёбад, ки он ба рушди минбаъдаи иқтисодӣ ва иҷтимоии Тоҷикистон таҳдид менамояд.

Танзими мураккаб ва монеаҳои зиёди маъмури ба рушди баҳши хусусӣ ҳалал мерасонанд, ки он метавонист як қисми эҳтиёҷоти хизматрасонии соҳаи иҷтимоиро ба зимма гирад ва имконияти давлатро чиҳати фароҳамоварии хизматрасониҳои кафолатноки иҷтимоӣ баланд бардорад.

Қисми зиёди кӯмаки беруна, ки барои барқарорсозии иқтисодии блоки иҷтимоӣ равона мегардад, ба ҳалли проблемаҳои фавқулоддаи ҷорӣ нигаронида шуда, аз сабаби набудани интихоби дурусти афзалиятҳои дарозмӯҳлат на ҳамеша судманд истифода мегардад.

Сабукгардонии дастрасии аҳолии камбизоат ба хизматрасониҳои иҷтимоӣ (бо дарназардошти имконияти кишвар) тавассути татбиқи амалҳои пешбининамудаи СМР, бо дарназардошти принсипи рушди босуръат имконият медиҳад, ки нерӯи инсонӣ аз ҷумла оид ба афзун намудани даромад баланд бардошта шавад, ки натиҷаи он паст кардани сатҳи камбизоатии аҳоли хоҳад буд.

7.1. Рушди системаи маориф ва илм

7.1.1. Рушди системаи маориф

7.1.1.1. Проблемаҳои асосӣ

Ҳамчун омили муҳими рушди инсон маориф барои ноил гардидан ба як қатор мақсадҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва башардӯстона нақши муҳимро ба ҷо меорад.

Идоракунии системаи маориф дар сатҳҳои марказӣ ва маҳаллӣ бо мақсади сабукгардонии дастрасии гирифтани маълумоти хушсифат ва ноил гардидан ба баробарии гендерии ҳамаи кишварҳои аҳоли ба ислоҳоти бунёдӣ эҳтиёҷ дорад. Ислоҳот ҳамчунин мутобиқи талаботи бозор баланд бардоштани нерӯи мақомоти идоракунии баҳши маориф ва беҳбуди ташкили пешниҳоди хизматрасониҳои соҳаи маорифро пешбинӣ менамояд.

Проблемаҳои мавҷудаи соҳаи маориф инчунин ба маҳдуд гардидани нерӯи банақшагирӣ ва идоракунии захираҳои мавҷуда, афзалияти тобеияти идоравӣ дар сиёсат, маҳдуд будани омор, бесамарии усулҳои истифодашавандаи арзёбии натиҷаҳои таълим ва дигар заминаҳои методӣ алоқаманд мебошад. Дар натиҷа дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбии кишвар, инчунин дар хориҷа тарбияи мутахассисон вобаста ба ихтисосҳое, ки ба онҳо талабот вучуд надорад, сурат мегирад, ҳол он ки нокифоягии мутахассисон вобаста ба ихтисосҳои алоҳида эҳсос мегардад.

Сифати таълим, дараҷаи дониш ва маҳорати хонандагону донишҷӯён нисбат ба талаботи замона ниҳоят ақиб мемонад. Дар кишвар ҳанӯз ҳам нақша ва барномаҳои нави муосир дар ҳамаи сатҳҳои соҳаи маориф таҳия нагардидаанд. Мавҷуд набудани адабиёт ва маводи методии замонавӣ вазъи соҳаи маорифро боз ҳам мушкилтар мегардонад. То ҳанӯз китобҳои дарсӣ ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ ва туркманӣ камчин мебошанд.

Вобаста ба сатҳи пасти музди меҳнат муддати тӯлонист, ки нарасидани шумораи омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ эҳсос карда мешавад (ҳарчанд беш аз нисфи хатмкунандагони муассисаҳои олии таълимӣ дорой тахассуси «муаллим» мебошанд). Сатҳи тахассуси нерӯи кадрӣ мавҷуда, аз ҷумла дар муассисаҳои олии таълимӣ низ ниҳоят паст аст. Ин бо вайрон кардани ҳама гуна принципҳои маънавию ахлоқӣ боиси пардохтҳои ғайрирасмӣ мегардад.

Мутобиқи дурнамо теъдоди хонандагон дар системаи маълумоти миёнаи умумӣ то соли 2015 метавонад то 40 фоиз афзоиш ёбад. Бо чунин суръат соҳаи маорифи мавҷуда барои қонеъгардонии эҳтиёҷоти афзояндаи кишвар ба кадрҳои соҳибихтисос қодир намебошад. Ҳоло дар баҳши маориф норасоии шадиди синфхонаҳо эҳсос гардида, вазъи биноҳои муассисаҳои таълимӣ ғайриқаноатбахш аст. Мутобиқи арзёбӣ айни замон барои беш аз 600 ҳазор хонандагон ҷойи нишаст намерасад, 87 фоизи мактабҳои таҳсилоти умумӣ шароити дахлдори санитарӣ надоранд. Дар 26 фоизи мактабҳои системаи гармидиҳӣ, дар 24 фоизи мактабҳо хати об ва дар 35 фоизи мактабҳо ташноб вучуд надорад. Дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ инчунин технологияҳои муосири электронӣ, компютерҳо ва дастрасии ба Интернет намерасад ва истифодаи онҳо низ аз сабаби

нарасидани мутахассисон ва сари вақт интиқол надодани қувваи барқ боз ҳам мушкилтар мегардад.

Мушкилоти иқтисодии аҳоли, пеш аз ҳама аҳолии деҳот имконияти онҳоро чиҳати истифодаи хизматрасонии бахши маориф маҳдуд месозад. Гурусна будани кӯдакон, камхунӣ, бемориҳои сироятӣ ба мактаб рафтани кӯдаконро маҳдуд месозад. Солҳои охир фарқияти гендерӣ вобаста ба иштироки кӯдакон дар мактаб, махсусан дар сатҳи синфҳои 9-11 афзоиш ёфтааст.

Ҳаҷми хароҷоти давлатӣ барои соҳаи маориф аз 8.9 фоизи ММД дар соли 1991 то 3.5фоиз дар соли 2005 таназзул ёфт ва мутобиқи арзёбӣ ин хароҷот ҳамагӣ тақрибан 30 фоизи эҳтиёҷоти заруриро қонеъ мегардонад. Вобаста ба ин бахши маориф беш аз пеш ба пардохтҳои ғайрирасмӣ ва кӯмаки байналмилалӣ вобаста мегардад. Сарфи назар аз маҳдудиятҳои маблағҳои бучетии ҷудошаванда, ҳангоми банақшагирӣ ва маблағгузорӣ афзалиятҳои маълумоти миёнаи умумӣ нокифоя ба инобат гирифта мешавад.

Дар соҳаи маориф то ҳол монеаҳои зиёди маъмури мавҷуд буда, механизмҳои оқилонаи шарикӣ давлатию хусусӣ ва иҷтимоӣ вучуд надоранд, ки иштироки бахши хусусиро дар фаъолияти вобаста ба таҳсилот, бахусус таҳсилоти томактабӣ ва олии касбӣ бозмедорад.

7.1.1.2. Афзалиятҳои рушд

Мутобиқи мақсад ва афзалиятҳои миллӣ дар соҳаи маориф инҳо афзалиятҳои дарозмӯҳлат муайян гардиданд:

1. ислоҳоти институтсионалӣ ва иқтисодии системаи маориф;
2. баланд бардоштани нерӯи бахши маориф оид ба хизматрасонӣ.

7.1.1.3. Самтҳои асосии фаъолият

Мутобиқи афзалиятҳои дарозмӯҳлати бахши маориф дар сиёсати бахшӣ оид ба самтҳои зерин фаъолият пешбинӣ гардидааст:

1. Ислоҳоти институтсионалӣ ва иқтисодии соҳаи маориф:
  - чиҳати баланд бардоштани нерӯи мақомоти давлатии ҳокимияти иҷроияи ҳамаи сатҳҳо, ки барои таҳия, татбиқ ва танзими фаъолият дар ин бахш масъуланд, оид ба истифодаи самарабахши захираҳои мавҷуда тадбирҳои андешида мешаванд;
  - муқаррар намудани стандарти кафолатноки таълимии ҳадди ақали аз нигоҳи молиявӣ асоснок ва мутобиқи он такмили қонунгузорӣ пешбинӣ гардидааст. Мустақилияти муассисаҳои таълимии ҳамаи сатҳҳо баланд бардошта мешавад;
  - оид ба хизматрасонии таълимӣ аз ҷониби бахшҳои хусусӣ, аз ҷумла тавассути соддагардонии расмиёти давлатӣ (ичозатномадиҳӣ, аттестатсия, аккредитатсия), пеш аз ҳама дар таҳсилоти томактабӣ, миёнаи касбӣ ва олий тадбирҳои андешида мешаванд;
  - бо дарназардошти имкониятҳои молиявии давлат ва рушди демографӣ стандартҳои ҳамаи сатҳҳои маориф таҷдиди назар гардида, мӯҳтавои китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълимӣ нав карда мешаванд. Барои таъмини хонандагони мактабҳо ва онҳое, ки дар дигар зинаҳои маориф таълим мегиранд, аз ҷумла китобҳои дарсӣ ба забонҳои аҳолии аз нигоҳи этникӣ хурди кишвар таҳия ва нашр карда мешавад;
  - оид ба татбиқи як қатор барномаҳои зайл пешниҳод манзур мегардад: ҷорӣ намудани системаи ягонаи идоракунии маориф; пайвасти кардани муассисаҳои таълимӣ ба шабакаи Интернет; ҷорӣ намудани технологияи кредитии таълим дар муассисаҳои олии таълимӣ; баланд бардоштани сатҳи иттилоотии хонандагон оид ба ҳуқуқи инсон, санитария, гигиена ва тарзи ҳаёти солим; баланд бардоштани таҳассуси омӯзгорон; бо дарназардошти имкониятҳои молиявӣ – вобаста ба таълими таҳассусӣ ва рушди маълумоти миёнаи умумӣ бо дарназардошти эҳтиёҷоти кадрӣ кишвар. Ба сифати яке аз тадбирҳои имконпазири мубориза алайҳи коррупсия дар назар дошта шудааст, ки

мутобиқи мақсад будани давра ба давра гузаштан ба имтиҳони ягонаи давлатӣ мавриди омӯзиш қарор дода шавад.

2. баланд бардоштани нерӯи бахши маориф:

- чихати муносибгардони мӯхтавои нақша ва барномаҳои таълимӣ, методикаи бозомӯзӣ ва тақмили ихтисос дар донишкадаҳои тақмили ихтисоси муаллимон, инчунин баланд бардоштани таҳассуси кадрҳои омӯзгорӣ чораҳои маҷмӯӣ андешида мешаванд. Барои омодагии касбӣ ва бозомӯзии аҳолии калонсол ва муҳочирони меҳнатӣ вобаста ба минтақаҳо татбиқи барномаи махсус дар назар дошта шудааст;

- оид ба фароҳам овардани муҳити таълими мусоид ва бехатар барои саломатии кӯдакон тадбирҳо андешида мешаванд. Ҳамзамон оид ба сохтмон ва барқарорсозии мактабҳо, таҷҳизонии онҳо бо таҷҳизоти таълимию лабораторӣ, инчунин барқарорсозӣ, таъмир ва эҳёи системаи обтаъминкунӣ ва гармидиҳии мактабҳо ва сохтмони ташноб мутобиқи талаботи гендерӣ ва санитарӣ маҷмӯӣ чорабиниҳо тасдиқ карда мешавад;

- анҷом додани инвентаризатсия ва татбиқи мониторинги ҳолати инфраструктураи мактаб (бино, иншоот ва системаи коммуналӣ) ва заминаи моддию техникӣ (мебел, асбобу анҷоми варзишӣ, фонди китобхона) барои ҳамаи муассисаҳои таълимӣ пешбинӣ гардидааст;

- дар назар дошта шудааст, ки мутобиқи мақсад будани таъсиси нуқтаҳои таълими фосолавӣ, бо баромад ба захираҳои иттилоотии таълими методии марказҳои донишгоҳҳо мавриди омӯзиш қарор дода шавад;

- бо мақсади осонгардони гирифтани маълумоти ибтидоӣ, миёнаи махсус ва маълумоти олии касбӣ муқаррар намудани имтиёзҳо барои кӯдакони ятим ва қисми аҳолии аз нигоҳи иҷтимоӣ осебпазир, махсусан духтарон, бо муқаррар намудани стипендияҳои иҷтимоӣ ва кӯмаки суроғавӣ пешбинӣ мегардад;

- барои баланд бардоштани транспарентӣ, тобеияти ҳисоботӣ ва ба инобат гирифтани эҳтиёҷоти маҳаллӣ механизми интиҳоби ҷавононе, ки тибқи квотаи Президент ба муассисаҳои олии таълимӣ дохил мешаванд, бехтар карда мешавад. Имкониятҳои муқаррар намудани стипендияҳои иҷтимоӣ ба духтарон аз оилаҳои камбизоат, ки дар муассисаҳои олии таълим мегиранд, омӯхта шуда, барои барқарорсозии хобгоҳҳои донишҷӯён маблағҳо дарёфт мегарданд;

- дар назар дошта шудааст, ки чихати фиристодани ҷавонони лаёқатманд барои таҳсил дар муассисаҳои олии таълимии хориҷӣ тадбирҳо таҳия ва татбиқ гардида, модели кредитонии молиявӣ донишҷӯёни лаёқатманд ва донишҷӯён аз оилаҳои камбизоат омода карда шавад;

- чихати ҳавасмандгардони додани кредитҳо барои сохтмони биноҳои истиқоматӣ барои омӯзгорони ҷавони мактабҳои деҳот пешниҳод таҳия мегардад;

- бо дарназардошти имконият ва шарикӣ иҷтимоӣ тадбирҳо оид ба ташкили хӯроки якдафъинаи гарми ройгон барои хонандагони синфҳои ибтидоӣ, оид ба расонидани кӯмаки суроғавӣ барои хариди асбобу анҷоми таълимӣ, сару либос, пойафзол барои кӯдакони ятим, кӯдакон аз оилаҳои камбизоат дастгирӣ карда мешаванд. Дар назар дошта шудааст, ки дастгирии иҷтимоӣ барои кӯдакони махсусан эҳтиёҷманд, кӯдакони ятим, кӯдакон аз оилаҳои камбизоат ва кӯдакони дорои имконияти маҳдуд бехтар карда шавад;

- таҳия ва татбиқи барномаҳо чихати давра ба давра ҳамгироӣ намудани кӯдакони дорои эҳтиёҷоти махсус ба муассисаҳои таълимии томактабии маъмулӣ, оид ба баланд бардоштани самарабахшии марказҳои мавҷудаи кӯдаконаи томактабии касбӣ ба нақша гирифта шудааст (варзишию солимгардонӣ, гуманитарӣ, эстетикӣ, лингвистӣ, иқтисодӣ, оид ба таълими кӯдакони дорои имконияти маҳдуд). Ҳамчунин нашри адабиёти таълимию методӣ оид ба ҷалби ҳар чи бештари мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ва падару модарон дар тарбия ва таълими кӯдакони синни томактабӣ пешбинӣ шудааст;

- барои фарогирии пешазмактабии омодаسازیи кӯдакон, аз ҷумла бо дарназардошти шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ дар рушди системаҳои муассисаҳои таълимии томактабӣ, татбиқи барномаҳо оид ба таҳкими заминаи моддию техникаи бахши маориф, ҷалби инвестицияҳои ғайрибучетӣ ва рушди муассисаҳои таълимии томактабии хусусӣ ва ҷамъиятӣ пешбинӣ мегардад.

7.1.1.4. Натиҷаҳои пешбинишаванда

Дар доираи СМР татбиқи фаъолияте, ки дар бахши маориф ба инобат гирифта шудааст, имконият медиҳад чунин натиҷаҳои пешакӣ ба даст ояд:

- барои рушди бахши хусусӣ чунин шароити мусоид фароҳам оварда мешавад, ки хизматрасонии хушсифати таълимиро таъмин менамояд (он то 10 фоизи муассисаҳои мактаҳои таҳсилоти умумӣ, то 30 фоизи муассисаҳои томактабӣ ва муассисаҳои олии таълимиро фаро мегирад). Ин ба зиёд гардидани бучети муассисаҳои таҳсилоти давлатӣ мусоидат хоҳад кард;

- дар ҳамаи зинаҳои таҳсил стандартҳо, нақшаҳо ва барномаҳои таълимии муносибгардонидашуда ва такмилёфта ҷорӣ карда мешаванд;

- дар назар дошта шудааст, ки сатҳи саводнокии аҳолии аз 15 то 24 - сола 99.1 фоизро дар бар гирифта, ҳамзамон нобаробарии гендерӣ дар маълумоти миёнаи умумӣ ва ҳамаи дигар зинаҳои таҳсил ним баробар рафъ мегардад;

- ғайримутамарказгардонии маблағгузорию муассисаҳои таълимӣ, ҷорӣ намудани механизми маблағгузорию сарикасӣ дар таҳсилоти миёнаи умумӣ ва шаффофияти идоракунӣ дар бахши маориф ҳамзамон бо фаълосозии ҷомеаҳои маҳаллӣ ва ҷалби падару модарон дар ҳалли проблемаҳои маориф сурат мегирад;

- хонандагони мактабҳо бо адабиёт ва асбобу анҷоми зарурии мактаб 100% фоиз таъмин гардида, 20-25 фоизи омӯзгорон ва дигар кормандони бахши маориф ҳар сол аз бозомӯзӣ ва такмили ихтисос мегузаранд; ба таҳсил фарогирии ҳамаи кӯдакони синни мактабӣ то 99 фоиз пешбинӣ гардидааст;

- ҳамзамон бо барқарорسازیю мактабҳои мавҷуда ва дигар муассисаҳои таълимӣ боз ҳадди ақал 450 мактабҳои нав сохта мешаванд. Ҳамаи мактабҳои сохта ва ё барқароршуда бо таҷҳизоти зарурӣ, гармӣ, шароитҳои дахлдори санитарӣ таъмин карда мешаванд; сад фоизи мактабҳо бо оби тозаи нӯшокӣ таъмин хоҳанд шуд;

- фарогирии кӯдакон барои омодагии томактабӣ дар муассисаҳои таълимии томактабӣ ва мактабҳои гурӯҳҳои омодаسازی то 40 фоиз расонида мешавад;

- системаи иттилоотии идоракунӣ маориф ҷорӣ гардида, тақрибан 50 фоизи мактабҳо ба шабакаи глобалии Интернет пайваست мешаванд.

Татбиқи фаъолияти пешбинигардида ва ноил гардидан ба натиҷаҳои инъикосёфта дар хусуси расидан ба мақсади 2 МРҲ гувоҳӣ медиҳад.

7.1.2. Рушди илм

7.1.2.1. Проблемаҳои асосӣ

Дар шароити маҳдудияти имкониятҳои молиявии кишвар дар бахши илм, заминаи мавҷудаи моддӣ ва нерӯи нисбатан баланди кадрӣ ниҳоят ғайрисамарбахш истифода бурда мешавад. Оид ба самтҳои муҳталифи илмҳои табиӣ, техникаӣ, тиббӣ, кишоварзӣ ва ҷамъиятӣ тадқиқотҳо анҷом дода мешаванд.

Системаи институтсионалии илм ғайрисамарбахш, ғайрисарфакорона ва нисбат ба захираҳои мавҷудаи кишвар номутаносиб мебошад. Робита байни заминаи институтсионалии бахши илм ва заминаи институтсионалии бахши маориф ниҳоят суст аст.

Мавҷуд набудани барномаҳои самараноки маҷмӯии илмию техникаи ҷумҳуриявӣ боиси он гардидааст, ки коркардҳои илмӣ бе дарназардошти афзалиятҳо ва принсипҳои миллии пеш бурда шуда, онҳо бо кадрҳои зарурии дорои таҳассуси баланд таъмин

нагардидаанд. Нерӯи илмии кишвар ҳанӯз ба ҳалли проблемаҳои афзалиятноки рушди иҷтимоию иқтисодии кишвар самт нагирифтааст.

Дастовардҳои илмӣ дар шароити ҳамоҳангсозии сусти дохили бахш, инчунин мавҷуд набудани ҳамгироии дахлдори илм бо бахши воқеии иқтисодиёт моҳият ва арзиши амалии худро аз даст медиҳанд. Фаъолияти сусти ҷудогонаи сохторҳои илмӣ ва маориф имконияти оmodасозии кадрҳои баландихтисосро дар соҳаҳои илмӣ ва илмию техникӣ, истифодаи муштараки заминаи илмӣ, таҷрибавию озмоишӣ ва таҷҳизоти бахшҳои академикӣ, муассисаҳои олии таълимӣ ва бахши соҳавии илмро дар равандҳои тадқиқотӣ ва таълимӣ камтар мегардонад.

Маблағгузори нокифояи соҳаи илм (0.12 фоиз аз ММД дар солҳои 2000-2005), мавҷуд набудани тақсими озмуни воситаҳо ва сатҳи пасти музди меҳнат боиси инкишофи сусти илм мегардад.

Заминаи моддию техникий муассисаҳои илмӣ ба навсозӣ эҳтиёҷ дошта, таҷҳизоту дастгоҳҳо ҷисман ва аз нигоҳи маънавӣ фарсуда гардиданд ва ҷавобгӯи стандартҳои муосири ҷаҳонии илму техника намебошанд.

Ҳамчунин сатҳи нокифояи ҳамкориҳои байналмилалӣ, ақибмонӣ дар ташаккули инфраструктураи иттилоотӣ, ки ба истифодаи технологияҳои навтарини иттилоотию коммуникатсионӣ асос ёфтааст, омилӣ боздорандаи рушди илм ба ҳисоб меравад ва ин дастрасиро ба фазои байналмилалӣ илмию иттилоотӣ маҳдуд месозад.

7.1.2.2. Афзалиятҳои асосии рушди илм

Дар доираи СМР самтҳои асосии рушди бахш инҳо муайян гардиданд:

-муносибгардонӣ, бо дарназардошти самтҳои афзалиятноки заминаи институтсионалӣ ва истифодаи самарабахши нерӯи мавҷудаи моддию техникӣ ва илмӣ;

-рушди заминаи моддию техникий бахши илм ва ворид гардидани он ба равандҳои глобализатсия;

-таъмиқи ҳамкориҳои байналмилалӣ илмӣ ва илмию техникӣ.

7.1.2.3. Самтҳои асосии фаъолият

Мутобиқи афзалиятҳои миллии рушди Тоҷикистон ва самтҳои афзалиятҳои асосии рушди илм дар сӣёсати бахшӣ самтҳои зайли фаъолият пешбинӣ гардидаанд:

1. муносибгардонӣ бо дарназардошти самтҳои афзалиятноки заминаи институтсионалӣ ва истифодаи самарабахши иқтидори мавҷудаи моддию техникӣ ва илмӣ:

- бо дарназардошти вазъи мавҷуда ва талаботи бахши воқеии иқтисодиёт оид ба таҳия ва тасдиқи концепсияи рушд ва барномаи ислоҳоти соҳаи илм тадбирҳои андешида мешаванд, ки пеш аз ҳама барои муносибгардонии заминаи институтсионалӣ илм нигаронида шудаанд;

- бо мақсади тақмили мавзӯҳои коркардҳои илмию тадқиқотии муассисаҳои илмӣ инвентаризатсия ва таҳлили онҳо дар назар дошта шудааст. Оид ба самтҳои афзалиятноки илм ва рушди иқтисодиёт барномаҳои мақсадноки маҷмӯии илмӣ ва илмию техникӣ таҳия карда мешаванд. Инчунин дақиқсозии самтҳои афзалиятноки тадқиқотҳои бунёдӣ ва амалӣ, ки барои иқтисодиёти кишвар аҳамияти муҳим доранд, анҷом дода мешаванд. Дар назар дошта шудааст, ки тақсими маблағҳо ва маблағгузори мавзӯҳои илмӣ дар асоси озмун ва давра ба давра ҷорӣ намудани системаи қарордодии пардохти музди меҳнат дар соҳаи коркардҳои афзалиятноки илмию техникӣ ва таҷрибавию конструкторӣ сурат мегирад.

2. рушди заминаи моддию техникий бахши илм ва ворид шудани он ба раванди глобализатсионӣ:

- барқарор ва навсозии объектҳои илмӣ – биноҳои донишкадаҳои илмӣ, обсерваторияҳои астрономӣ, стансияҳои зилзиласанҷӣ, боғҳои ботаникӣ, стансияҳои илмие, ки оид ба самт ва мавзӯи афзалиятнок фаъолият мекунанд, анҷом дода мешавад.

Ҳамчунин ба нақша гирифта шудааст, ки муассисаҳои илмӣ бо асбобу анҷоми муосир, дастгоҳҳои озмоишӣ, реактивҳо, маводу воситаҳои дигар ва асбобу анҷоми экспедитсионӣ таъмин карда шаванд. Ҳамзамон раванди ташаққули заминаи иттилоотӣ дар соҳаи илм, пайвастиҳои муассисаҳои илмӣ тадқиқотӣ ба шабакаи Интернет идома хоҳад ёфт.

3. таъмиқи ҳамкориҳои байналмилалӣ илмӣ ва илмию техникӣ:

- таҳия ва татбиқи барномаи рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ илмӣ ва илмию техникӣ бо дарназардошти самтҳои фаъолияти бахшҳои СМР ва равандҳои глобализатсия пешбинӣ мегарданд. Оид ба фароҳам овардани шароит барои иштироки фаъолони кормандони илмӣ дар озмунҳо чиҳати таҳияи лоиҳаҳо оид ба грантҳои давлатӣ, грантҳои созмонҳои байналмилалӣ ва фондҳо тадбирҳо андешида мешаванд.

7.1.2.4. Натиҷаҳои пешбинишаванда

Дар назар дошта шудааст, ки дар доираи СМР татбиқ намудани фаъолият дар бахши илм имконият медиҳад натиҷаҳои зайли пешакӣ ба даст оянд:

- оид ба самтҳои афзалиятноки илм ва рушди иқтисодиёт барномаҳои маҷмӯии мақсадноки илмӣ ва илмию техникӣ бо дарназардошти дархостҳои воқеии соҳаҳои иқтисодиёт татбиқ мегарданд;
- талаботи бозорӣ нисбат ба илм ва натиҷаҳои амалии воқеии на камтар аз 50 фоизи лоиҳаҳои илмӣ ба даст меояд;
- системаи озмунии грантҳои давлатӣ, байналмилалӣ барои навоариҳо, коркардҳо ва тавсияҳо оид ба рушди самтҳои афзалиятноки соҳаҳои иқтисодиёт ҷорӣ карда мешавад, ки барои ҷалби нерӯи илмӣ кишвар ба раванди таъмини рушди иқтисодӣ мусоидат хоҳад кард;
- муассисаҳои илмию тадқиқотӣ ба шабакаҳои Интернет пайвасти гардида, заминаҳои иттилоотӣ ва марказҳои технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ дар соҳаи илм таъсис дода мешаванд.

7.2. Рушди системаи тандурустӣ

7.2.1. Проблемаҳои асосӣ

Маҳдудии дастрасӣ ба хизматрасониҳо дар бахши тандурустӣ, сарфи назар аз афзоиши ҳаҷми маблағгузорию бучетӣ ва кӯмаки хоричӣ, ба як қатор сабабҳо вобаста мебошад, ки онҳоро ба се гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст: сабабҳои махсус – сатҳи пасти таҳассусии кадрҳои тиббӣ, аз ҷумла менечерҳои тандурустӣ, бад гардидани заминаи моддию техникӣ, ки боиси паст шудани сифати хизматрасонии тиббӣ ва баланд шудани сатҳи паҳншавии сироятҳои аз нигоҳи иҷтимоӣ хатарнок ва фавти модару кӯдак мегардад; сабабҳои системавӣ – марбут ба суръати сусти ислоҳоти соҳаи тандурустӣ, иштироки маҳдуди бахши хусусӣ, мавҷуд набудани афзалиятҳо дар идоракунии маблағгузорию бахш, сусти системаи ба таври афзалиятнок фароҳам овардани воситаҳои доруворӣ ба гурӯҳҳои осебпазири аҳоли, истифодаи ғайрисамарабахши воситаҳои мавҷуда аз сабаби номукамалии механизмҳо ва маҳдуд будани ҳаҷми маблағгузорӣ; сабабҳои техникӣ, ки аз доираи бахши тандурустӣ берун буда, муносибати бисёрҷанбаи умумидавлатиро нисбати бахшҳо тақозо менамояд.

Маблағҳои бучетӣ, ки барои фаъолияти устувор ва рушди тандурустӣ ҷудо мегарданд, нокифоя мебошанд: онҳо аз 4.5 фоиз аз ММД дар соли 1991 то 1.2 фоиз дар соли 2005 кам шуданд. Ҳамчунин таносуби нобаробар ҳангоми тақсими заминаи моддӣ ва маблағҳои бучетӣ байни КАТС ва хадамоти бистарикунонӣ ба таври назаррас ба мушоҳида мерасад, ки барои тандурустии дуҷумдараҷа (шифохонаҳо) қисми зиёди маблағгузорӣ равона гардида, хизматрасонӣ барои аҳолии камбизоат гаронарзиш ва дастнорас мебошад.

Системаи тандурустӣ беш аз пеш аз пардохтҳои ғайрирасмӣ хусусӣ барои хизматрасонии тиббӣ ва кӯмаки хоричӣ мӯҳтоҷ мегардад. Мутобиқи арзёбӣ пардохтҳои

шахсӣ 70 фоизи ҳамаи хароҷот, хароҷоти бучетӣ – 16 фоиз ва кӯмаки донорӣ бошад 14 фоизро ташкил медиҳанд.

Ҳамчунин сатҳи пасти таҳассус ва нарасидани кормандони соҳаи тиб махсусан дар деҳот ба мушоҳида мерасад. Ин ба номукаммалии механизмҳои идоракунии захираҳои инсонӣ, сатҳи пасти музди меҳнати кормандони соҳаи тиб, инчунин ба сатҳи баланди аз қор рафтани мутахассисон аз системаи тандурустӣ алоқаманд мебошад. Проблемаҳои инчунин аз сабаби бад гардидани таъминоти муассисаҳои тиббӣ бо таҷҳизот ва техникаи муосири тиббӣ, ҳолати мавҷудаи биноҳои иншоот боз ҳам мушкилтар мегардад. Афзалиятҳои имконпазири кишвар ҷиҳати истехсоли доруворӣ истифода бурда намешавад.

Мубориза алайҳи бемориҳои сироятӣ ба монанди ВИЧ/СПИД, сил, вараҷа, гилментоз ва дигар бемориҳо яке аз проблемаҳои муҳими тандурустӣ боқӣ мемонад. Маълумоти расмӣ омӯри оид ба сатҳи паҳн гардидани бемориҳои сироятӣ вазъи воқеиро инъикос наменамоянд.

Афзоиши бемориҳои сироятӣ ба инҳо алоқаманданд: (а) сатҳи пасти ташҳиси барвақт (аз ҷумла дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ барои беморони мубталои сил ва СПИД); (б) сатҳи пасти огоҳии аҳоли оид ба сабабҳои руҳ додани беморӣ ва муоинаи он; (в) сатҳи баланди хароҷот барои муолиҷа. Ҳамчунин масъалаи гуруснагӣ ниҳоят мубрам ба ҳисоб меравад, зеро он ба бад гардидани саломатии аҳоли таъсир мерасонад (масъалаҳои озӯқаворӣ дар доираи бахши «Амнияти озӯқаворӣ ва рушди бахши аграрӣ» инъикос ёфтаанд).

Системаи эмкунӣ (иммунизатсия), ки метавонад хуруҷи бемориҳои сироятиро пешгирӣ кунад, бо проблемаҳои нарасидани маблағ барои хариди вакцина ва таҷҳизоти силсилаи хунукгардонӣ, татбиқи барномаҳои эмкунӣ, инчунин проблемаҳои идоракунии ҳадамоти эмкунӣ ва системаи КАТС рӯ ба рӯ шудааст.

7.2.2. Афзалиятҳои асосӣ

Дар доираи СМР, бо дарназардошти афзалиятҳо ва Мақсадҳои рушди ҳазорсола ба сифати афзалиятҳои дарозмӯҳлати системаи тандурустӣ инҳо муайян гардидаанд:

1. ислоҳоти системаи тандурустӣ, ки аз ҷумла рушди бахши хусусӣ ва ҷалби инвеститсияҳоро пешбинӣ менамояд;
2. беҳбуди ҳифзи саломатии модару кӯдак;
3. паст кардани сатҳи паҳншавии ВИЧ/СПИД, кам кардани мубталой ба бемориҳои сироятӣ ва нобудсозии сироятҳои асосии бо вакцина идорашаванда;
4. беҳбуди дастрасӣ, сифат ва самарабахшии хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли.

7.2.3. Самтҳои асосии фаъолият

Барои ноил шудан ба мақсад ва афзалиятҳои миллӣ, инчунин афзалиятҳои дахлдори бахшии тандурустӣ татбиқи фаъолият оид ба самтҳои зерин пешбинӣ гардидааст:

1. ислоҳоти системаи тандурустӣ, ки аз ҷумла рушди бахши хусусӣ ва ҷалби инвеститсияҳоро пешбинӣ менамояд:

- суръатбахшии ислоҳоти бунёдии системаи тандурустӣ пешбинӣ мешавад, ки ба баланд бардоштани дастрасии хизматрасонии тиббӣ нигаронида шудааст. Дар ин самт такмил, татбиқ ва мониторинги ҳуҷҷатҳои барномавии амалкунанда ва таҳияшаванда дар соҳаи тандурустӣ, аз ҷумла «Консепсияи ислоҳоти тандурустӣ», «Барномаи заминавии кӯмаки тиббию санитарӣ» (ҷорӣ намудани механизмҳои такмилёфтаи фароҳам овардани пакети хизматрасониҳои кафолатнок) таъмин мегардад. Ҳамчунин системаи стандартҳои тиббӣ такмил ёфта, давра ба давра ҷорӣ карда мешавад;

- тавассути тақсимоли судманди захираҳои молиявӣ, аз ҷумла бо истифодаи усулҳои маблағгузори сарикасӣ дар сатҳи КАТС ва гурӯҳҳои клиникаи хароҷоти ҳадамоти бистарикунонӣ (барои ҳар ҳолати муолиҷа) ба дастрасии хизматрасонии

тандурустӣ беҳбуд бахшида мешавад. Ин имконият медиҳад шаффофии истифодаи маблағҳои бучетӣ баланд бардошта шуда, таносуби маблағҳое, ки барои зинаҳои якум ва дуюм ирсол мегарданд, тағйир дода шавад, робитаи зичи маблағгузорӣ бо натиҷаҳои ниҳони фаъолияти муассисаҳои таълимӣ профилактикӣ таъмин гардад, инчунин ба ҷорӣ намудани элементҳои асосноксозӣ дар фаъолияти муассисаҳои тандурустӣ мусоидат намояд;

- вобаста ба имконият тадбирҳо оид ба реинвеститсияи маблағҳои сарфашудаи реструктуризатсияи муассисаҳои тандурустӣ татбиқ хоҳанд шуд. Ин чораҳо имконият медиҳад, ки бучети системаи тандурустӣ таквият ёфта, ҳаҷми хизматрасонӣ ба гурӯҳҳои осебпазири аҳолии афзоиш ёбад;

- ҳамчунин рушди системаи иттилоотии идоракунии соҳаи тандурустӣ бо мақсади таъмини системаҳои робитаи мутақобила дар чараҳои қабули қарор, инчунин дар мониторинги ҷорӣ намудани ислоҳот пешбинӣ гардидааст;

- ба нақша гирифта шудааст, ки хангоми таҳия ташкилотҳои ғайриҳукумати ва шарикони байналмилалӣ ба таври самарабахш ҷалб карда шаванд;

- дар назар дошта шудааст, ки ба рушди саноати хусусии фарматсевтӣ, ки ба истифодаи ашёи маҳаллӣ нигаронида шудааст, мусоидат карда шавад;

- оид ба рушди бахши хусусӣ тавассути соддагардонии системаи иҷозатномадиҳии хизматрасонии тиббӣ, низоми андоз ва гумрук, таъмини дастрасӣ ба бино ва таҷҳизоти мавҷуда тадбирҳо андешида мешаванд; ин тадбирҳо барои фароҳам овардани шароити баробари рақобат байни фароҳамоварандагони хизматрасонии тиббии давлатӣ ва хусусӣ нигаронида мешаванд;

- оид ба ҳифзи ҳуқуқи истифодабарандагони хизматрасонии тиббӣ тадбирҳо андешида мешаванд, ки имкон медиҳад истифодабарандагони кӯмаки тиббӣ ба фароҳамоварандагон бо мақсади баҳрабардорӣ аз хизматрасониҳои хушсифати тиббӣ воситаҳои таъсиррасонӣ дошта бошанд;

- дар асоси таҷрибавӣ шароит, мутобиқи мақсад будан ва зарурати ҷорӣ намудани суғуртаи ҳатмии тиббӣ (СХТ) ва суғуртаи ихтиёрии тиббӣ (СИТ) мавриди омӯзиш қарор хоҳад гирифт.

2. Беҳбуди ҳифзи модару кӯдак:

- такмил, татбиқ ва мониторинги ҳуҷҷатҳои барномавии амалкунанда ва таҳияшаванда дар соҳаи ҳифзи модару кӯдак, аз ҷумла «Нақшаи стратегӣ оид ба саломатии репродуктивӣ барои давраи то соли 2014», барномаҳои «Модарии беҳатар» барои давраи то соли 2010, «Концепсияи сиёсати давлатии демографӣ» барои солҳои 2003-2015» татбиқ карда мешаванд;

- пешбинӣ мегардад, ки имконияти дастрасӣ ба кӯмаки хушсифати перинаталӣ, неонаталӣ ва кӯмаки очили момодоягӣ (акушерӣ), инчунин фаъолияти системаи фиристодани занон ба муассисаҳои тиббӣ беҳбуд бахшида шавад;

- фаъолият оид ба беҳбуди статуси ғизои модару кӯдак, аз ҷумла аз ҳисоби таъмини дастрасӣ ба маҳсулоти озуқавории фортификатсияшуда, ба таври самарабахш гузаронидани саплементатсияи микронутриентҳо, инчунин чорабиниҳое, ки ба тағйир додани одат ва таблиғи тарзи ҳаёти солим нигаронида шудаанд, дастгирӣ карда мешавад (иловатан ба тадбирҳо дар соҳаи амнияти озуқаворӣ);

- пешбинӣ мегардад номгӯи бемориҳое, ки стратегия оид ба ҳамгирии пешбурди бемориҳои синну соли кӯдакиро дар бар мегирад, васеъ карда шавад, ки он ба тавсеаи дониш, таҷрибаи оила ва ҷомеаҳо дар масъалаи кӯмак ба кӯдакони навзод нигаронида шудааст;

- тадбирҳо оид ба таъмини дастрасии занони синну соли репродуктивӣ бо воситаҳои контрацептивӣ, маводи иттилоотӣ, исқоти беҳатари ҳамл дастгирӣ хоҳанд ёфт;

3. Паст кардани сатҳи паҳншавии ВИЧ/СПИД, кам кардани мубталой ба бемориҳои сироятӣ ва барҳам додани баъзе сироятҳои бо вакцина идорашаванда:

- такмил, татбиқ ва мониторинги ҳуччатҳои барномавии амалкунанда ва таҳияшаванда дар соҳаи мубориза алайҳи бемориҳои сироятӣ, аз ҷумла «Барномаи стратегии мубориза ба муқобили паҳншавии сирояти ВИЧ/СПИД дар давраи солҳои 2004-2010», «Барномаи миллии мубориза алайҳи бемории сил дар давраи солҳои 2003-2010», «Барномаи иммунопрофилактика барои солҳои 2003-2010», «Барномаи миллии оид ба мубориза алайҳи бемориҳои тропикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2010» ва «Барномаи ташаккули тарзи ҳаёти солими аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2010» таъмин карда мешаванд;

- пешбинӣ мегардад, ки тадбирҳо оид ба паст кардани сатҳи сарбории гелминтӣ байни гурӯҳҳои директиви аҳоли (дар муассисаҳои томактабӣ ва мактабҳо) таъқиқ бахшида шуда, барнома оид ба назорати паҳншавии гелминтозҳо таҳия ва татбиқ карда шавад;

- дар назар дошта шудааст, ки ба назорати эпидемиологии бемориҳои сироятӣ таъқиқ бахшида шавад, ки ин имконият медиҳад вазъи эпидемиологии кишвар беҳбуд ёбад, сари вақт ҷиҳати маҳдуд намудани манбаъҳои сироят тадбирҳо андешида шавад;

- маърақаҳои оммавӣ ҷиҳати эмкунии аҳоли доир гардида, эмкуниҳои пешгирикунанда вобаста ба сироятҳои тавассути вакцина идорашаванда таъқиқ меёбанд, дар соҳаи эмкунӣ тадқиқотҳо гузаронида мешаванд (аз ҷумла вобаста ба татбиқи вакцинаҳои нав);

- дар назар дошта шудааст, ки маърақаҳо оид ба таблиғи тарзи ҳаёти солим доир гардида, ҳар сол гузаронида шавад;

4. беҳбуди дастрасӣ, сифат ва самарабахшии хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли:

- дар назар дошта шудааст, ки рушди пайдарҳами шаклҳои нави кӯмаки аввалияи тиббию санитарӣ, аз ҷумла кӯмаке, ки ба консепсияи тибби оилавӣ асос ёфтааст, таъмин гардад;

- пешбинӣ мегардад азнавташкилдиҳии муассисаҳои тиббӣ анҷом дода шавад, ки пеш аз ҳама ба беҳбуди дастрасии кӯмаки тиббӣ ба аҳоли ва истифодаи самарабахши захираҳои мавҷуда нигаронида шудааст;

- дар назар дошта шудааст, ки бо мақсади беҳбуди сифат ва тавсеаи номгӯи хизматрасонии тиббӣ оид ба сохтмон, барқарорсозӣ ва таҷҳизонии муассисаҳои муолиҷавию профилактикӣ бо таҷҳизоти тиббӣ ва нақлиёт тадбирҳо татбиқ карда шаванд.

7.2.4.Натиҷаҳои пешбинишаванда

Татбиқи самарабахши чорабиниҳои пешбинишаванда дар бахши тандурустӣ дар доираи СМР имконият медиҳад, ки инҳо таъмин гарданд:

- такмили мақомоти идоракунанда ва заминаи меъёрии ҳуқуқӣ, ки аз ҷумла тағйирдиҳии усули ташкил ва маблағгузори тандурустӣ, таҳия ва татбиқи қонунҳои нав, барнома ва нақшаҳои пешбинӣ менамояд ва дар соҳаи ҳифзи саломатии аҳоли аҳамияти муҳим дорад; ворид намудани системаи ягонаи ба ҳам алоқаманди маҳзани маълумот дар ҳудуди кишвар;

- фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди бахши хусусӣ (ҳаҷми хизматрасонии пулакӣ вобаста ба дурнамо аз ҳаҷми умумии хизматрасонӣ то 30 фоизро ташкил медиҳад), ки дар навбати худ сифати хизматрасонии тиббиро ба аҳоли баланд бардошта, сарбориро ба бучети тандурустӣ камтар мегардонад;

- ҷорӣ намудани усулҳои пардохти фароҳамоварандагони хизматрасонии тиббӣ дар сатҳи ҳадамоти бистарикунонӣ вобаста ба далели ҳолати муолиҷагардида ва дар сатҳи КАТС бошад – бо усули маблағгузори сарикасӣ;

- паст кардани сатҳи ғавт то соли 2015: ғавти модарон то 30 нафар ба 100 ҳазор аҳоли, ғавти кӯдакон – то 29.6 нафар ба ҳар 1000 нафар кӯдакони зинда таваллудёфта ва кӯдакони то 5 сола – то 39.3 нафар ба ҳар 1000 нафар зинда таваллудшудагон;

- паст кардани суръати паҳншавии ВИЧ/СПИД, паст кардани сатҳи беморихои сироятӣ ва аз байн бурдани баъзе сироятҳои бо вакцина идорашаванда, аз ҷумла инкишоф ва иҷрои нақшаи маҷмӯии бисёрсолаи эмкунӣ;
- рушди саноати фармасевтии хусусӣ, ки ба ашъи маҳалли таъя мекунад;
- беҳбуди дастрасӣ ва сифати хизматрасонии тиббӣ тавассути барқарорсозии муассисаҳои муолиҷавию профилактикӣ, бо асбобу анҷоми тиббӣ, таҷҳизот, нақлиёт, доруворӣ таҷҳизонидани онҳо;

Татбиқи ҳамаи самтҳои фаъолият дар СМР барои баҳши тандурустӣ пешбинишуда имконият медиҳад, ки дар Тоҷикистон мақсадҳои 4-6 МРҲ амалӣ гарданд.

7.3. Тақмили ҳифзи иҷтимоии аҳоли

7.3.1. Проблемаҳои асосӣ

Сабаби асосии камбизоатӣ дар Тоҷикистон сатҳи пасти музди меҳнат (даромад) ва бекорӣ мебошад. Дар шароити суръати баланди афзоиши аҳоли ва нокифоягии ҷойҳои корӣ дар кишвар дар бозори меҳнат ва системаи фароҳамоварии хизматрасонии иҷтимоӣ ташаннуч меафзояд.

Воқеияти ҷумҳурӣ аз мавҷуд будани бозори «сезинаи» меҳнат иборат аст, ки амалан бо ҳиссаи баробаршугли расмӣ, шугл дар баҳши ғайрирасмӣ иқтисодиёт ва муҳочирати меҳнатиро ташкил медиҳад, ки аксар дар маҳали таъминот бо кор ба қайд гирифта намешавад. Вобаста ба ин, проблемаҳои ҳифзи иҷтимоии шахсоне, ки дар баҳши ғайрирасмӣ иқтисодиёт ба муносибатҳои меҳнатӣ дохил мешаванд, инчунин масъалаҳои муҳочирони меҳнатӣ ба миён меоянд.

Сарфи назар аз суръати баланди рушди иқтисодиёт, сатҳи бекорӣ дар Тоҷикистон баланд буда, пеш аз ҳама ба зиёд будани қувваи кории аҳоли ва сустии баҳши хусусӣ алоқаманд мебошад.

Тавсеаи шугли дохилии пинҳонӣ аз сабаби сарбории баланди андоз, инчунин дигар монеаҳои маъмурӣ, ки нисбат ба соҳибкорон гузошта шудааст, номукаммалии қонунгузорӣ дар ин соҳа ва сустии механизмҳои институтсионалӣ алоқаманд мебошад.

Проблемаҳои муҳочирати меҳнатӣ ба нокифоягии танзим, заминаи қонунгузорӣ ва мавҷуд набудани созишномаҳо, аз ҷумла байнидавлатӣ бо кишварҳои ретсипиент, сустии инфраструктураи иҷтимоӣ, сатҳи пасти таҳассус, аз нигоҳи иҷтимоӣ ҳуқуқӣ беҳимоя будани муҳочирони меҳнатӣ алоқаманд мебошад.

Вазъи мушкили шугли аҳолиро проблемаҳои тарбияи касбии кадрҳои коргарӣ боз ҳам мушкилтар мегардонад, ки ба фасеҳ набудани системаи маъмулӣ, номутобиқатии он ба талаботи бозори дохили ва хориҷии меҳнат, номутобиқатии стандарти таълими касбӣ ба талаботи замона, маҳдуд будани шабакаҳои марказҳои таълимӣ оид ба тарбия ва бозомӯзии кадрҳои коргар ва номукаммалии механизмҳои маблағгузорӣ, заминаи фарсудаи моддию техникаи таълимӣ алоқаманд мебошад. Ҳамчунин механизмҳои ҷалби баҳши хусусӣ ба раванди тарбия ва бозомӯзии кадрҳо вучуд надорад.

Системаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли аз лаҳзаи соҳибистиклол гардидани ҷумҳурӣ ба таври дахлдор тағйир наёфтааст ва ба ислоҳоти бунёдӣ эҳтиёҷ дорад. Қонунгузорие, ки соҳаҳои муносибати иҷтимоӣ муҳнатӣ, суғуртаи иҷтимоӣ ва таъминоти нафақаро танзим менамояд, кӯҳна буда, ҷавобгӯи талаботи замона намебошад.

Дар система ҳанӯз ҳам доираи васеи имтиёзот ва кӯмакпулиҳо пешбинӣ мегардад, ки барои як қатор гурӯҳи шаҳрвандон нигоҳ дошта шудааст, аммо ҳаҷми кафолатҳои иҷтимоии эълонгардида, саҳми шахсии онҳо ва имконияти молиявии давлатро ба инобат намегирад. Аз сабаби маҳдуд будани маблағҳои ҷудошаванда дар сатҳи дахлдор амал намудани системаи мавҷуда имконнопазир аст ва он бо мушкилӣ, мавҷуд набудани шаффофият, муайян набудани суроға фарқ карда, ҷавобгӯи шароитҳои бозаргонӣ намебошад. Беш аз ин, тадбирҳои татбиқшавандаи ҳифзи иҷтимоӣ барои паст кардани сатҳи камбизоатии гурӯҳҳои осебпазирӣ аҳоли он қадар назаррас нестанд.

Ҳаҷми кӯмакҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла дар доираи барномаҳои ҷубронпулӣ ба кӯдакон ниҳоят паст буда, ҳамчунин барнома ба таври нокифоя самт гирифтааст. Ҳарчанд қонунҳои имтиёзҳои мухталифи ғайрипулиро пешбинӣ менамоянд, бо вучуди ин амалан бенефитсиарҳо аз онҳо хеле кам бархурдор мешаванд.

То ҳанӯз ҳамоҳангсозии фаъолият ҷиҳати фароҳам овардани хизматрасонӣ ба кӯдакон ва оилаҳо ба роҳ монда нашудааст. Ташкили тарзи ҳаёти маъҷубон, пиронсолон, кӯдакони дорои имконияти маҳдуд, аз ҷумла онҳое, ки дар муассисаҳои статсионарӣ қарор доранд, ҳанӯз ҳам ба стандартҳои мақбули умум ҷавобгӯ намебошад. Сатҳи касбии қормондоне, ки ба онҳо хизмат мерасонанд, он қадар баланд нест, музди меҳнат нокифоя буда, системаи амалиётии ҳифзи иҷтимоӣ ниҳоят паст мебошад.

Системаи нафақа номуқамал ва аз нигоҳи молиявӣ ноустувор аст. Андозаи воқеии пардохтҳои нафақа паст буда, омилҳое, ки дар асоси онҳо андозаи нафақа ва ё кӯмакпулии шаҳрвандон муайян мегардад, зиёд ва мушаххас намебошад, ки ин баъзан боиси субъективизм мегардад. Сатҳи ҷамъовариҳои саҳмҳои иҷтимоӣ вобаста ба нокифоягии сатҳи татбиқи ҳуқуқ ва маҳдудияти имкониятҳо дар соҳаи маъмурӣ нокифоя ба мушоҳида мерасад.

7.3.2. Афзалиятҳои рушди баҳши ҳифзи иҷтимоии аҳоли

Проблемаҳои мавҷуда, инчунин мақсад ва афзалиятҳо дар доираи СМР имконият додаанд, ки афзалиятҳои зайли дарозмӯҳлати сиёсати баҳшӣ муайян қарда шаванд:

1. ислоҳоти системаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли бо дарназардошти вазъи мавҷудаи иҷтимоию иқтисодии кишвар;
2. мутобиқгардонии системаи тарбияи ибтидоии касбии кадрҳо ба талаботи бозори меҳнат;
3. таъмини шуғли самарабахши аҳоли ва татбиқи мақсадҳои сиёсат дар соҳаи муҳочирати меҳнати хориҷӣ;
4. таъмини нақши аввалиндараҷаи муносибатҳои қарордодӣ, беҳбуди шароити меҳнат ва ҳифзи меҳнат.

7.3.3. Самтҳои асосии фаъолият

Барои ноил гардидан ба мақсад ва афзалиятҳои муқарраргардидаи рушди ҳифзи иҷтимоии аҳоли оид ба самтҳои зайл фаъолият пешбинӣ гардидааст:

1. ислоҳоти системаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли бо дарназардошти вазъи мавҷудаи иҷтимоию иқтисодии кишвар:

- якҷоя бо мақомоти омор дар назар дошта шудааст, ки усулҳои муайян намудани сатҳи камбизоатӣ ва шуғли аҳоли таҳия ва татбиқ гардида, консепсияи нави рушди ҳифзи иҷтимоӣ қабул қарда шавад ва қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иҷтимоии аҳоли такмил ёфта, қонун дар бораи стандартҳои минималии иҷтимоии давлатӣ, консепсияи ҳифзи иҷтимоии аҳоли қабул ва татбиқ гардад, давра ба давра ташкили системаи нафақаи бисёрсатҳаи аз нигоҳи молиявӣ устувор, ки ба принципҳои суғуртаи нафақа асос ёфтааст, оғоз қарда шавад; дар назар дошта шудааст, ки ҷорӣ намудани системаи баҳисобгирии инфиродикардашудаи шахсони суғуртақардашуда ба охир расонида шавад;

- дар назар дошта шудааст, ки вақолати мақомоте, ки барои таҳия, татбиқ ва танзими сиёсат дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли масъул мебошанд, ба таври дақиқ ҷудо қарда шавад;

- дар назар дошта шудааст, ки системаи ягонаи байниидоравии ҳамгиросишудаи иттилоотии мубодилаи маълумот байни ҳадамоти шуғли аҳоли, муҳочират, суғуртаи иҷтимоӣ ва таъминоти нафақа таъсис дода шавад;

- барқарорсозӣ ва таҳкими заминаи моддию техникаи муассисаҳое, ки ба аҳоли хизматрасонии иҷтимоиро анҷом медиҳанд, дастгирӣ қарда мешаванд;

- механизми фароҳам овардани хизматрасонии иҷтимоӣ дар навбати аввал барои гурӯҳҳои аҳолии осебпазир беҳбуд хоҳад ёфт;

- системаи фароҳам овардани хизматрасонии алтернативӣ дар ҳамкорӣ бо тақшилотҳои донор ва ғайриҳукумати инкишоф меёбад;

2. мутобиқгардонии системаи тарбияи ибтидоии касбии кадрҳо ба талаботи бозори меҳнат:

- ҳамзамон истифодаи шаклҳои модули ва интерактивии таълим бо истифодаи васеи воситаҳои таълимию аёнӣ, тренажёрҳо ва таҷҳизот вобаста ба ихтисос дар назар дошта шудааст, ки дар бозори меҳнат талабгори зиёд дорад, аз ҷумла татбиқи барномаҳои иҷтимоӣ барои таълими занон;

- мутобиқати ифтитоҳи бизнес-мактабҳои хусусӣ, инчунин бизнес-инкубаторҳо, марказҳо ва дигар сохторҳо оид ба рушди соҳибкории хурд ва миёна, аз ҷумла барои занони деҳот ҳавасманд гардонида мешавад;

- фасеҳии барномаҳои таълимӣ вобаста ба мазмун ва мӯҳлат, ҳайат ва сатҳи омодагии таълимгирандагони касбинтихобнамуда ва мақсади омодагӣ, бо дарназардошти тавсеаи имкониятҳо ҷиҳати таълими касбии духтарон таъмин мегардад;

- Татбиқи маҷмӯи чораҳои ба омодаسازی кадрҳои корӣ равонагардида ки дар бозори меҳнат талабот ба онҳо зиёд аст, дар назар дошта шуда, омодаسازی онҳо мутобиқи талаботи афзояндаи истеҳсолот сурат мегирад (навсозии стандартҳои маълумоти касбӣ, таҳияи нақша ва барномаҳои дахлдори таълимӣ ва ғайра);

- пешбинӣ гардидааст, ки барои анҷом додани таъмири асосӣ ва сохтмони биноҳои омӯзишгоҳҳои касбию техникӣ, харидории таҷҳизот, китобҳои дарсӣ ва техникаи дахлдор маблағ дарёфт гардад; маводи таълимию методӣ ба талаботи бозор мутобиқ гардонида мешавад;

- дар назар дошта шудааст, ки омодаسازی омӯзгорон ва устоҳои таълими истеҳсолӣ дар системаи таҳсилоти касбии техникӣ дар заминаи муассисаҳои ҷудогонаи олии таълимии педагогӣ ва техникӣ таъмин карда шавад;

3. таъмини шуғли самарабахши аҳоли ба татбиқи мақсадҳои сиёсат дар соҳаи муҳочирати меҳнати хориҷӣ:

- пешбинӣ мегардад, ки системаи чорабиниҳо оид ба таъсиси ҷойҳои иловагии корӣ татбиқ гардад, аз ҷумла аз ҳисоби: мусоидат ба бахши хусусӣ ва соҳибкорӣ; ҷалби инвеститсияҳо; дастгирии рушди шуғли хусусӣ ва шуғли занон, инчунин инкишофи касбҳои мардумӣ ва меҳнати хонагӣ; таълим ва бозомӯзии бекорон ба касбҳои нав, ки дар бозор талабот ба онҳо зиёд аст; тавсеаи амалияи истифодаи шаклҳои мавсимии шуғл; таъмини иштироки шарикони иҷтимоӣ дар ҳалли проблемаҳои шуғли аҳоли;

- оид ба таъсиси маҳзани маълумот дар бораи ҷойҳои кории ишғолнашуда дар ҷумҳурӣ дар маҷмӯъ ва дар минтақаҳо, инчунин маҳзани маълумот оид ба шахсоне, ки кор меҷӯянд, тадбирҳо андешида мешаванд. Илова бар ин шабакаи хизматрасониҳои машваратӣ дар ҳадамоти шуғл тавсеа меёбад, ки чараёни ҷустуҷӯи кор ва таъмини корхонаҳоро бо қувваи корӣ суръат мебахшад;

- якҷоя бо мақомоти омор арзёбии мунтазами ҳолати шуғли ғайрирасмӣ барои таҳияи тадбирҳои пешгирикунанда, инчунин тадбирҳо ҷиҳати аз фаъолияти пинҳонӣ баровардани онҳо (қонунӣ гардонидан) таъмин карда мешаванд;

- Ҳукумат мониторинги ҷалби кӯдаконро ба бахши ғайрирасмӣ шуғл бо мақсади муайян намудани тадбирҳо оид ба пешгирӣ ва аз байн бурдани меҳнати кӯдакон таъмин намуда, ҳамчунин пешгирии минбаъдаи истифодаи кӯдаконро ба фаъолияти меҳнатӣ тавассути кӯмак ба гурӯҳҳои камбизоати аҳоли таъмин хоҳад кард;

- дар назар дошта шудааст, ки қонунгузорӣ дар бораи муҳочирати меҳнати хориҷӣ беҳбуд бахшида шуда, бо давлатҳое, ки қувваи кориро қабул мекунанд, бо таҳияи механизми дастгирии ҳукукии муҳочирони меҳнатӣ созишномаи дахлдори байниҳукуматӣ

таҳия ва ба имзо расонида шавад; инчунин дар назар дошта шудааст, ки ҳар сол бо корхонаҳо – ретсипиентҳои қувваи кории хориҷӣ шартномаҳо баста шуда, бо созмонҳои байналмилалӣ дахлдор ҳамкорӣ таҳким ёбад;

- дар назар дошта шудааст, ки оид ба омодагии касбӣ ва бозомӯзии муҳочирони меҳнатӣ бо истифодаи заминаи таълимию истеҳсолии системаи маълумоти касбию техникӣ ва хадмоти шуғл марказҳо таъсис дода шаванд;

4. таъмини нақши аввалиндараҷаи муносибатҳои қарордодӣ, беҳбуди шароити меҳнат ва ҳифзи меҳнат:

- бо мақсади баланд бардоштани нақши шарикони иҷтимоӣ дар ҳалли проблемаҳои меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли иттиҳодияҳои корфармоён таъсис дода мешаванд, ки шарикони ваколатдори ҳокимияти иҷроия ва иттифоқҳои касаба дар системаи трипартизм хоҳанд буд. Рушди муносибатҳои шарикона дар системаи трипартизм ҳифзи манфиатҳои иҷтимоии шарикон ва ҳалли проблемаҳои меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳолиро таъмин хоҳад кард;

- чихати чорӣ намудани таҷрибаи пешқадами байналмилалӣ оид ба масъалаҳои ҳифз ва шароити меҳнат тавассути шакл ва усули Ташкилоти байналмилалӣ меҳнат тадбирҳо андешида мешаванд.

7.3.4.Натиҷаҳои пешбинишаванда

Дар назар дошта шудааст, ки татбиқи фаъолияти дар доираи СМР дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли пешбинигардида имконият медиҳад, ки чунин натиҷаҳои пешакӣ ба даст оянд:

- қонун дар бораи стандартҳои минималии иҷтимоии давлатӣ дар амал татбиқ гардида, қонунгузориҳои нафақа, қонунгузорӣ дар бораи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва дигар қонунгузориҳо дар бахши ҳифзи иҷтимоии аҳоли тақмил меёбад;

- ҳифзи ҳуқуқи кормандон аз ҳисоби баланд бардоштани нақш ва муассирии муносибатҳои қарордодӣ, беҳбуди шароити меҳнат ва ҳифзи меҳнат таъмин мегардад; омилҳои ба гурӯҳи аҳолии осебпазир шомил донишҷӯи аҳоли тақмил меёбад;

- пешбинӣ гардидааст, ки ҳифзи ҳуқуқи муҳочирони меҳнатӣ тавассути татбиқи созишномаҳо бо кишварҳои ретсипиенти захираҳои меҳнатӣ, аз ҷумла дар соҳаи таъмини нафақа беҳбуд меёбад;

- ислоҳоти системаи нафақа ва системаи ҳифзи иҷтимоӣ ба охир расида, фароҳам овардани заминаи хизматрасонии шаффоф ва самарабахши иҷтимоӣ таъмин мегардад, тадбирҳои махсуси дастгирии гурӯҳҳои осебпазир аҳоли дар амал татбиқ карда мешаванд;

- дар назар дошта шудааст, ки муассисаҳои таълимӣ барои омодагии касбии кадрҳои коргар аз ҳисоби ҷавонон барқарор гардида, ҳамзамон фаъолияти онҳо ба талаботи бозор, аз ҷумла ба талаботи муҳочирати меҳнатӣ мутобик гардонида мешавад.

7.4. Тавсеаи дастрасии таъминот ба об, санитария ва хоҷагии манзилию коммуналӣ (ХМК)

7.4.1. Проблемаҳои асосӣ

Ҳарчанд дар Тоҷикистон захираҳои зиёди оби нӯшокӣ мавҷуд бошад ҳам, вале 50 фоизи обе, ки барои таъмини аҳоли истифода мегардад, дурушт буда, моддаҳои минералии зиёд дорад.

Системаи мутамаркази обтаъминкунӣ барои 59 фоизи аҳоли, аз ҷумла дар шаҳр ва шаҳракҳо барои 93 фоиз ва дар деҳот барои 47 фоизи аҳоли дастрас менамояд. Қисми боқимондаи аҳоли оби дигар манбаъҳоро истифода мекунанд (чашмаҳо, чоху ҷӯйборҳо, каналҳо, боришоти атмосферӣ ва ғ.), ки онҳо ба сатҳи муқарраргардидаи талаботи санитарияю гигиенӣ мутобикат намекунанд ва боиси афзоиши бемориҳои сироятӣ мегарданд.

Аз ҳамаи 699 системаи мутамаркази обтозакунии дар кишвар мавҷуда, 113 адад амалан фаъолият надоранд ва 358 адади он ҷавобгӯи талаботи санитарӣ намебошанд. Проблемаи таъминот бо об бо сари вақт таъмин набудан бо қувваи барқ ва сифати пасти он мушкилтар мегардад. Ҳангоми истифодаи об чунин зухуроти манфӣ, ба монанди истифодаи аз ҳад зиёд, напардохтани ҳаққи хизматрасонӣ, баҳисобгирии нокифояи обрасонӣ ва ғайра ба мушоҳида мерасад. Талафоти ниҳоят зиёди оби нӯшоқӣ дар системаҳои обтаъминкунӣ бино ба сабаби ихроҷи он аз кубурҳои обгузар (дар маҷмӯъ 50-60 фоиз) рух медиҳад. Системаҳои обрасонӣ ниҳоят фарсуда буда, дар натиҷа эксфилтратсияи обҳои ифлосшудаи зеризаминӣ аз нигоҳи эпидемиологӣ хатарнок мегардад.

Иншооти канализатсионӣ танҳо барои 23 фоизи аҳолии шаҳр ва 5 фоизи аҳолии деҳот дастрас мебошад. Барои аҳолии боқимонда амалан системаи канализатсияи мутамарказ дастнорас буда, хизматрасонӣ оид ба чамбоварӣ ва аз байн будани партовҳои дурушти маишӣ сурат намегиранд.

Дар давраи баъд аз Шӯравӣ заминаи сохтмон пурра аз байн рафта, дар шароити нави банақшагирии шаҳрсозӣ нав оғоз ёфтааст ва аз ин рӯ дар мавриди эҳтиётот ба манзили иҷтимоӣ ва нокифоягии манзил дар маҷмӯъ, иттилооти бозғаймод вучуд надорад. Аз сабаби арзиши баланди манзил ва музди меҳнати ночизи аҳоли, мавҷуд набудани маблағгузори давлатии сохтмони манзил, аҳоли имконият надорад проблемаҳои манзили худро ҳал намояд.

Сатҳи пасти маблағгузори бучетӣ, суғур будани пардохт барои хизматрасонӣ, истифодаи бесамари инвеститсияҳои дохилӣ ва хориҷӣ боиси тағйироти манфӣ дар заминаи моддию техникии ва кадрӣ бахш ва сифати хизматрасонӣ гардид.

Захираҳои нокифояи молиявии бахши хусусӣ ва сиёсати ғайриқаноатбахши тарифӣ боиси ҳаҷми на он қадар зиёди сохтмони манзил ва норасоии манзили истиқоматӣ, сатҳи пасти фароҳамоварии хизматрасониҳои хушсифати манзилию коммуналӣ мегардад.

Сарфи назар аз паст шудани сатҳи фароҳам овардани хизматрасонӣ ва бад гардидани заминаи моддию техникии бахш, ислоҳоти маҷмӯи институтсионалӣ ва иқтисодӣ дар бахш то ҳанӯз сурат нагирифтаанд. Дар натиҷа заминаи институтсионалии бахш ҳанӯз ҳам ҷавобгӯи талаботи замона намебошад. То ҳанӯз дар хусуси оби нӯшоқӣ қонунгузорӣ қабул нагардидааст, стандартҳои оби нӯшоқӣ нав карда нашудаанд, ҳамчунин қонунгузори манзил ва об низ таҷдиди назар нагардидаанд.

Мавҷуд набудани нақшаҳои асоснокшудаи стратегӣ дар бораи барқарорсозӣ ва рушди бахш, ноустувории асосҳои институсионалӣ ва мавҷуд набудани сиёсати ягона, нарасидани кадрҳои соҳибхтисос, инчунин ҳал нагардидани проблемаҳои интиқоли иншооти обтаъминкунӣ, санитарӣ ва хоҷагии манзилию коммуналӣ ба ихтиёри мақомоти маҳаллӣ ва дигар моликони имконияти ҳалли маҷмӯи проблемаҳо ва ҷалби инвеститсияҳоро маҳдуд месозад.

Фаъолияти корхонаҳои хусусӣ дар соҳаи обтаъминкунӣ, санитария ва хизматрасонии манзилию коммуналӣ аз сабаби номукаммалии механизмҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ, аз ҳад зиёд будани монеаҳои маъмурий ва дастгирии нокифояи давлатӣ боз ҳам мушкилтар мегардад.

7.4.2. Афзалиятҳои асосӣ

Бо дарназардошти мақсад ва афзалиятҳои миллӣ чунин афзалиятҳои асосии бахшӣ муайян гардидаанд:

1. ислоҳоти бахш дар маҷмӯъ тавассути ислоҳоти институсионалӣ ва такмили сиёсати бахшӣ;
2. баланд бардоштани ҳолиҳои инвеститсионии бахш;
3. истифодаи самарабахши нерӯи мавҷудаи бахш.

7.4.3. Самтҳои асосии фаъолият

Барои ноил шудан ба мақсад ва афзалиятҳои миллӣ, инчунин афзалиятҳои бахшӣ самтҳои фаъолияти зайл муайн гардидаанд:

1. ислоҳоти бахш дар маҷмӯъ тавассути ислоҳоти институтсионалӣ ва такмили сиёсати бахшӣ:

- такмили қонунгузорӣ дар соҳаи таъмини об, санитария ва хоҷагии манзилию коммуналӣ дар назар дошта шудааст. Яқоя бо мақомоти маҳаллӣ Нақшаҳои генералии рушди воҳидҳои маъмурию ҳудудӣ таҳия мегарданд, ки барои рушди ҳудудҳо ва фаъолияти бизнеси хусусӣ ҳамчун дурнамо истифода бурда мешаванд. Инчунин стандарт ва меъёрҳо оид ба сифати хизматрасониҳои хоҷагии манзилию коммуналӣ такмил ёфта, меъёрҳои истифодаи об муқаррар карда мешаванд, ки дастрасии мӯътадили оби нӯшокӣ, хизматрасонии коммуналӣ, санитария, инчунин манзилро ба аҳоли фароҳам меоранд;

- механизмҳои ҷамъоварии пардохтҳо барои хизматрасониҳо беҳбуд хоҳанд ёфт. Ҷамъамон оид ба кӯмаки самарабахши суроғавӣ ба аҳолии камбизоат ҳангоми баланд бардоштани тарифҳо барои хизматрасонӣ чораҳои зарурӣ андешида мешаванд;

- дар назар дошта шудааст, ки ҷиҳати таъсис ва фаъолияти ассотсиатсияҳои истифодабарандагони хизматрасонии бахш, аз ҷумла ассотсиатсияи истифодабарандагони об дастгирӣ хоҳанд ёфт;

2. баланд бардоштани ҷолибии инвеститсионии бахш:

- дар асоси принципҳои худидоракунии маҳаллӣ ва рақобат ҷиҳати таъмини самарабахшӣ ба ҷалби бизнеси хусусӣ тадбирҳо андешида мешаванд. Дар назар дошта шудааст, ки сиёсати инвеститсионӣ такмил ёфта, ҳангоми асосноксозӣ объектҳои хоҷагии манзилию коммуналӣ давра ба давра хусусӣ гардонида мешаванд;

- имкониятҳои ворид намудани кредитонии ипотекӣ ва дигар шаклҳои кредитонии сохтмони манзил омӯхта мешавад. Барои моликони хонаҳо дар соҳаи истифодаи замин ва ҳуқуқи моликият қафолатҳо таҳким меёбанд;

- асосноксозии иқтисодии сохтмони иншооти маҳдуди обгир ва дигар объектҳо аз ҳисоби ба ин самт рӯ овардани ҳамаи шарикон оид ба рушд таъмин карда мешавад;

3. истифодаи самарабахши нерӯи мавҷудаи бахш:

- оид ба баланд бардоштани самарабахшии системаҳои мавҷудаи истифодаи об, санитария ва хоҷагии манзилию коммуналӣ, аз ҷумла тавассути интиқоли иншооти маҳдуд ба истифодабарандагони бевосита тадбирҳо андешида мешаванд;

- аз ҳисоби аҳоли, бизнес- сохторҳо, давлат ва кӯмаки беруна дастгирии фонди манзил ва инфраструктураи шаҳр, ки дар Нақшаҳои генералии дахлдор пешбинӣ гардидаанд, таъмин карда мешаванд. Аз ҷумла масъалаҳои давра ба давра таҳти тобеияти рафқати моликони манзил ё дигар сохторҳо қарор додани проблемаҳои маблағгузори нигаҳдошти манзил, шабакаҳои дохилии маҳдуди таъминоти об, энергия, гармидиҳӣ ва санитария ҳал карда мешаванд.

7.4.4. Натиҷаҳои пешбинишаванда

Ҳангоми амалӣ намудани чорабиниҳои дар бахш пешбинигардида, дастрасии аҳоли ба хизматрасонӣ ҷиҳати таъминоти об, санитария ва ХМК ба таври назаррас тавсеа меёбад.

То соли 2015 дар назар дошта шудааст:

- теъдоди одамоне, ки ба таври устувор аз оби нӯшокӣ, хизматрасонии санитарӣ ва ХМК истифода бурда наметавонанд, ду маротиба кам карда шавад;

- амалан ҳамаи муассисаҳои мактабӣ ва кӯдаконаи томактабӣ бо хизматрасониҳои коммуналӣ таъмин мегарданд;

- меъёрҳои ратсионалии истифодаи об ҷорӣ гардида, на камтар аз 90 фоизи пардохти хизматрасониҳо аз ҷониби истифодабарандагон таъмин мегардад;

- механизмҳои муассири шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ амалӣ гардида, моликони нави объектҳои таъминоти об, санитария ва ХМК (сохторҳои идоракунанда)

муайян карда мешаванд, ки мустақилона хизматрасонӣ ва истифодаи хизматрасониҳои бахшро танзим менамоянд.

Амалӣ намудани фаъолияти пешбиниғардида бо шартҳои ислоҳоти судманд ва дастгирии зарурии молиявӣ имконият медиҳад, ки дастрасии аҳолии Тоҷикистон ба оби нӯшоқӣ, санитарияи заминавӣ ва хизматрасонии ХМК хеле беҳбуд ёбад ва то соли 2012 мақсадҳои 7 МРҲ ба даст ояд.

7.5. Таъмини устувориҳои экологӣ

7.5.1. Проблемаҳои асосӣ

Сарфи назар аз қонунгузориҳои инкишофёфта дар соҳаи ҳифзи муҳити зист аз сабаби номукамалии механизмҳои татбиқ ва ҳамроҳсозии сусти байнидоравӣ иҷрои он ҳанӯз қаноатбахш намебошад.

Дар натиҷа вазифаҳои ҳавасмандгардони фаъолияти экологии қобили қабул дар соҳаи иқтисодиёт амалӣ намегарданд. Таҳлили таъсири раванди хусусигардонӣ ба ҳолати муҳити зист вучуд надорад. Мониторинги экологӣ сусти ва ғайрисамарабахш намебошад.

Бодлесшавӣ, шӯршавӣ ва сатҳи баланди обҳои зеризаминӣ зуҳуроти табиӣи васеъ паҳнгардида ба ҳисоб мераванд, ки дар натиҷаи шароитҳои релефӣ ва иқлимӣ, инчунин амали номатлуби истифодаи замин ба миён омадаанд. Тибқи арзёбӣ, 82,3 % тамоми замин ва 97,9 % заминҳои кишти кишоварзӣ бодлес шуда, зиёда аз 15% заминҳои обёришаванда шӯр ва ботлоқ гардидаанд.

Қариб 4000 манбаъҳои ифлоскунандаи муҳити зист (ифлосшавии манбаъҳои об, ҳавои атмосфера, пайдоиши ҳаммагуна партовҳо) дар кишвар ба қайд гирифта шудаанд. Ифлосшавии манбаъҳои об бо сабаби партовҳои саноатӣ коммуналӣ ва кишоварзӣ ба миён омадааст. Ифлоскунандаҳои асосии ҳаво корхонаҳои саноатӣ ва нақлиёт ба ҳисоб мераванд.

Идоракунии партовҳо ниҳоят сусти ба роҳ монда шуда, қисми асосии онҳоро партовҳои хатарнок ва радиоактивӣ ташкил медиҳанд. Махсусан минтақаҳои партовгӯркунӣ, ки миқдори онҳо дар кишвар ба 22 адад расидааст, аз ҷиҳати экологӣ хавфнок намебошанд.

Яке аз сабабҳои асосии таназзули муҳити зист аз офатҳои табиӣ иборат аст. Нишебҳои кӯҳҳо, ноустувориҳои қабати болои замин боиси ярҷҳои (то 50 ҳазор дар як сол) зиёд мегарданд. Бечангалшавӣ, култиватсия ва аз ҳад зиёд чаронидани чорво дар доманакӯҳҳо, ба таври кушод истихроҷ намудани канданиҳои фойданок, ноустувориҳои экологии ҳудуд махсусан минтақаҳои кӯҳиро боз ҳам мушкилтар мегардонанд. Аз сабаби мушкилии таъминот бо қувваи барқ, нархи баланди дигар ҳомили энергия дар деҳот буридаи дарахтони чангалзор васеъ паҳн гардидааст.

Дар маҷмӯъ системаи идоракунии ва татбиқи фаъолият дар бахши экология ҳанӯз он қадар самарабахш намебошад. Масъалаҳои ҳифзи системаи экологӣ ва ҳудудҳои табиӣи махсус ҳифзшаванда хеле сусти ба роҳ монда шудааст. Заминаи омории ҳолати муҳити зист маҳдуд намебошад. Маблағгузориҳои нокифояи чорабиниҳои экологӣ аз сабаби мавҷуд набудани донишҳои зарурии экологии истифодабарандагонии табиат боз ҳам мушкилтар мегардад.

7.5.2. Афзалиятҳои асосӣ

Вобаста ба мақсад ва афзалиятҳои миллӣ, афзалиятҳои асосии зерини бахшҳои муайян гардидаанд:

1. таҳкими иқтисодии институционалӣ оид ба муҳити зист бо мақсади таъмини устувориҳои экологӣ;

2. ҳалли проблемаҳои офатҳои табиӣ тавассути пешгирии ва идоракунии самарабахши захираҳои табиӣ;

3. ниғаҳдорӣ ва идоракунии гуногунии биологӣ ва системаҳои экологӣ.

7.5.3. Самтҳои асосии фаъолият

Барои ноил шудан ба мақсад ва афзалиятҳои миллӣ, инчунин афзалиятҳои бахшӣ самтҳои зайли фаъолият муайян гардидаанд:

1. таҳкими институтсионалии нерӯ оид ба муҳити зист бо мақсади таъмини устувории экологӣ:

- такмили қонунгузориҳои экологӣ. Таҳияи механизмҳои дахлдори ҷамоагароӣ бахшии сиёсат, нақша ва фаъолият оид ба ҳифзи муҳити зист, рушди устувори истифодаи захираҳои табиӣ;
- таҳияи механизми истифодаи самарабахши воситаҳои давлатӣ ва кӯмаки беруна ба лоиҳаҳои афзалиятноки ҳифзи табиат;
- таҷдиди назар намудани андозаи пардохтҳо, тарифҳо ва ҷаримаҳо барои ифлос намудани муҳити зист;
- таъмини барқарорсозии системаи мониторинг оид ба муҳити зист;

2. ҳалли проблемаҳои офатҳои табиӣ бо усули пешгирӣ ва идоракунии самарабахши захираҳои табиӣ:

- таҳия ва татбиқи чорабиниҳои дахлдори ҳифзи табиат, ки барои сари вақт пешгирӣ намудан ва профилактикаи руҳ додани ҳолатҳои ғавқуллодаи табиӣ ва техногенӣ имконпазир нигаронида шудаанд;
- татбиқи барномаҳои маҷмӯӣ оид ба истифодаи самарабахш ва ҳифзи захираҳои замин бо мақсади беҳбуди ҳолати мелиоративии замин, кам кардани майдонҳои шӯрзада ва ботлоқшуда, истифодаи судманди об барои обёрӣ;
- фароҳам овардани шароити мусоиди ҳуқуқӣ ва инвестиционӣ, ки ҳифз ва истифодаи самарабахши захираҳои табииро таъмин менамояд;
- азнавтҷиҳизии майдонҳои ғӯр кардани партовҳо, ки дар ҳолати садамавӣ қарор доранд ва ба аҳоли ва муҳити зист таҳдид мекунанд;

3. ҳифз ва идоракунии гуногунии биологӣ ва системаи экологӣ:

- баланд бардоштани маърифати экологии аҳоли ва сохторҳои хоҷагидорӣ оид ба истифодаи самарабахш ва ҳифзи захираҳои табиӣ;
- таҳияи механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бо мақсади баланд бардоштани устувории экологӣ;
- амалӣ намудани тадбирҳо нисбат ба ҳудудҳои табиӣ махсус ҳифзшаванда ва барқарорсозии захираи ҷангалзор ва ҷароғоҳҳо;
- инкишоф додани системаи мубориза бо зараррасонҳои зироатҳои кишоварзӣ ва дигар зараррасонҳо.

7.5.4. Натиҷаҳои пешбинишаванда

Ҳангоми татбиқи фаъолияти дар доираи СМР пешбинигардида дар назар дошта шудааст, ки то соли 2015:

- муносибгардонии чорабиниҳои ҳифзи табиат бо дигар фаъолияти давлатӣ дар соҳаи таъмини устувории экологӣ анҷом дода мешавад;
- механизмҳои молиявӣ иқтисодӣ танзим дар соҳаи ҳифзи муҳити зист ва истифодаи оқилонаи табиат дар бахшҳои мухталифи иқтисодӣ тақвир мегардад;
- баланд бардоштани сатҳи маърифати ҷамоаи гурӯҳҳои аҳоли доир ба ҳифзи табиат, ҷорӣ намудани технологияи наву муосир оид ба пешгирӣ, паст кардани оқибат ва барҳам додани оқибатҳои офатҳои табиӣ ва катаклизмҳои техногенӣ дар назар дошта шудааст;
- давра ба давра ҷиҳати барқарорсозии нерӯи экологии ҷумҳурӣ тадбирҳо татбиқ хоҳанд гашт.

7.6. Таъмини баробарии гендерӣ

7.6.1. Проблемаҳои асосӣ

Дар Тоҷикистон як қатор санадҳо қабул гардиданд, ки ба баланд бардоштани нақш ва мақоми зан, таъмини ҳуқуқ ва имкониятҳои баробари мардону занон нигаронида шудаанд. Вале механизмҳои институтсионалии сиёсати гендерӣ ҳанӯз маҳдуд мебошанд. Заминаи омӯрӣ ва системаи ҷамъовариҳои бесамари маълумот имконияти пешбурди баробарии гендериро маҳдуд месозад.

Афзалиятҳои гендерӣ интихоби навъҳои навро тақозо наменамояд, ҳамаи онҳо аллакай ташаккул ёфтаанд. Онҳо ҳамчун ӯҳдадорӣ аз ҷониби давлат барои татбиқ дар доираи барнома ва нақшаҳои дахлдори фаъолият қабул гардида, вале на ҳамеша бо заминаи молиявӣ таъмин мебошанд. Ба ғайр аз ин механизми шарикӣ иҷтимоӣ байни давлат, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва бизнес-сохторҳо, аз ҷумла дар татбиқи сиёсати гендерӣ нокифоя таҳия шудаанд.

Дастрасии мардону занон ба захираҳо (ба моликият, замин, кредит ва ғайра) нобаробар мебошад. Аз ҷумла, дастрасии нокифоя ба замин занони деҳотро ба мардони оила ниҳоят вобаста месозад, нерӯи саҳми занонро дар рушди соҳаи кишоварзӣ кам карда, онҳоро ба камбизоатӣ осебпазир мегардонад. Нобаробарии гендерӣ, инчунин ба рушди нерӯи инсонӣ инъикос ёфта, дар нобаробарии шароитҳои дастрасии мардону занон ба сарватҳои заминавӣ иҷтимоӣ, аз ҷумла ба таълим, тандурустӣ ва ғайра зоҳир мегардад.

Фаъолнокии иқтисодии занон аз сабаби хусусиятҳои иҷтимоӣ демографӣ рушди кишвар нисбат ба мардон дар сатҳи пасттар қарор дорад. Дар сиёсат он далел, ки ҳамаи занон беш аз пеш нақши ба ӯ хосро ҳамчун таъминкунанда ва ҳамтаъминкунандаи оиларо ба зимма мегиранд, нокифоя ба инбат гирифта шудааст.

7.6.2. Афзалиятҳои асосӣ

Бо дарназардошти мақсад ва афзалиятҳои миллӣ чунин афзалиятҳои асосии бахшӣ муайян гардиданд:

1. таъсиси механизмҳои самарабахши татбиқи сиёсати гендерӣ дар доираи ислоҳоти идоракунӣ давлатӣ;
2. таъмини дастрасии баробари занон ва мардон ба захираҳо дар соҳаи соҳибкорӣ;
3. рафъ намудани нобаробарии гендерӣ дар рушди нерӯи инсонӣ.

7.6.3. Самтҳои асосии фаъолият

Барои ноил шудан ба афзалиятҳои зикргардидаи бахшӣ самтҳои асосии зайли фаъолият муайян гардидаанд:

1. **таъсиси механизмҳои самарабахши татбиқи сиёсати гендерӣ дар доираи ислоҳоти идоракунӣ давлатӣ:**
  - беҳбуди механизмҳои институтсионалии сиёсати гендерӣ;
  - баланд бардоштани маърифати гендерӣ ва хизматчиёни давлатӣ дар ҳамаи сатҳҳои ҳокимияти иҷроия;
  - якҷоя бо мақомоти омӯр такмил додани заминаи омӯрӣ барои баланд бардоштани сифати таҳлил ва арзёбии гендерӣ;
  - баланд бардоштани намоёндогии занон ва мардон дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ дар сатҳи қабули қарорҳо;
  - тақвияти шарикӣ ва ҳамоҳангӣ дар татбиқи сиёсати гендерӣ;
2. **таъмини дастрасии баробари занон ва мардон ба захираҳо дар соҳаи соҳибкорӣ:**
  - татбиқи чорабиниҳо оид ба баланд бардоштани сатҳи маърифат ва рақобатпазирии занони соҳибкор;
  - таъмини дастрасии занон ва мардон ба замин ва дигар захираҳо;
  - тақвияти донишҳои ҳуқуқӣ дар соҳаи проблемаҳои гендерӣ;
3. **рафъ намудани нобаробарии гендерӣ дар рушди нерӯи инсонӣ:**

- мусоидат ба тавсеаи дастрасии занон ва мардон ба маълумоти миёна ва олий, инчунин ба кредит, хизматрасониҳои иттилоотӣ ва машваратӣ;
- рафъи зуҳуроти маъмулии гендерӣ дар тафаккури ҷамъиятӣ нисбат ба ҳуқуқ ва имкониятҳои баробари занон ва мардон;
- таҳкими ҷорабиниҳои профилактикӣ оид ба пешгирии зӯрварӣ нисбат ба занон ва расонидани кӯмак ба ҷабрдидагони зӯрварӣ.

7.6.4. Натиҷаҳои пешбинишаванда

Дар назар дошта шудааст, ки дар натиҷаи татбиқи мақсадноки тадбирҳои дар доираи СМР пешбинигардида:

- мақсад, вазифаҳо, механизм ва тадбирҳои эълоннамудаи сиёсати гендерӣ бо стратегияҳо, барномаҳо ва нақшаҳои татбиқшавандаи соҳавӣ ва минтақавӣ ҳамоҳанг мегарданд;
- тавассути ворид намудани ислоҳ, иловаҳо ва тағйирот ба қонунгузорию амалкунанда ва қабули қонунҳои нав ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ механизмҳои институтсионалии сиёсати гендерӣ такмил меёбанд. Заминаи оморӣ барои таҳлил, арзёбии татбиқи қарорҳои қабулгардида ниҳоят такмил хоҳад ёфт;
- татбиқи ҷорабиниҳои маҷмӯии бахшӣ имконият медиҳад, ки сатҳи маърифати гендерии хизматчиёни давлатӣ дар ҳамаи сатҳҳои ҳокимият тақвият ёфта, нақши ҷомеаи шахрвандӣ дар татбиқи сиёсати гендерӣ афзун мегардад.

8. МОНИТОРИНГ ВА АРЗЁБӢ

Принсипҳои мониторинг. Таъмини арзёбии мустақил, шаффофӣ, самтгирӣ ба натиҷаҳо, ҷалби Парламент, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии сатҳҳои мухталиф, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ва шарикон оид ба рушд принсипҳои асосии мониторинг ва арзёбии СМР ба ҳисоб меравад.

Раванди мониторинг. Мониторинг ва арзёбии натиҷаҳои СМР ва стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ, ки аз он бармеояд, ба раванди ягонаи таҳти назорат муттаҳидгардида, дар доираи ҷараёни татбиқи Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ, дар асоси омилҳои тасдиқгардида анҷом дода мешавад.

Мониторинги СМР аз ҷониби Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад. Ҳисоботи хотимаӣ дар бораи мониторинги сесолаи Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ҳисоботи фосилавӣ (навбатӣ) дар бораи мониторинги СМР мебошад.

Ҳисобот дар бораи мониторинги СМР ва арзёбии фаъолият ва пешниҳодоти дар доираи он бадастомада оид ба такмили раванди рушд аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо иштироки шарикон оид ба рушд муҳокима мегардад.

Иштироки Парламент. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоботи фосилавиро оид ба мониторинги СМР (ҳисоботи хотимаӣ оид ба мониторинги стратегияи навбатии паст кардани сатҳи камбизоатӣ) ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамояд.

9. УСУЛҲОИ МАБЛАҒГУЗОРИ

Маҳдудияти нерӯ имконият надод, ки дар раванди СМР ҳаҷми маблағҳое, ки барои ноил шудан ба мақсадҳо заруранд, дуруст арзёбӣ гардад. Вобаста ба ин дар доираи Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ барои солҳои 2007-2009 оид ба дақиқ намудани эҳтиёҷоти кишвар барои татбиқи СМР ва такмили баҳисобгирии маблағҳои дохилӣ ва хориҷӣ, ки барои СМР ва Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ирсол мегарданд, тадбирҳо пешбинӣ шудаанд.

Ҳамзамон бо дарназардошти принципҳои СМР (фасли 4) ҳалли масъалаҳои зайл пешбинӣ гардидаанд:

а) навсозии усулҳои идоракунии маблағҳои давлатӣ, аз ҷумла банақшаگیرӣ, муайян намудани пакети захираҳо ва хароҷоти самарабахши воситаҳои мавҷуда;

б) рушди муколамаи конструктивӣ байни Ҳукумат ва донорҳо оид ба зиёд намудани кӯмаки донорӣ барои ноил шудан ба мақсад ва афзалиятҳои СМР бо дарназардошти нерӯи абсорбгирии (фурӯбарандаи) кишвар. Ин имзои созишномаҳо бо ташкилотҳои донорӣ вобаста ба ӯҳдадории кӯмак ба кишвар, аз ҷумла дар доираи шарикӣ глобалӣ (мақсади 8 СМР) пешбинӣ менамояд;

в) рушди муколамаи конструктивӣ байни Ҳукумат ва бахши хусусӣ дар доираи механизми шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ бо мақсади ҷалби инвеститсияҳои хусусӣ барои ноил шудан ба СМР.

Бо мақсади тақмили идоракунии маблағҳои давлатӣ Ҳукумат механизмҳои Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатиро фаъолона амалӣ менамояд, ки он инчунин пакети захираҳои пешбинигардида ва агрегатҳои макро-иктисодӣ, афзалиятҳои дарозмӯҳлати барномаҳои иҷтимоию иқтисодиро дар бар мегирад.

Чуноне зикр гардид, СМР мустақиман татбиқ намегардад; ноил гардидан ба мақсад, афзалиятҳо, принцип ва самтҳои асосии фаъолият тавассути татбиқи чорабиниҳои Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатии миёнамӯҳлат, ки аз он бармеояд, таъмин мегардад. Аз ин рӯ, алоқаи байниҳамдигарии воситаҳои миёнамӯҳлати маблағгузорӣ (БМБ, БИД, БСМ) дар назар дошта шудааст, ки яққоя бо СМР тавассути ҳамгироии равандҳои ташаккул ва татбиқи Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ, БМБ ва БИД таъмин карда мешавад.

Тоҷикистон ҷиҳати мустақилона бе кӯмаки ҷомеаи ҷаҳонӣ татбиқ намудани СМР ва ноил шудан ба Мақсадҳои рушди ҳазорсола нерӯи зарурии молиявӣ ва инсониро надорад. Аз ин рӯ, муколамаи муназзам бо донорҳо, ки дар раванди таҳияи СМР ба роҳ монда шуда буд, бо мақсади ҷалби ҳарчи бештари донорҳо ба раванди маблағгузорӣ ва татбиқи СМР/СПКСК идома хоҳад ёфт.

Ҷиҳати ҷалби бахши хусусӣ ба татбиқи СМР/ СПКСК асосҳои шарикӣ давлатӣ ва бахши хусусӣ таҳия ва татбиқ мегардад, ки тавассути он маблағҳои хусусӣ барои ноил шудан ба мақсадҳои СМР/СПКСК истифода хоҳанд шуд. Барои ин пешбинӣ шудааст, ки фазои мусоиди соҳибкорӣ ва инвеститсионӣ дар он соҳаҳои мушаххаси иқтисодӣ, ки рушди онҳо мустақиман барои расидан ба мақсад ва афзалиятҳои СМР/СПКСК нигаронида шудааст, фароҳам оварда шавад.

РАВАНДИ ИШТИРОК

Аз лаҳзаи эълон гардидани истиқлолияти кишвар Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муборизаро алайҳи камбизоатӣ яке аз вазифаҳои асосии худ эътироф намуд. Соли 2000 Тоҷикистон Эъломияи ҳазорсолаи Созмони Милали Муттаҳидро имзо намуд ва ҷиҳати ноил шудан ба МРҶ тадбирҳои пайдарҳам меандешад. Мақсадҳои зикргардида дар ҳуҷҷати СПКСК, ки ҳуҷҷати асосии стратегӣ мебошад, фаро гирифта шудааст.

Барои таҳияи ислоҳоти минбаъда соли 2003 Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Гурӯҳи кишварии Созмони Милали Муттаҳид ҳисоботи муштаракро оид ба «Пешравӣ ба Мақсадҳои Рушди Ҳазорсола» таҳия намуд. Моҳи май соли 2005 бо иштироки созмонҳои байналмилалӣ, кишварҳои донор ва ҷомеаи шаҳрвандӣ арзёбии эҳтиёҷот барои ноил шудан ба МРҶ таҳия гардид, ки имконият дод мақсадҳои ислоҳот муайян ва эҳтиёҷот ба маблағҳои молиявӣ барои ҳар як бахши иҷтимоӣ муқаррар карда шавад.

Дар соли 2005 таҳияи СМР шурӯъ гардид. Барои ин моҳи августи соли 2005 аз ҷониби Ҳукумат гурӯҳҳои кории бахшӣ таъсис ёфтанд, ки ба ҳайати онҳо намоёндагони мақомоти давлатӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва созмонҳои байналмилалӣ ҷалб карда шуданд.

Ҳамоҳангсозии умумии ҳар се гурӯҳро Шӯрои ҳамоҳангсоз таҳти роҳбарии Сарвазирӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом меод, ки ба ҳайати он аъзои Ҳукумат, кормандони масъули Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, намоёндагони созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ (Бонки умумичаҳонӣ, Фонди байналмилалӣ асър, Бонки Осиёгии Рушд, КЕ ва БРСММ) дар Тоҷикистон шомил буданд. БРСММ инчунин кӯмаки машваратӣ ва техникӣ расонд.

Муаррифӣ ва муҳокимаи шарҳи умумии СМР бо иштироки доираи васеи экспертҳои давлатӣ ва мустақил, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва созмонҳои байналмилалӣ-донорҳои Тоҷикистон дар қароргоҳи Созмони Милали Муттаҳид дар Нью-Йорк моҳи сентябр ва декабри соли 2005 доир гардид. Моҳи ноябри соли 2005 гурӯҳҳои корӣ аввалин муаррифии фаслҳои бахшии СМР-ро доир намуданд ва моҳи ноябри соли 2005- феввали соли 2006 муҳокимаи (семинари) васеъ бо иштироки кормандони масъули вазорату идораҳо ва созмонҳои байналмилалӣ – донорҳо гузаронида шуд.

Бо мақсади систематизатсияи афзалиятҳо ва муқаррароти СМР дар сатҳи миллӣ дар назди Мушовирӣ давлатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сиёсати иқтисодӣ моҳи феввали соли 2006 гурӯҳи таҳририя ташкил ёфт.

Муҳокимаи иловагии лоиҳаи СМР то таҳияи ҳуҷҷати ниҳой моҳи май-июни соли 2006 дар доираи муҳокимаҳои ҷамъиятӣ ва воҳӯриҳои минтақавӣ бо иштироки роҳбарони мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ ва воситаҳои ахбори умум гузаронида шуд.

Дар ҳуҷҷати стратегӣ мазкур асосан мавқеи ҳамаи шарикон оид ба усул, муносибат ва механизмҳои рушди иқтисодӣ ба инобат гирифта шудаанд.

Индексаторҳои асосии мақсадноки макроиктисодии СМР

	Воҳиди ченак	2006	варианти I		варианти II		варианти III	
			2010	2015	2010	2015	2010	2015
ММД-и воқеӣ бо нархҳои соли 2006	млн.сомонӣ	9272,2	11270,4	14,384,2	12222,2	17142,2	13088,5	20138,2
ММД барои ҳар сари аҳоли	сомонӣ	1311,3	1477,7	1733,5	1602,5	2065,9	1716,1	2426,9
Рушди миёнаи солонаи ММД-и воқеӣ барои панҷ сол	%	107	105	105	107	107	109	109
Тавваруми ҳисоби миёнаи солона	%	12,5	6	5	6	4	5,5	3
Содироти мол ва хизматрасонӣ нисбат ба ММД	%	49,8	48,1	52,4	56,3	58,6	58,9	62,7
Воридоти мол ва хизматрасонӣ нисбат ба ММД	%	61,3	65,5	69,7	64,9	62,3	58,1	55,8
Нишондиҳандаҳои васеи миқдори пул нисбат ба ММД (M2)	%	11	15	16	15	16	15	16
Инвеститсияҳои дохилӣ дар сармояи асосӣ нисбат ба ММД	%	9,5	12	11	12	11	12	11
Даромади бучети давлатӣ нисбат ба ММД	%	17,8	20,0	21,5	20,0	21,5	20,0	21,5
Харочот нисбат ба ММД (бе дарназардошти маблағгузорию берунаи БИД)	%	17,5	20,5	22,0	20,5	22,0	20,5	22,0
Касри (дефитсита) (-) бучети давлатӣ (бе БИД)	%	-0,3	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Қарзи берунаи давлатӣ нисбат ба ММД	%	31,0	64,3	53,3	57,9	38,8	49,2	36,9
Хизматрасониҳо ба ҳисоби қарзи хориҷӣ нисбат ба даромадҳои бучети давлатӣ	%	2,6	3,3	4,0	2,9	2,7	2,6	2,3

**Индикаторҳои асосии мақсадноки рушди иҷтимоию иқтисодии СМР вобаста ба
Мақсадҳои рушди ҳазорсола**

Мақсадҳои рушди ҳазорсола	Индикаторҳои СМР	2003	2010	2015
1. Аз байн бурдани нодорӣ аз ҳад зиёд ва гуруснагӣ	Камбизоатӣ дар нишондиҳандаҳои ППС \$2,15 дар як рӯз (%)	64	48	32
	Нимгуруснагӣ (кӯдакони то 5 - сола, %):			
	- шакли шадид	7,6 (2004)	5,5	3,8
	- шакли мунзим	31,4 (2004)	26,0	20,9
	Дефитситаи йод байни аҳоли (беморӣ чоғар, %.)			
	- кӯдакони то 5 - сола	64,0	45,1	32,0
- занони синну соли таваллуд	60,0	42,5	30,0	
Паҳншавии анемия (камхунӣ) (%) :				
	- кӯдакони то 5 - сола	37,0	26,5	18,5
	- занони синну соли таваллуд (фертилӣ)	48,0	34,0	24,0
Паҳншавии норасоии витамини А дар байни кӯдакони то 5 сола %	51,8 (2002)	36,4	25,9	
2. Таъмини маълумоти умумии асосӣ	Нишондиҳандаи умумии ба мактаб омадани кӯдакон (%)	88,0 (2004)	91,0	99,0
	Сатҳи дониши аҳолии синни 15-24 сола (%)	88,4 (2004)	95,0	99,1
3. Ҳавасмандгар донии баробарии занон ва мардон	Таносуби духтарон ва писарон дар мактабҳо (%):			
	Дар синфҳои ибтидоӣ (1- 4)	52,0/48,0	52,0/48,0	52,0/48,0
	Дар синфҳои асосӣ (5-9)	54,4/45,6	53,4/46,6	53,0/47,0
	Дар синфҳои 10-11	53,5/46,5	53,4/46,6	53,1/46,9
	Таносуби шумораи занон ва мардони босавод дар синни 15-24 (%)	98/100	99,0/100	100/100
4. Паст гардидани фавти	Фавти кӯдакон (барои ҳар 1000 навзод)	89 ¹	62	29,6

¹ Мутобиқи маълумоти ЮНИСЕФ МИКИ (2000)

кӯдакон				
	Фавти кӯдакони то 5 сола (ба ҳар 1000 нафар навзод)	118 ²	75	39,3
5. Беҳбуди ҳифзи модару кӯдак	Фавти модарон (ба ҳар 100 ҳазор аҳоли)	120 ³	70	30
6. Мубориза алайҳи ВИЧ/СПИД, малярия ва дигар бемориҳо	ВИЧ/СПИД (шумораи умумии беморон)	506 ⁴ (2005)	2500	На бештар аз 6.800
	Сатҳи мубталой ба бемории малярия (ба ҳар 100 ҳазор аҳоли)	37,4 (2005)	20,0	15,0
	Сатҳи мубталой ба бемории сил (ба ҳар 100 ҳазор аҳоли)	177 (2005)	145	125
	Сатҳи мубталой ба бемории гелментозҳо (ба ҳар 100 ҳазор аҳоли)	292,9 (2004)	На бештар аз 292,9	198
	Сатҳи фарогирии эмкунии кӯдакони то 1 - сола (%)	93	95	98
	Сатҳи мубталой ба бемории сурхакон (ба ҳар 100 ҳазор аҳоли)	0 (2005)	0	0
7. Таъмини устувори экологӣ	Барои аҳолие, ки навъҳои сӯзишвории сахтро истифода мебарад (%)	32,2 (2002)		
	Ба аҳолии шаҳр дастрас будани оби бехатар (%)	93 (2004)	96	97
	Ба аҳолии деҳот дастрас будани оби бехатар (%)	47 (2004)	64	74
	Дастрас будани воситаҳои асосии санитарии техникӣ дар шаҳр (%)	23 (2004)	47	50
	Дастрас будани воситаҳои асосии санитарии техникӣ дар деҳот (%)	5 (2004)	37	65

² Мутобиқи тадқиқоти ЮНИСЕФ «Мақоми кӯдакон дар Ӯзбекистон» (2003)

³ БУ (2003)

⁴ Мутобиқи маълумоти Вазорати тандурустии Ӯзбекистони Тоҷикистон, мутобиқи арзёбии СММ/СПИД – 6800 нафар

Иштирок дар таҳияи СМР/СПКСК

Шӯрои ҳамоҳангсоз оид ба таҳияи СМР/СПКСК - Оқилов А.Ғ., Давлатов М.С., Бобоев Ғ.Ҷ., Алимардонов М.М., Начмуддинов С.М., Қодиров А., Раҳмонов А.А., Ҳамидов М., Зухуров Ш., Абдурахмонова Р., Гулмаҳмадов Д.К., Раҳимов Ш.М., Шабозов М.Ш., Бӯриев Н.Х., Хушвахтова Н.С., Давлатов Д.М., Исҳоқов М.С., намояндагони Бонки Умумумичаҳонӣ, Бонки Осиёгии Рушд, БРСММ

Ислоҳоти идоракунии давлатӣ - Давлатов М.С., Холбобоев Ф.С., Кабиров Д.Х., Назаров М.Н., Давлатов Д.М., Қодиров М.С., Бӯриев Н.М., Хушвахтова Н.Х., Латипов А.К., Соҳибов Ш.К., Умаров Р.Ф., Муллоев М.Д.

Инфраструктура, коммуникатсия, саноат - Ғуломов А., Ҳақдодов М.М., **Зергурӯҳ оид ба инфраструктура**- Ҳабибов М.Х., Ашуров А., Усмонов И.У., Анваров М. **Зергурӯҳ оид ба коммуникатсия ва энергетика** - Гулов Ш., Ёров А., Сулаймонов А.Р., Ниёзов А.Н., Алиев Ҳ.Ҳ., Гулов Р.Р., Усмонов С., Красий З.Н. **Зергурӯҳ оид ба саноат**- Гулов Ш., Саидов З.Ш., Гулов М., Расулов Д., Ҳикматов А., Амирхонов Т., Раҳматов Р.М., Қодиров Р., Амонов М.

Макроиктисодиёт - Бобоев Ғ.Ҷ., Солиев Ҳ.Ҳ., Сайфиев М.Н., Эшонқулов А.С., Баҳромов Р.Б., Қаюмов Н.К., Раҳимов Р.К., Рогозина А.Г., Гукасова Т.П. **Зергурӯҳ оид ба сиёсати андозу буҷет** – Начмиддинов С.М., Азимов К.Х., Султонов Б.С., Акрамов А.Ш., Дамонов Р.М., Рустамов С., **Зергурӯҳ оид ба сиёсати пулию кредит** – Алимардонов М.М., Юсупов Ҷ.З., Ҳақназаров Т.И., Фаттидинова З.Б., Дуреева Л.Г., Давлатов Ш.

Ҳамгирой ба иқтисодиёти чаҳонӣ - Бобоев Ғ.Ҷ., Солиев Ҳ.Ҳ., Маҳмудов И.И., Махшулов М.М., Ҷӯрабеков Э., Каримова М.Т., Умаров Х., Кириллова Т., Ғафуров К.

Беҳбуди фазои инвеститсионӣ, рушди бахши хусусӣ ва соҳибкорӣ- Бобоев Ғ.Ҷ., Солиев Ҳ.Ҳ., Кенчаев З.К., Анварова А.С., Ҷабборов Р.Т., Кокова Г., Кенчаева З.Г., Абдурахимов Х., Норматова М., Нурмаҳмадов М., Хоналиев Н.Х., Мадаминов Р., Шомуродов Ф.Ш., Раҷабов Н., Забиров С., Улҷабоева М.Т., Ҷабборова М., Шарипов А.Ф.

Амнияти озуқаворӣ ва рушди комплекси агросаноатӣ – Қодиров А., Мадаминов В.С., Абдуалимов Б.А., Абдуллоев А., Бозоров Ш., Ғафуров К.Т., Изатов Н., Фадеев В.С., Хайров Х.С., Ергашева Т.

Маориф ва илм - Раҳмонов А., Илолов М., Шарипов З.Ш., Каримов Х.Х., Аҳмедов Х.М., Диноршоев М., Наимова В.Р., Аҳророва А.Д., Лутфуллоев М.Л., Содиков Х.Р., Партовов Ф., Қодиров Ш., Евдокименко Г.Т., Насимова Т.Ф., Самадова С., Девоншоева Т., Уланова Т., Бобоева Н., Каримова М., Маликов А.

Тандурустӣ – Абдурахмонова Р., Файзуллоев Н.Ф., Темуров А.А., Шаропова Н.М., Авғонов З.Т., Ҳайтбоев Н.Х. Миралиев С.Р., Шарипова Б.Б., Бобоҳочаев О.И., Аминов Х.Д., Исупов С.Д., Рӯзиев М.М., Алиева Р.Я., Каримов С.С., Алиев С.П., Қурбонов Ш.М., Ҷобиров Ш.С., Саидалиев С.Р., Мирзоев А., Шарипов А.С., Хайров Х.С., Сайфуддинов С.Р., Салимов Н.Ф., Артикова Н.П., Аҳмедова З., Боқиев Ф., Шералиева М.М., Бекназаров М.

Обтаъминкунии санитария ва ХМК - Ҳамидов М., Назиров А.А., Ашӯров Н., Эшмирзоев И., Азимов А., Исоев М., Шарипов М., Шодмонов П., Изатов Н., Сафаров Б., Собитов А., Набиев А., Пӯлотов Я., Нурматов Н., Тирандозов А., Сатторов А., Абдучалилов И. **Зергурӯҳ оид ба ХМК**- Халифаев М.Ҷ., Хисайнов С.Д., Эшмирзоев И.Э., Зокирова А.И., Назаров С., Қудусова Л., Сарашоев Н., Гулов Р., Салимҷонов О.

Ҳифзи иҷтимоии аҳоли – Зухуров Ш., Вазинов З., Қосимов М.Х., Холиқов М.М., Маҳмадаминов М., Солеҳов М.С., Узоқова А.Ҷ., Ҷӯраев Н.

Ҳифзи муҳити зист – Қодиров А., Каримов А.Е., Латипов Р.Б., Саидов И.И., Назаров Т.Х., Бузруков Қ.Қ., Назмиева О., Азизова Н.Т., Ятимов Б., Бобочонова М., Бобочонов Р.М., Латифӣ А.О.

Рушди гендерӣ - Шерова С.М., Муҳамадиева Б.З. Қўраев К.К., Ҳусниддинова Г., Носирова М.Т., Бобочонов Р.М., Хошокова Ш.

Гуруҳи иҷроияи таҳрирӣ - Қабборов Р.Т., Ҳамралиев Ф.М. Изатов Н.Х., Начмиддинов А.Ю., Шарипов А.А., Лафизов Қ.Қ., Насков Д., Шарипов Қ, Бобочонов Р.М., Муллоев М.Қ. Координаторҳои гуруҳ: Буриев Н.Ҳ., Ҳушвахтова Н.С.

Гуруҳи экспертҳои Бонки Умумичахонӣ (А.Ҳайдаров., Б.Ятимов., С.Бозорова, С.Ҳайтов), БРСММ (Ш.Диавара, А.Лонджи, У.Раҳмонов, Ф.Боқиев, Т.Ергашева., И.Сафаров, Х.Алиев).

Машваратчиён аз КЕ (Р.Могилевский), Вазорати рушди байналмиллалӣ Британияи Кабир (М.Холматов), Хазинаяи занонии СММ (Д.Валиев)

